

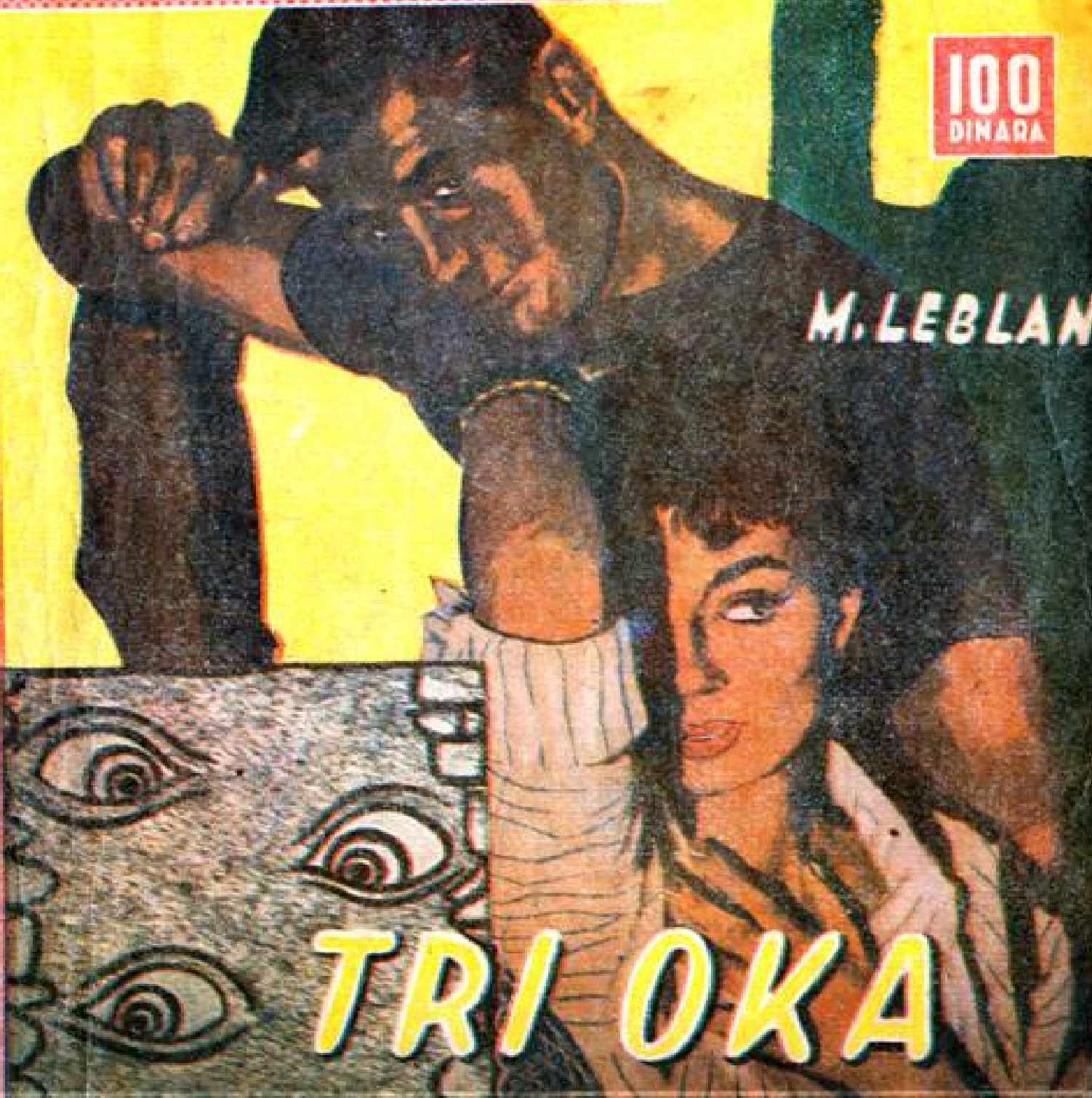
Romani X-100

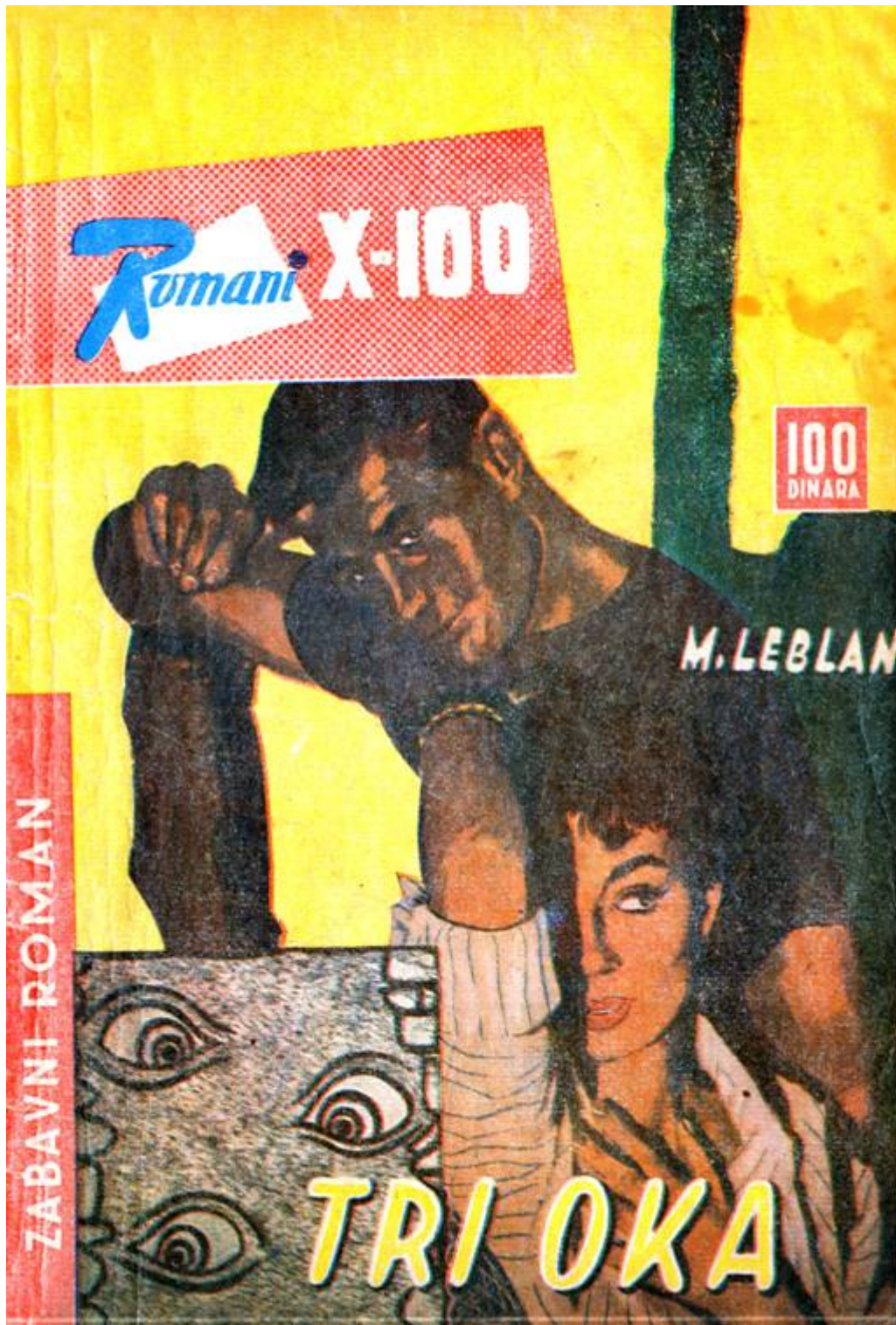
**100
DINARA**

M. LEBLANC

ZABAVNI ROMAN

TRI OKA

UVOD

Pod neobičnim naslovom TRI OKA objavljujemo ovde priču Viktora Bograna. On ju je po sećanju zapisao u svojim pribeležkama sredinom Dvadesetog veka i mi smo je pronašli u velikom svežnju rukopisa u zaostavštini ovog naučnika orijentaliste. Ako mu karakter njegove nauke nije dozvoljavao da potpuno razjasni ovaj čisto naučni problem koji je čitave jedne epohe privlačio pažnju javnosti, ne treba zaboraviti da je Viktor Bogran, čovek osećajnog duha sa dobrim metodom rada, a zauzet drugim značajnim problemima, u ovom događaju – a bio je to naročito važan trenutak – bio lično zainteresovan i verodostojno ga opisao. Kao učesnik u toj drami preživljavao je on, iz dana u dan, sve zgone i nezgone, znao je za najsitnije pojedinosti, izdržao je sve udare i protivudare, čuo je zvuk najsunčanijih časova čovečanstva i kad god se pred njim otvarala provalija strašnih tajni on ih je saopštavao, dok je u svojoj duši osećao poplavu mase zahvaćene oduševljenjem ili očajanjem.

Njegovo svedočanstvo ima, dakle, neizmernu vrednost. To je svedočenje čoveka koji je video i mi smo dužni da ga utoliko pre prihvatimo što ono baca neka nova svetla i ispravlja neke pogreške. Na kraju krajeva, treba naglasiti da njegovi zaključci najbolje potvrđuju veličanstvenu hipotezu sa kojom su se kao jedan složili skoro svi savremeni naučnici.

Zbog toga, uprkos sumnjama koje još ostaju, uprkos neodređenostima i protivrečnostima i, čak, uprkos nemogućnosti koje, zbog sadašnjeg stanja nauke izgleda da se još suprotstavljaju potvrdi ove hipoteze, može se sa punom iskrenošću verovati da je rasvetljeno ono što sasvim tačno, uostalom, nazivamo najnerazumljivijim pitanjem čiju je nerazumljivu suštinu sebi potčinio čovek.

I VRTIREPKA

Ova neobična priča počinje onog jesenjeg dana kad se moj teča Natal Doržeru, pokoleban i zbunjen, pojavio na pragu moje sobe u njegovom stanu u Gornjem Medonu.

Već nedelju dana se nije viđao. U nervoznom očekivanju, koje ga je obuzelo pri završnim ispitivanjima, on je živeo među svojim laboratorijskim pećima i retortama, zaključavajući sva vrata, spavajući na jednom otomanu i hraneći se voćem i hlebom. I evo – pojavljuje se on odjednom, pomodreo, grozan, zamuckujući, iznuren kao da je upravo preležao neku dugu i opasnu bolest.

Zaista, izgledao je tako da ga čovek ne prepozna! Prvi put sam ga tada video takvog, sa raskopčanom, izgužvanom i umrljanom širokom crnom bluzom; ta bluza ga je štitila kao kakav oklop i od nje se nije odvajao za vreme svojih eksperimenata, kao ni onda dok bi po podu svoje laboratorije raspoređivao bezbrojne boce sa kiselinama, koje je upotrebljavao u svome radu. Njegova bela kragna, koja je uvek bila lepo zakopčana, beše neuredno razdrljena, a košulja mu je virila iz pantalona. Njegovo lice, obično tako mirno i ozbiljno, još mladalačko i pored pramenova bele kose koji mu se već behu pojavili na čelu, imalo je sasvim nov izraz: kao da su ga iskrivila suprotna i snažna osećanja koja se pod njim sukobljavaju, a nijedno ne uspeva da prevlada. Bili su to izrazi straha i teskobe, među kojima sam za trenutak primećivao odsjaje najluđe i najčudnije radosti. Sve me je to čudilo.

Nisam mogao to da objasnim sebi. Šta se to desilo u toku nekoliko dana? Kakva je to drama mogla da uznemiri i preobrazi krotkog i mirnog Natala Doržerua?

- Nije li vam zlo, tečo? – upitah nespokojno, jer su moji odnosi sa njim bili veoma srdačni.

On prošapta:

- Ne, nije mi zlo...

- Šta vam je onda? Molim vas...

- Ne, nije mi ništa... Ponavljam ti, nije mi ništa.

Odgurah napred jednu fotelju. On se baci u nju. Zatim, posle mojih molbi, primi čašu vode, ali ruka mu je jako drhtala, pa nije mogao da je prinese do usana.

- Tečo, govorite! – preklinjao sam ga. – Nikada nisam video da tako izgledate. Sigurno ste se jako uzбудili?...

On prošapta tihim glasom:

- Najveće uzbuđenje u mom životu... Uzbuđenje kakvo niko nikada nije doživeo... Niko... Niko...

- Objasnite onda, preklinjem vas...

- Ne, nećeš razumeti... Ni sam ništa ne razumem... toliko je neverovatno! Sve se dešava u tami. U svetu tame...

Na stolu behu olovka i papir. Njegova ruka zgrabi tu olovku i nesvesno poče da crta jedan od onih crteža neodređenih kontura, kojima napregnuta misao malo po malo daje određene oblike. Ono što sam video i što je dobijalo određeni oblik na tom belom listu papira, bile su tri geometrijske figure: to su sasvim mogla da budu tri loše nacrtana kruga, kao i trouglovi krivih stranica.

U centru figura on nacrtava pravilan krug koji je potpuno zacrnio, pa je u njegovom središtu označio jednu još crnju tačku, tako da je sve to zajedno ličilo na zenicu sa dužicom.

- Evo! Evo! – odjednom uzviknu, uznemireno skočivši. – Pazi, gledaj kako to igra u tami! Prosto da čovek poludi! Gledaj!

Dohvati zatim drugu crvenu olovku i ustremivši se ka zidu nacrtava na njegovoj beloj površini iste tri nerazumljive figure "tri trouglasta kruga," u čiji centar ucrtava zenice sa dužicama.

- Gledaj! Žive su, zar ne? Vidiš li da se kreću i širom otvaraju?... Vidiš ih, zar ne? Žive! Žive!

Mislio sam da će sve da objasni. Međutim, nije dovršio. Njegove oči, obično pune života i iskrene kao oči deteta, izražavale su nepoverenje. Počeo je da šeta kroz sobu, da bi mi se zatim obratio zabrinutim glasom:

- Videćeš, Viktoro... Treba i ti da ih vidiš i da me uveriš da su žive, kao što sam ja video da žive. Dođi u moj laboratorijum kroz jedan sat, - ili bolje, dođi kad ti zazviždim, i ti ćeš videti tri oka... i mnoge druge stvari... videćeš.

I on izađe.

+

Kuća u kojoj smo stanovali bila je pročeljem okrenuta ulici i okružena starim zapuštenim vrtom u čijem dnu se nalazio prostrani ograđeni prostor, nešto nalik na manje dvorište sa šupom, u kojoj je bio smešten laboratorijum. U njemu je moj teča već više godina trošio ostatke svoje sreće u uzaludnim istraživanjima.

Ma koliko da vratim svoje sećanje u prošlost, uvek pred očima imam isti izgled tog starog i neuređenog vrta i uvek tu zapuštenu dugačku kuću žuto obojenog pročelja izbušenog gnezdima guštera

sa koga je opao lep. Jedno vreme sam tu stanovao sa svojom majkom, koja je bila sestra Doržeruove žene. Kasnije, pošto su obe sestre umrle, dolazio sam ovamo iz Pariza u kome sam studirao i provodio odmor tu, kod svog teče. On je tada oplakivao smrt svog sina Dominika, koga je izdajnički ubio jedan nemački avijatičar pošto ga je Dominik u jednom strahovitom vazдушnom dvoboju primorao da aterira. Moje posete donosile su teči malo zabave. U međuvremenu sam bio primoran da odem na jedno putovanje i posle vrlo dugog odsustva vratio sam se u kuću u Medonu i tu sam se sada nalazio već nekoliko nedelja čekajući kraj odmora i moje naimenovanje za profesora u Grenoblu.

Kad god sam tamo boravio uvek sam video isti način života, prekidan istim nadam i istim razočaranjima za vreme velikih tečinih eksperimenata: bio je to snažan i oštar način života, udešen po ukusu i fantastičnoj meri Natala Doržerua, kome nikakav neuspeh nije ubijao hrabrost ni umanjivao poverenje u sopstvene umne sposobnosti.

+

Otvorih prozor. Sunce je gospodarilo nad zidovima i krovom šupe. Nikakav oblak nije prolazio nebom. Miris kasnih ruža širio se kroz miran vazduh.

- Viktore! – šapnu ispred mene jedan glaskoji je dolazio sa jedne staze zasvođene ružama puzavicama.

To beše Beranžer, kumica moga teče. Verovatno je, po svojoj staroj navici, čitala na jednoj kamenoj klupi, gde je volela da sedi.

- Da li si videla svog kuma? – upitah je.

- Da! – odgovori mi ona. – Prošao je kroz baštu i vratio se u laboratorijum. Izgledao je vrlo čudnovato.

Beranžer pomače svod od lišća. Na jednom mestu gde su bile razvaljene letve preko kojih su se pružale ruže pojavi se njena divna glavica, uokvirena plavim nestašnim loknicama.

- Hej, skoči! – reče ona smejući se. – Kosa mi se zakačila. Ima mnogo paukovih mreža. Uh, kako je strašno. Pomozi mi!

Dečja sećanja, neobjašnjive pojedinosti... Zašto su mi ostale tako duboko urezane u svesti?... Dok su se približavali značajni događaji u kojima ćemo i mi imati udela, celo naše biće bilo je preplavljeno

osećanjima i naša čula su neprijatno podrhtavala kao od neodređenih naleta udaljene nepogode...

Hitno siđoh u vrt i otrčah prema ovoj stazi. Ali Beranžer nije više bila tamo. Pozvali je. Odgovori mi eksplozija smeha i videh je nešto dalje kako se pod jednom lisnatom granom ljulja na jednom konopcu razapetom između dva drveta.

Takvo držanje joj je divno stajalo, bila je puna ljupkosti i laka kao ptica koja se spušta na neku krhku granu. Svaki put kada bi napravila trzaj njene lokne su letele na jednu ili drugu stranu i pravile oko njene glave pokretni oreol koji se mešao sa ovim zlatnim bojama jeseni koje su se odbijale sa crvenog, žutog i zlaćanog lišća okolnog drveća. Uprkos nespokojstvu u koje me je bacala ogromna zabrinutost moga teče, zastao sam tu, oduševljen pred ovim prizorom beskrajne radosti. Sasvim tiho, kao da ne želim sebe da čujem, pozvah devojkicu nadimkom koji smo joj nekada dali zbog njenog divnog i nestašnog skakutanja:

- Vrtirepka...

Ona skoči sa ljuljaške i stađe uz mene:

- Ne dozvoljavam više da me tako zovete, gospodine profesore.

- Zašto?

- Nekada je to moglo tako, kada sam bila mala i kada sam samo skakutala i prevrtala se. Ali sada...

- Ali, vaš kum vas i sada tako zove.

- Moj kum ima pravo.

- A ja?

- Ne.

...Ovo što pričam nije nikakva sentimentalna istorija i uopšte nisam imao nameru da govorim o Beranžer pre no što stignem da ispričam o velikoj ulozi koju je ona, kao što je poznato, odigrala u događaju u vezi sa tri oka. Ali ta uloga je od samog početka ove storije toliko isprepletana sa nekim odlomcima našeg intimnog života, da bi smetalo jasnoći samog događaja ako se o tome ne bi govorilo makar i u najkraćim crtama.

Dakle, pre dvanaest godina u ovu kuću beše došla jedna devojkica kojoj je moj teča bio kum i od koje je redovno svake Nove godine primao pismene čestitke. Živela je u Tuluzu sa ocem i majkom koji su nekada bili trgovci u Medonu i komšije moga teče. Mati joj beše

umrla i otac je devojčicu, bez mnogo preporuka, poslao teći Natalu Doržeruu sa kratkim pisamcetom, iz koga se sećam nekoliko rečenica: „Maloj je dosadno u varoši... Moje zanimanje (gospodin Masinjak bio je trgovac vinom) primorava me da trčim gore-dole kroz ceo ovaj kraj i Beranžer ostaje sama. Mišlim da ćete je vi, u znak sećanja na naše prijateljstvo, zadržati kod sebe nekoliko nedelja. Poljski vazduh će povratiti svežu boju njenom licu..

Moj teča je bio veotna dobar. Nedeljama su sledili meseci. zatim nekoliko godina, za vreme kojih je gospodin Masinjak s vremena na vreme saopštavao nameru da prođe kroz Medon i da ponovo uzme sebi kćer. Međutim, Beranžer nije više napuštala ovu kuću; opkolila je moga teču sa toliko iskrenog i bučnog veselja da, uprkos prividnoj ravnodušnosti, Natal Doržeru nije mogao da se odvoji od kumice. Svojim smehom i lepotom davala je mnogo duha staroj ćutljivoj kući. Bio je to onaj dodatak prividne neurednosti i neobičnosti, koji urednost, disciplinu i ozbiljnost čine prijatnima.

I tako, kada sam te godine, posle dužeg odsustva. ponovo došao u ovu kuću, umesto devojčice našao sam ovde devojku od dvadeset godina. Bila je kao i nekada, još uvek sjajna devojčica, ali lepa, skladnih oblika i pokreta, i tajanstvena kao što izgledaju sve devojke koje su živele pod svetlom i senkom staračke ćutljivosti.

Od prvih dana svoga boravka shvatio sam da je moje prisustvo u suprotnosti sa njenim navikama slobodnog i usamljenog života. Odvažna i hrabra, stidljiva ali i razdražljiva, činilo mi se da me nekako čudnovato izbegava. Tokom dva meseca zajedničkog života, iako smo se viđali za vreme svakog obeda i mada sam je sretao na svakom koraku, nisam uspeo da je pripitomim. Držala se na odstojanju, divlje i naglo prekidajući naše razgovore. Prema meni je stalno isooljavala svoje čudnovato i neobjašniivo raspoloženje.

Možda je naslućivala duboko nespokojstvo koje me je uznemiravalo i možda je njena zbunjenost uticala da i sam izgiedam zbunjen. Ona je često na svojim crvenim usnama iznenada uhvatila moj pogled i u izvesnim trenucima primećivala podrhtavanje moga glasa. To joj se nije sviđalo. Zbunjivalo ju je poštovanje koje joj ukazuje muškarac.

- Slušaj, – rekoh joj menjajući temu razgovora, – tvoj kum nastoji da iz ljudi, naročito iz nekih ljudi, izvuče neku naročitu vrstu fluida. Ne zaboravi da je Natal Doržeru pre svega hemičar i da sve stvari vidi i

oseća kao hemičar. Eto, po njegovom mišljenju, ovo izvlačenje se vrši izdvajanjem telašca nevidljivih iskri koje čine neku vrstu oblaka. Evo kako se to, na primer, dešava sa ženom. Okuje vas njen čar...

Srce rni je jako tuklo dok sam izgavario te reči, tako da sam morao da zastanem. Ali ona se pravila kao da nije shvatila moje osećanje pa je odgovorila sa senkom ponosa u glasu:

- Moj kum me obaveštava o toku svojih istraživanja, iako ja njegove teorije uopšte ne shvatam. A što se tiče te teorije, govorio mi je o jednom naročitom zraku koji je on pronašao i kojim objašnjava eksplozije tih nevidljivih iskri. On taj zrak beleži prvim slovom moga imena, slovom B.

- Bravo Beranžer, postala si kuma jednom zraku, zraku zavodništva i lepote.

- Uopšte nije to! – uzviknu ona nestrpljivo. – Ne radi se o zavodništvu, već o materijalnom ovaploćenju, o fluidu koji ima svoj oblik i koji se sasvim lepo može videti, kao što medijumi, dok su pod dejstvom hipnoze, mogu da vide štošta. I pre neki dan...

Neodlučno zastade, sa uzbuđenjem na licu, tako da sam morao da je teram da nastavi.

- Ne. ne, – reče, – ne bi trebalo da govorim. Ne zato što mi je vaš teča to zabranio. Ali, stekla sam tako težak utisak...

- Objasni, Beranžer.

Strašan i težak utisak. Na jednom zidu laboratorije vaš teča i ja smo videli neke zapanjujuće stvari, crteže koji su ličili na neku vrstu očiju. Da li su to bile baš oči? Ne znam. Znam da su se okretale i da su se pokretale i da su gledale... Ne! Nikada to neću zaboraviti.

- Ali... a moj teča?

- Stajao je tamo i ćutke gledao u zid. Tada ga upitah: „šta je to, kume?” Posle nekoliko trenutaka on mi odgovori: „Ne znam, ne znam... možda zračenje o kome sam ti govorio, zrak B. To je svakako njegova materijalizacija... Ništa više ne reče. Malo kasnije otprati me do vrata bašte. Zatim se zaključao u laboratorijum i tek malopre sam ga ponovo videla.

Ona ućuta, a ja ostadoh zamišljen i uznemiren tim otkrićem.

- Ti, Beranžer, misliš, – prošaptah, – da je otkriće mog teče u vezi sa ova tri crteža? Geometrijska crteža, je li istina? Trougla?

Palcima i kažiprstom ona napravi trougao.

- Evo, ovog oblika. Što se tiče njihovog rasporeda...

Ona otkide jednu grančicu i poče da izvlači linije na putu, ali se začu zvižduk. Ona uzviknu:

- To je znak da sam potrebna kumu u laboratoriji.

- Ne, – rekoh joj. – Danas je ovo znak za mene. To je ugovoreni znak.

- Vi ste mu, dakle, potrebni?

- Želi da mi govori o svome pronalasku.

- Ipak ću poći.

- On ne očekuje tebe, Beranžer.

- Ali da, da...

Uzeh je za ruku, ali ona se istrže i otrča do ivice vrata. Pronašao sam je tamo pored jednih masivnih vrata, koja su se nalazila na ogradi od debelih dasaka koja je spajala obližnji krov sa jednim visokim zidom.

Ona pritvori vrata... Ja nisam popuštao.

Radiš rđavo, Beranžer, videćeš da će se ljutiti.

- Kažete li to ozbiljno? – reče ona nesigurno.

- Svakako, čim je želeo da dođem sam. Hajde, Beranžer, budi ra zumna.

Ona popusti. Ja uđoh unutra i zatvorih vrata pred njom.

II

„TROUGLASTI KRUGOVI”

Ono što u Medonu zovu dvorištem Natala Doržerua, bilo je jedno parče neobrađenog zemljišta. Nekoliko staza na tom zemljištu gubilo se u nepokošenoj travi i u kamenju. Tu je bilo i starih kanti, razne gvoždarije, zečjih kaveza i svakojake starudije koja više ničem ne služi, trune, rđa i raspada se. Uz spoljne zidove i uz ogradu bile su prislonjene šupe i radionice. a između njih se pružao korov ili granje samonikiog drveća. U šupama. koje su služile i kao laboratorijum, bilo je štednjaka za plin, bezbroj retorti, boca i vaza u kojima je bilo najrazličitijih proizvoda organske hemije.

Odavde se pružao pogled na okuku Sene, koja je bila udaljena oko sto metara, i na brdašce oko Versaja i Serva koja su u krugu

zatvarala horizont na kome se sada sa čistog plavog neba spuštalo jasno jesenje sunce.

- Viktore!

Teča me je zvao sa praga radionice u kojoj je najčešće boravio. Pređoh preko dvorišta.

- Uđi, – reče mi. – Najpre ćemo malo da porazgovaramo. Ali ne dugo, svega nekoliko reči...

U širokoj i visokoj prostoriji jedan ugao je bio određen za rad i odmor. Tu se nalazio pisaći sto pretrpan papirima i projektima, jedan otoman i nekoliko presvučenih naslonjača. Teča me odvede do jedne od tih fotelja. Izgledao je miran, ali njegov pogled je još zadržao neki neodređen sjaj.

- Da, – nastavljaio je on, – najpre nekoliko reči u vezi sa prošlošću... U vezi sa tužnom prošlošću pronalazača pred kojim se sreća skriva... Tražim već toliko vremena... Već sam tražio. Moj mozak mi je uvek ličio na neki lonac u kome vri hiljadu nespojivih zamisli... One su se međusobno sukobljavale i rušile... Zatim je jedna od njih počela da jača. Tada sam samo nju video... i njoj sam žrtvovao sve... To je bilo kao požar u koji sam bacio sve svoje nasleđe svih ostalih ljudi na zemlji... I njihovu sreću. Seti se moje pokojne žene, Viktore... Sećaš li se kako je bila nesrećna i koliko se plašila zbog smrti svoga sina, jadnog Dominika? I koliko ga je samo volela!...

Tu zastade. Ja sam ponovo video izmenjeni lik moje tetke i izgledalo mi je kao da čujem kako mojoj majci priča o svome nespokoju i o svojim predosećanjima:

„Na kraju će spavati na slami. Traži mi potpis za potpisom. Novac za njega nema nikakve vrednosti”...

Ona nije imala poverenja u mene, – nastavljaio je Natal Doržeru. – Toliko puta sam se razočarao! Toliko puta nisam uspeo! Sećaš li se Viktore? Sećaš li se moga pokušaja da električnom strujom izazovem alkoholna vrenja? Pa mojih eksperimenata sa kiseonikom i svih ostalih, od kojih nijedan nije uspeo. Koliko smelosti je tu potrebno! I ni za trenutak nisam gubio veru u sebe! Uvek sam se ponovo vraćao svojim ispitivanjima, tako da mi je izgledalo da već vidim rezultat. Sećaš li se, Viktore? Dvadesetak puta sam pokušavao, uvek na drugi način, ali princip je uvek bio isti... Radilo se o iskorišćavanju toplote sunca. U njemu je cela stvar, u suncu!

Ono utiče na nas, na ćelije našega tela, na organizme, na atome, na sve sastojke više ili manje nepoznate, koje nam je priroda stavila na raspolaganje. Izučavao sam probleme sa svake strane... Biljke, đubriva, oboljenja ljudi i životinja, fotografije... U izučavanju svega toga tražio sam saradnju sunčevih zraka i upotrebio ih za iznalaženje nekih novih i specijalnih procesa čiju tajnu niko nije odgonetnuo... I tako se desilo... tako se desilo pre nekoliko dana...

Moj teča Doržeru ponovo se oduševio i njegove oči su grozničavo sijale. Govorio je ne zastajući:

- Ne poričem da je i slučajnost imala ulogu u mome otkriću. Slučajnosti ima svuda. Nema toga pronaska koji nastaje isključivo našim naporima. Mogu, Viktore, da ti priznam da nisam u stanju da objasnim sve ovo što se dešava... Nisam u stanju čak ni deo toga bar približno da objasnim. A ima mnogo stvari koje bi trebalo objasniti. Uostalom, da nisam istraživao na ovaj način, ne bih ništa ni postigao. Samo zahvaljujući mome trudu desio se nerazumljiv i čudan događaj. Dobijam slike u ramu koje sam ja napravio, na platnu koje sam takođe sam spremio. Shvataš li to, Viktore? Po mojoj volji, kroz nekoliko trenutaka će iz magle izaći utvara koju ćeš videti.

Govorio je to ponosno, ali i zabri nuto, kao da je sumnjao da li njegove reči nisu prešle granicu istine.

- Radi se o ona tri oka, zar ne? – upitah ga.

- Zar? – upita on, trgaviši se. – Ko ti je to rekao? Beranžer, zar ne? Pogrešila je... Po svaku cenu treba izbeći indiskretnost. Samo jedna indiskretna reč i ja sam propao. Ukrali bi mi pronalazak... Zamisli samo, prvi koji bi došao...

Dok je govorio, ja sam stajao. Odgurao me je do pisaćeg stola.

- Sedi sada, Viktore. Piši... Nemoj rđavo da shvatiš ovu meru opreznosti. Ali ne mogu da je izbegnem. Treba da mi daš časnu reč, kada već prisustvuješ mome otkriću. Piši, Viktore!

- Šta treba da pišem, tečo?

- Izjavu u kojoj izjavljuješ da... Ja ću ti diktirati... Biće bolje...

Prekidoh ga:

- Zar sumnjate u mene, tečo?

- Ne sumnjam u tebe, dečače. Sumnjam u neopreznost, u neobazrivost... Imam razloga da sumnjam.

- Kakvi su to razlozi?

On mi odgovori vrlo zabrinutim. glasom:

- Imam razloga da sumnjam da me neko uhodi i nastoji da mi otme moje otkriće. Da, pre neku noć, dok sam spavao, neko je ulazio ovamo... Preturali su po mojim beleškama...

- I šta su pronašli?

- Ništa. Najvažnije beleške i formule nosim uvek sa sobom. Ali, pomisli samo šta bi se desilo kada bi uspeeli!... Shvatićeš da sam zbog toga prinuđen da budem oprezan. Piši da sam te upoznao sa svojim pronalascima i da si video ono što ja stvaram na zidu svoga dvorišta, na onom mestu koje je pokriveno zavesom od crnog sukna.

Uzeh list hartije i pero. Ali on me hitro zaustavi:

- Ne, ne, glupo je to. To ne bi sprečilo... I, zatim, ti nećeš govoriti, siguran sam. Izvini me, Viktore. Tako sam uznemiren!

- Ne treba da se plašite bilo kakve neobazrivosti sa moje strane, – potvrdih. – Ali podsećam vas, tečo, da je i Beranžer videla.

- Oh! – reče. – Ona to nije mogla da shvati.

Maločas je htela da dođe sa mnom.

- To ne! Ona je još devojčica i ne mogu joj poveriti tako velike tajne, Hajdemo, dođi!

Ali čim smo izašli iz laboratorijuma, obojica istovremeno primetismo Beranžer koja se spuštala sa zida dvorišta i zaustavila pred cmom zavesom koju svuče jednim potezom.

- Beranžer! – povika teča besno.

Devojka se okrenu smejući se.

- Zabranjujem ti! Zabranjujem ti! – vikao je teča trčeći k njoj. – Zabranjujem ti! Mangupe jedan gadni!

Beranžer pobeže ne pokazujući da su je tečine reči uznemirile. Pope se na jednu gomilu cigala, uzvera se na jednu dasku koja je stajala kao neki most između dva bureta i poče da igra, kao što je to obično vadila, opruženih ruku i malo isturenih grudi.

- Izgubićeš ravnotežu! – uzviknuh. Za to vreme teča je spustio zavesu.

- Ni u snu, – odgovori ona skačući po dasci.

Nije izgubila ravnotežu, ali jedan kraj daske se pomakao i lepa igračica pade na gomilu sanduka.

Pritrčah i nađoh je opruženu i bledu.

- Da li si se ozleđila, Beranžer?

- Ne... nije ništa... malo u zglavku... možda sam ga iščašila.

Skoro onesveščenu uzeh je u naručje i odnesoh malo dalje do jedne drvene klupe.

Ona mi se prepusti i čak me jednom rukom zagrlila oko vrata. Oči joj behu zatvorene. Crvene usne su joj bile lako otvorene tako da sam osećao njen sveži dah.

Beranžer, – prošaputah drščući od uzbuđenja.

Kada sam je položio na klupu, njena ruka se zateže oko mog vrata tako da sam morao da oborim glavu. Moje lice se našlo nad njenim. Hteo sam da se izmaknem, ali iskušenje je bilo tako jako i ja joj poljubih usne, najpre sasvim polako, a zatim tako snažno da ju je to uzбудilo.

Srdito me odgurnu i promrmlja sa žaljenjem i negodovanjem:

- Ah, kako je to bestidno!... Kakva sramota...

Uprkos jakog bola u zglavku, ona ustade dok ja, nezadovoljan svojim postupkom. stajah priklonjen pred njom, neusuđujući se da dignem glavu. Tako prođe izvesno vreme u mukloj tišini; čulo se samo njeno uzbuđeno disanje. Pokušah da je uhvatim za ruku, ali ona se izvuče govoreći:

- Ostavite me... Nikada vam neću oprostiti...

- Hajde, Beranžer, treba zaboraviti...

- Ostavite me... Hoću da se vratim...

- Ne možeš sama, Beranžer...

- Evo kuma. On će me otpratiti.

+

Ispričao sam ovaj događaj, iako će njegov značaj tek kasnije doći do izražaja. Uprkos dubokog uzbuđenja čiji je uzrok bio poljubac koji sam ukrao od Beranžer, ni za trenutak nisam gubio iz vida tajanstvenu dramu. Jer, jednom delu te drame trebalo je da prisustvujem zajedno sa tečom Doržerom. Čuh teču koji je pitao Beranžer da li joj je zlo. Videh da se oslonila na njegovu ruku i da je sa njim pošla ka vratima vrta. Iako me je ovo što sam tako kratko doživio uzбудilo i opsenilo da sam se skoro teturao, sa radoznalošću sam čekao teču i bio nestrpljiv. Ogromna zagonetka me je već bila savladala.

- Požurimo, – reče Natal Doržeru vraćajući se. – Posle bi bilo kasno i morali bismo da čekamo do sutra.

Odvede me do velikog zida gde smo maločas otkrili radoznanu Beranžer. Taj zid nisam video nikada ranije kada sam dolazio u tečino dvorište: stajao je između dvorišta i vrata, i bio je izmazan raznim bojama, kao paleta nekog slikara.

Preko beličastog maltera pružale su se krive i nejednake crte, mrke, ljubičaste, purpurne i žute i krivudale su ka centru.

Sve je to zastirala zavesa od crnog sukna, razapeta kao fotografski čaršav, preko nekakvog trouglastog gvozdеноg okvira, tako da je pokrivala prostor od tri ili četiri metra.

- Šta je to? – upitah teču. – Je li to ovde?

- Ovde je, – odgovori on prigušenim glasom. – Tu, iza...

Pokušah da utičem na njega:

- Imate još vremena da se predomislite, tečo.

- Zašto mi to kažeš?

- Izgleda mi da vam je mnogo stalo do toga da me upoznate sa to kom stvari! Veoma ste uzbuđeni!

- Uzbuđen sam iz drugih razloga.

- Kojih?

- Zato što ću i ja videti.

- Ali vi ste već videli...

- Viktore, uvek se vidi nešto novo; i to je zapanjujuće!

Uhvatih zavesu.

- Ne diraj je! Ne dodiruj je! – uzviknu on. – Samo ja imam pravo... Ko zna šta bi se desilo ako bi neko drugi umesto mene otvorio zaključana vrata! Nazad, Viktore! Stani dva koraka od zida, malo sa strane... Gledaj sada!

Iz njegovog drhtavog glasa izbijale su nesalomljiva snaga i volja.

Izgledao je kao čovek koji je iznenada susreo smrt. Naglo, jednim potezom, on povuče zavesu od crnog sukna.

Siguran sam da nisam bio manje uzbuđen od Natala Doržerua i da mi srce nije tuklo manje snažno od njegovog. Sve je bilo do najvećeg stepena tajanstveno, ali ništa, čak ni uzbuđenje i zbunjene rečenice moga teče, nije moglo da me zaplaši i odvraći od ulaska u ovu tajnu. Počeo sam da shvatam i njegovo grozničavo stanje, koje sam

uzaludno pokušavao da stavim pod kontrolu razuma. Unapred sam prihvatio nemoguće i neverovatno.

Ispočetka nisam ništa video; ustvari, ničega nije bilo. Taj deo zida bio je praz-an. Jedini podatak vredan pomena bio je ovaj: Zid nije bio vertikaln, već je njegova osnova bila toliko proširena da je dobijena kosina do tri metra iznad zemlje. Zašto je ta kosina bila potrebna kada nije trebalo ojačati zid?

Taj deo zida bio je pokriven sivim slojem maltera, debelim jedan do dva santimetra. Pri dužem posmatranju taj malter je više ličio na neku boju podjednako razastrtu, ali se nije primećivao nikakav trag četke.

A ipak je izgledalo kao da je boja tek stavljena. Ništa nisam primećivao, mada sam se naprezao da primetim nešto neobično.

- Šta sada, tečo? – prošaputah.

- Čekaj, – reče on uzbuđeno, – čekaj... prvi znaci su tu... – U sredini... kao neka slaba svetlost... vidiš li?

- Da... da... – odgovorih. – Izgleda mi...

Izgledalo je to kao kad kroz mrak počne da se pomalja dan, dok je noć na izmaku. Na sredini zida ocrtavao se svetao krug koji se sve više širio ka ivicama zida, dok je njegova sredina bivala sve življa. Do toga trenutka nije bilo nikakve određene manifestacije, niti ičeg neobičnog. Ceo slučaj se mogao i ovako objasniti: Reakcija neke hemijske supstance, malo ranije sakrivene pod zavesom i sada izložene suncu, izazvala je to unutrašnje zračenje. Ali, zašto smo bili pod jakim i neobjašnjivim utiskom da se sprema neko veliko čudo? Ustvari, i ja i teča Doržeru smo to čekali.

A odmah potom, pošto je poznavao sve znake i sve faze svoga fenomena, on se zatrese kao da ga je neko udario.

Istog trenutka desilo se očekivano čudo.

Nastalo je iznenada. Odjednom je izbilo iz dubine zida. Da, znam da nikakva predstava ne bi mogla da izbije iz zida, kao ni iz neke smese tamnosive boje, debele jedan ili dva santimetra. Ovde samo opisujem osećanje koje sam doživeo, a koje su kasnije doživele stotine i stotine osoba, podjednako čisto i podjednako jasno. Ne sumnjati u ovu nepobitnu činjenicu: izbijalo je to kao iz okeanskih dubina i pojavljivalo se naglo, kao iznenadni sjaj svetionika u magli.

Uostalom ima li tu bilo čega neobičnog? Ne izgleda li da se i naša slika odbija od ogledala kada mu se naglo približavamo? Samo što nije bila ni moja ni tečina slika, niti je bilo nečega odakle bi nešto moglo da se odbije. Na zidu sam video „tri geometrijske figure koje su sasvim ličile na loše nacrtane krugove kao i na trouglove krivih stranica. U centru tih figura nalazio se pravilan krug u čijem se opet centru nalazila cma tačka, tako da je to sve zajedno ličilo na zenicu sa dužicom”.

Upotrebljavam ovde iste reči kojima sam se poslužio opisujući crteže koje je moj teča napravio crvenom olovkom na zidu moje sobe. Nisam sumnjao da je tada želeo da mi pokaže te iste figure čija ga je pojava jednom već bila uzбудila.

- Da li je to ono što ste videli, tečo? – upitah.

- Oh! – reče tihim glasom. – Video sam i više!... Mnogo više!... Čekaj... i gledaj pažljivo.

Ne skidajući oka gledao sam ta tri „trouglasta kruga”, kako sam ih ja zvao. Jedno oko se nalazilo iznad ona druga dva koja su bila manje pravilna ali jednaka. Izgledalo je kao da ne gledaju pravo, već se okreću malo ulevo ili udesno. Odakle su dolazila? I šta su označavala?

- Gledaj! – ponovi teča. – Vidiš li?

- Da, da, – odgovorih drhteći. – Kreću se.

Stvamo su se kretala. Ili, ne, nisu se kretala. Ivice geometrijskih figura bile su nepomične. Ali i u toj potpunoj nepokretnosti nalazilo se nešto što se kretalo.

Setih se tada njegovih reči: „Žive, zar ne? Vidi se da se otvaraju i zatvaraju. Žive!”

Živeli su! Tri trougla su bila živa! I čim sam jasno shvatio da te oči žive, pokušao sam da sebi predstavim kako to da te linije, tako ujednačene u obliku očiju, deformisanih očiju, očiju različitih od naših, ali ipak očiju sa zenicama i dužicama, igraju u tom ponoru tame.

- Gledaju! – izviknuh sav van sebe, uzbuđen i zbunjen kao i teča.

On klimnu glavom i prošapta:

- Da. istina je.

Tri oka su gledala. Osećao sam teret tih očiju bez veđa, bez trepavica, ali čiji je čitav život proizilazio iz njihovog izraza,

promenljivog izraza, izraza koji je bio čas strog čas ponosan, čas otmen, čak oduševljen, čas sumoran i čas tmuran, tako tužan da je skoro nagonio na plač.

Osećam koliko je sve ovo neverovatno. Ali sve to potpuno odgovara onome što su gledale i mase koje su se kasnije okupljale u Gornjem Medonu. Kao što smo drhtali moj teča i ja, tako isto su pred tom grupom linija drhtale i mase, čak i kada su te linije imale komičan ili veseo izgled.

Scena koju sam opisao ponavlja se uvek na isti način. Posle niza treptaja nastala je kratka pauza, a onda su iznenada nastajala tri zamačenja. Zatim je cela ta kompozicija od tri oka počinjala da se vrti oko svoga centra, najpre polako a zatim sve brže, tako da je uskoro to bilo brzo okretanje te se video samo jedan krug.

A zatim – ništa. Prazan zid...

III STRELJANJE

Potrebno je da na ovom mestu objasnim da je razvoj svih ovih događaja, uprkos dugom opisu, trajao vrlo kratko. Kako sam kasnije izračunao, tačno osamnaest sekundi. Evo još jedne konstrukcije koju moram da iznesem: U toku tih osamnaest sekundi čovek ima utisak da prisustvuje čitavoj drami koja ima i svoj uvod i svoj zaplet i, na kraju, svoj rasplet. I kada se ta mutna i puna nelogičnosti drama završi, čovek sumnja da je uopšte išta video, kao što sumnja i u težak san kada se probudi.

Treba, međutim, naročito istaći da ova pojava nije imala ništa zajedničkog sa onim glupim priviđenjima koja se lako mogu izmisliti, niti sa proizvoljnim zamislima na koje se oslanjaju takozvani naučni romani. Ne radi se ovde o romanu. Reč je o fizičkoj pojavi, o jednoj potpuno prirodnoj pojavi, koja se, samo ako je čovek poznaje, može **potpuno prirodno** i objasniti.

Savetujem onima koji ne poznaju suštinu ove pojave da i ne pokušavaju da je objasne. Nek ne zamaraju svoj um obrazlaganjem pretpostavke! Neka zaborave sve hipoteze, kao što sam ih i ja zaboravio. Neka za borave zrak B, materijalizaciju i uticaj sunčeve

toplote! To su putevi koji ne vode bilo kakvom cilju. Bolje je pustiti događaje da nas oni vode, čekati i verovati.

To je kraj, tečo, zar ne? – prošaptah.

On odgovori:

- To je tek početak.

- Kako? Početak čega? Šta će se desiti?

- Ne znam.

Bio sam zapanjen.

- Ne znate. Ali, kako ste maločas znali... oni... one čudne oči...

Tu sve počinje, ali zatim dolaze druge stvari koje ja ne znam i koje se ne ponavljaju.

- Zar je moguće! – rekoh. – Zar je moguće da vi ne znate? Pa vi ste pripremili!

- Ja sam sve pripremio, ali ja nisam gospodar. Već sam ti rekao: otvorio sam vrata u magli, a iz magle izlazi neočekivano svetlo.

- Da li je to što će slediti iste prirode kao ove oči?

- Ne.

- Nego šta?

- To što će slediti biće predstava sa slikama koje su jednake onima koje i inače vidamo.

- I šta ćemo, prerna tome, shvati ti?

- Shvatimo da je sve to još nerazumljivije.

U toku sledećih nekoliko nedelja više puta sam se pitao: Da li su tečine reči zaslužile onako slepo poverenje? Ili ih je on izrekao da bi me obmanuo u vezi porekla i značaja njegova otkrića?

Ali zašto se ne bi moglo i posumnjati da mu je cela zagonetka bila stvarno nepoznata? Toga trenutka sam bio potpuno pod njegovim uticajem, zahvaćen velikom tajnom koja me je okruživala. Uzbuđena srca i napetih čula, samo sam gledao na tajanstveni zid i ni na šta drugo nisam mislio.

Jedan tečin pokret me je trgao. Prenuh se. Na sivoj površini zida rađala se zora.

Najpre se okretalo oko jedne centralne tačke nešto slično pari na koju se obrušavalo mnoštvo uvijenih linija; one su se survavale obrćući se oko svoje osovine. Zatim se ta tačka širila u sve veći krug preko kog se prostirala zavesa od lake mogle. Magla se rnalo

razišla, pa se iza nje pojavila iskrivljena i ustalasana slika. Ličilo je to na utvare o kojima govore medijumi za vreme spiritističkih seansi.

Tada kao da je nastupilo neko kolebanje.

Utvara se borila sa proređenom maglom i naprezala da dospe do života i do svetla. Pojedine linije počele su da se jasnije razlikuju. Obrazovale su se konture i ivice i, najzad, talas svetlosti izbi iz utvare i načini varljivu sliku koja je izgledala kao preplavljena suncem.

Bila je to figura jedne žene.

Sećam se da sam toga trenutka bio tako zbunjen da sam hteo da pojurim, da dotaknem tajanstveni zid i da opipam tu živu materiju u kojoj se kretalo ovo neshvatljivo čudo. Ali tečini prsti zabiše se u moju mi šicu kao gvozdene kuke.

- Zabranjujem ti da se krećeš! – uzviknu. – Ako se budeš kretao, svega će nestati. Gledaj!

Ne pomakoh se. Da li sam, uostalom, i mogao! Noge su mi drhtale. Obojica sedosmo na deblo jednog oborenog drveta.

- Gledaj... gledaj... – naredi mi.

Ona žena se beše toliko približila da je porasla dva puta više od normalnog ljudskog rasta.

Naročito neobična beše njena haljina. Bila je obučena kao bolničarka Crvenog krsta; preko čela je imala zategnutu traku, a oko čitave glave veo. Lepo, pravilno i još mlado lice bilo je veličanstveno, skoro božanstveno i ličilo je na lice svetiteljki – kako su ih slikali stari slikari – koje su stavljane na muke, ili koje su već izdržale muke; bila je to uzvišenost bola i nadahnuća, očajanja i nade, osmejaka i suza. Okupana onom svetlošću koja je izgledala kao da dolazi od neke prijatne vatre, ona je svojim očima punim neverovatnog straha, ali koje se uprkos svemu nisu plašile, otpočinjala predstavu koju još nismo videli. Kakva suprotnost! Njeno prepuštanje sudbini bilo je izazivačko, njena čednost puna ponosa.

- Oh, – prošapta teča, – čini mi se da vidim izraz tri oka koja su tu bila maločas... Ista veličanstvenost... Ista umilnost... i, čak, isti strah.

- Da, – odgovorih, – isti izraz; prosto se nameće taj izraz!

Dok sam to govorio, žena je stalno bila na istom mestu. Osetih tada da se u meni rađaju neke uspomene, kao što se to dešava i pred portretom neke osobe čija fizionomija nije potpu no nepoznata.

I teča se setio slične stvari, jer reče:

- Verujem čak da se sećam...

Toga trenutka ova čudna osoba se povuče nazad na ono mesto na kome je bila u početku. Magla koja je oko nje stajala kao oreol, nestala je. Pojavila su se ramena, a zatim čitavo telo. Videli smo tada ženu, privezanu konopcima oko grudi i oko pojasa za jedan kolac čiji je gornji kraj malo štrčao iznad glave.

Dotle je sve to delovalo kao nepokretna slika. kao na primer, fotografija. Zatim odjednom sve ožive, kao da je ta slika postala stvamost, kao da je kip oživeo. Grudi se pokrenuše. Osećalo se naprezanje pritegnutih ramena i ruku sputanih na leđima. Konopci su joj se urezivali u meso. Polako se pomače glava. Usne se pokretaše. Mi nismo više gledali sliku; bila je to scena koja se odvijala kroz prostor i vreme. Pojavi se i pozadina, kojom su se tamo-amo kretali ljudi. Oko žene je bilo još nekoliko osoba privezanih za kolje. Izbrojah osam. Pojavi se i četa vojnika sa puškama o ramenima i šlemovima sa šiljkom na glavama.

Teča reče:

- Edit Kavel... (Edit Kavel, engleska bolničarka koju su Nemci zarobili i ubili u Prvom svetskom ratu. Ovaj događaj izazvao je oštre proteste u javnosti. Pisac ovde opisuje kao i na još nekoliko mesta, stvarne događaje. – Prim. prev.)

- Da, – rekoh poskočivši. – prepoznajem je... Edit Kavel... Mučenje Edit Kavel...

Još jednom i ne poslednji put, pišući ove redove, osećam koliko oni moraju da izgledaju neverovatni svakome ko unapred ne zna šta oni znače i šta u sebi nose od stvarne istine. Ali tvrdim da mi pomisao o njihovoj neverovatnoći nije ni najmanje padala na um dok sam stajao pred ovim čudnovatim događajem. Ni tada mi neka pretpostavka nije davala logično objašnjenje, ali sam verovao svedočenju svojih očiju. Svako ko je to video i koga sam pitao, dao mi je isti odgovor. Posle događaja ljudi su dolazili svesti i o lživim vizijama; ali za vreme događa se tražio uzrok priviđenjima i uverljivim vizijama; ali za vreme događaja, iako je um bio čist, iako je čovek bio – da tako kažem – „naoružan” protiv svih stvari kojima nije znao uzrok, bio je prinuđen da im se preda i da prisustvuje njihovom toku, kao što prisustvuje običnim događajima u stvarnosti.

Bilo je to kao pozorišna ili, ako želite, bioskopska predstava, to je bio jači utisak, jači od svih ostalih.

Čim je slika gospođice Kavel oživela, ja se i nehotice okrenuh i u uglu dvorišta potražih aparat pomoću koga se projektuje ta živa slika. I mada ništa ne videh, mada odmah shvatih da – ma kakav bio izvor – nikakav projektor ne bi mogao da radi usred bela dana, a da ne ostavlja tragove svetla kroz vazduh, ipak sam ostao pod utiskom da je tu bio nekakav projektor. Nije bilo projektora, tačno, ali je postojala scena: neobična scena koja nije primala ništa spolja, jer ništa na nju nije ni projektovano, već je sve primala iznutra. To je bio tačan utisak. Slike nisu dolazile spolja. Izbijale su iznutra, kroz materiju se stvarao vidik. Magla je zamračila svetlost.

Reči! Reči! Znam. Nagomilavam reči pre no što se usudim da napišem one koje će moći da izraze ono što sam video da izlazi iz provalije u kojoj je stajala mis Kavel spremna da izdrži poslednju kaznu. Streljanje gospođice Kavel! Mislio sam: sigurno je to bioskopska predstava. Ali. ako je bioskopska predstava, ako je to film, – a kako ne sumnjati? – onda je to svakako film kao i svaki drugi, krcat trikovima, izmišljen, rađen po nekoj pripovesti; sa konvencionalnom molitvom, sa plaćenim glumcima i sa junakinjom koja igra naučenu ulogu. Znao sam sve to, ali sam ipak gledao kao da ništa ne znam. Jer ova predstava je do te mere bila čudnovata da sam bio prinuđen da verujem u pravo čudo, to jest u istinost predstave. Nikakvih trikova. Nikakve igre. Nikakvin uloga. Bez glumaca, bez molitve na sceni. Istinit događaj. Prave žrtve.

Za tih nekoliko minuta osetio sam užas kao da sam i sam tamo, na licu mesta, na tom prokletom mestu, tog krvavog jutra osmog oktobra 1915. godine.

Bila je to kratka scena. Četa vojnika bila je postrojena u dva reda, malo sa strane s desna, tako da su se videla njihova četvrtasta lica. Bilo ih je dosta; trideset, možda i četrdeset. Četrdeset u cokulama, sa opasačima i pod kacigama pričvršćenim kaiševima ispod brade. Iznad njih blede nebo ispresecano oblacima. Ispred njih... ispred njih osmoro osuđenih.

Bilo je šest muškaraca i dve žene, seljaci i građani, uspravni i ispršeni, tako da su zatezali veze. Pred njih izađe jedan oficir sa četiri podoficira koji su nosili previjene maramice. Nijedan od

osuđenika nije dozvolio da mu vežu oči. Njihova tela su se iskrivila od strepnje, tako da je izgledalo da se čitavo njihovo biće predalo smrti.

Oficir podiže sablju. Vojnici nanišaniše. Osuđeni se ponosno uspraviše, a iz njihovih usta izleti uzvik. Ah, kakav uzvik! **Videh ga i čuh** ga: fanatičan i očajnički uzvik mučenika koji veruju u svoju pobedu.

Oficir spusti ruku. Izgledalo je kao da vazduh drhti i treperi. Nisam imao hrabrosti da gledam. Oči mi se zaustaviše na izmučenom licu Edit Kavel.

Ona više nije gledala. Očni kapoi su joj bili spuštteni. Ali kako su se jasno izražavala njena osećanja! Kako se samo grčilo njeno lice pri svakom pokretu, pri svakom od onih grubih šumova. A zatim komande, pucnji, uzvici, žrtve, hropci, samrtnički jauči. Ali zbog čega, zbog kakve to grube igre nisu i nju ubiii? Zašto su je osudili na mučenje, primorali je da posmatra umiranje pre no što i sama umre?

Tamo je sve već bilo gotovo. Nekolicina od tih dželata se kretala oko leševa dok su se ostali ponovo postrojili i sa oficirima na čelu uputili ka mis Kalvel. Oficir zastade, a vojnici izađoše sa scene, tako da nismo mogli više da pratimo njihovo kretanje.

Po pokretima oficira shvatismo da se postrojavaju nasuprot mis Kavel.

U pratnji jednog vojnog sveštenika, oficir priđe žrtvi. Sveštenik joj dađe krst na celivanje, blagoslovi je i ona ostade sama.

Na scenu ponovo pade magla, ali je mis Kavel i dalje bila u punoj svetlosti. Usne su joj i dalje bile stisnute, glava visoko uzdignuta i telo uspravno. Tog trenutka imala je miran i prijatan izraz lica. Njeno otmeno lice nije izobličio strah. Mirno je očekivala smrt.

A ni sama ta smrt nije za nju bila ni okrutna, ni neprijatna. Opustila je telo. Glavu je oborila na jednu stranu... I tada se desila podlost. Oficir se približi žrtvi sa revolverom u ruci. On prisloni cev uz čelo mis Kavel i – odjednom pade magla i slike nestade.

IV

MRTAV SIN NATALA DORŽERUA

Svaki čovek koji je gledao i najtragičnije filmove, bez napora izlazi iz tamne dvorane i sa svetlom oseća se opet sigurnim. Ja sam, međutim, dugo i smušeno ćutao, očiju uprtih u go zid, kao da očekujem da se pojavi neka nova stvar. Iako je sve bilo svršeno, ova drama me je zaplašila kao kakva teška mora koja me je nekako čudnovato zahvatila, isto onako čudnovato kao što je i cela drama bila prikazana. Nisam razumeo ništa. U mom mozgu bio je dar-mar i rađao je sve same glupave i sasvim nedosledne misli.

Jedan pokret Natala Doržerua trže me iz ovog zaprepašćenja. On je navlačio zavesu na zid. Naglo ga zgrabih za ruku i rekoh mu:

- Šta sve ovo znači? Prosto da čovek poludi! Kakvo objašnjenje možete da date?...

On jednostavno odgovori:

- Nikakvo objašnjenje.

- Ipak... ipak... doveli ste me ovde...

- Da, da bi i ti video, i da bih bio siguran da me oči nisu prevarile.

- Tečo, da li su se sve ostale predstave desile tu, na ovom istom zidu?

- Da, i sve ostale... već tri puta...

- Kakve su bile? Da li biste mogli da mi tačno kažete?

On me odgumu malo unazad i zagleda se u mene ne odgovarajući. Zatim tiho, ali ubeđen u ono što govori, reče:

- Trafalgarska bitka.

Pomislih da se šegači sa mnom.

Ali, iako je Natal Doržeru voleo da se šali, tog trenutka nije ga napuštala ozbiljnost. Ne, on je ozbiljno govorio. Ali njegova rečenica mi je u prvi mah izgledala tako zabavna da prsnuh u smeh.

- Trafalgarska bitka!... Tečo, da vam nije zlo?... To je tako čudno... Bitka kod Trafalgara bila je 1805. godine!

On me ponovo ozbiljno pogleda.

- Zašto se smeješ? – upita me.

- Eh... smejem se... smejem... zašto... pogodite...

Prekide me.

- Smeješ se zbog jednoslavnih razloga. Pre svega, nervozan si, nespokojan, i tvoje veselje je samo reakcija. Uostalom, ta predstava je bila do te mere, kako bih rekao... da te more upečatljiva da bi je i

ti, uprkos svemu, primio ne kao rekonstrukciju, kao što ni ubistvo mis Kavel nisi primio kao rekonstrukciju, već kao pravo ubistvo.

- Možda, ustvari, tečo...

- To jest, to ubistvo i sve podlosti koje su ga pratile kao da je – ne izbegavajmo da kažemo tu reč – kao da je snimao neki nevidljivi svedok koji je meni mogao da dâ tu dragocenu filmsku traku i u tom slučaju bi čitav moj pronalazak bio u tome da dajem predstave. Kakav bi to bio pronalazak!?

- Da, tečo, ali ustvari...

Ustvari je nešto sasvim drugo! Ja sam prisustvovao bici kod Trafalgara. Preda mnom su tonuli francuski i engleski brodovi!... Video sam admirala Nelsona na umoru. Sve je to istina, i sve se to desilo... I zbog toga sve dobija drugi izgled. 1805. godine nije bilo filma. Danas, sve bi to moglo da bude i neka neslana šala. Zbog toga ti i sumnjaš. I smeješ se! Znači, ja sam za tebe samo običan matori opsenar koji, umesto da ti sa oduševljenjem prikaže svoj tajanstveni pronalazak, pokušava da te nasamari. Znači, da sam lažljivac!

- Udaljili smo se od zida i išli ka izlazu iz vrta. Sunce se spuštalo na udaljene bregove. Zastađoh i rekoh mu:

- Izvinite, tečo, i nemojte misliti da vas ne poštujem. U mom veselju nema ničeg što bi moglo da vas uvredi, ničeg što bi navodilo da poverujete da ja sumnjam u vašu punu iskrenost.

- Šta onda misliš? Kakav je tvoj zaključak?

- Ništa ne mislim, tečo. Nisam u stanju da izvedem bilo kakav zaključak i ne tražim zaključak. Samo sam zbunjen, ljubopitljiv, a istovremeno i opsenjen i nezadovoljan, i kao da osećam da je zagonetka toliko čudna da će uvek ostati i neobjašnjena.

Ulazili smo u vrt. Teča me zaustavi.

- Neobjašnjiva! Jesi li ubeđen?

- Za sada da.

- Ne možeš li ništa da pretpostaviš, da postaviš neku hipotezu?

- Nikakvu.

- Ali dobro si video? Sumnjaš li još?

- Dobro sam video. Najpre sam video tri čudna oka koja su gledala, zatim predstavu na kojoj je bila prikazana smrt mis Kavel. To sam

video, kao što ste, uostalom, videli i sami, tečo, i ja ni trenutka ne sumnjam u svedočanstvo svojih očiju.

On mi stisnu ruku.

- To sam hteo da saznam prijatelju, i zahvaljujem ti.

I tako se tog popodneva srdačno rastadosmo. Za večerom se nađosmo samo nas dvojica, jer nam je Beranžer poručila da joj nije dobro i da neće napuštati sobu. Teča beše zamišljen i ni reči ne reče o popodnevnom događaju.

Slabo sam spavao, jer sam bio pod jakim utiskom onoga što sam video tog popodneva i uzbuđen hiljadama hipoteza, čije bi izlaganje ovde bilo nekorisno jer nijedna od njih nije ništa vredela.

Sutradan Beranžer uopšte nije silazila. Teča je, kao i juče, ćutao. Na nekoliko mojih pitanja, koja mu postavih, ne dobih odgovora.

Bio sam toliko ljubopitljiv da nisam dozvolio da me se tako lako otrese. Pre no što je izašao, ja siđoh u vrt. U pet sati on pođe u laboratorijum.

- Da pođem sa vama. tečo? – upitah hrabro.

On promrmlja nešto kao da ne shvata moje pitanje, ali me ne odbi. Pratio sam ga. On prođe kroz svoje dvorište i zaključa se u laboratorijumu, odakle izađe tek sat kasnije.

- Ah, tu si, – reče kao da nije znao da sam tu. Uputi se ka zidu i razmače zavesu. Istovremeno me zamoli da se vratim u laboratorijum i da mu donesem nešto, ne sećam se više šta, što beše zaboravio. Kad se vratih, on uzbuđeno reče:

- Gotovo je... gotovo je...

- Šta to?

- Oči, tri oka.

- Ah, da li ste ih videli?

- Da... i ne mogu da verujem... Očigledno ja to uobražavam... Kako bi, uostalom, bilo moguće? Zamisli, te oči su imale izraz očiju mog pokojnog sina... Da, izraz mog jadnog Dominika... Šta misliš? Glupost... Ipak, uveravam te... uveravam te da me je gledao Dominik... Najpre me je gledao žalosno i bolno, a zatim je to odjednom postao zapanjen pogled čoveka koji vidi smrt. Potom su tri oka počela da se okreću. Beše kraj...

Naterah ga da sedne.

Upravo je tako kao što i sami tvrdite, tečo; to je samo varka, priviđenje... Pomislite samo. Dominik je već toliko godina mrtav. Nemoguće...

- Sve je moguće i nema nemogućeg, – reče. – Pred ovim zidom ne postoji ljudska logika.

Pokušah da ga urazumim, iako je i moj razum, kao i njegov. bio poremećen. Ali on mi naredi:

- Ćuti! Sada će doći ono...

Pokaza mi zid na kome je počinjala nova predstava.

- Tečo, – navaljivao sam ne mogući da zadržim uzbuđenje, – tečo, odakle sve to dolazi?

- Ćuti, – odgovori. – Nijedna reč više ne sme da bude izgovorena.

Shvatih da ova stvar nema nikakve veze sa onom koju smo juče videli i zaključih da sve ove predstave dolaze bez nekog predviđenog reda, bez ikakve vremenske i sadržajne povezanosti.

Pred nama je bila neka varošica, i to kao i da je gledamo sa vrha jednog od obližnjih brežuljaka. Nad gradom su štrčali jedan zamak i zvonik jedne crkve. Varošica beše podignuta na obronku jednog brda i okružena nizom šumaraka. Vidik se izmeni. Nestadoše brežuljci i na scenu izađe gomila ljudi koji su se kretali i mahali rukama. Svi su oni bili na jednoj čistini, iznad koje je, privezan konopcima, leteo jedan balon.

Ispod balona se nalazio neki rezervoar u kome se, verovatno, pripremao gas. Ljudi su pridolazili sa svih strana. Dvojica od njih počеше da se penju uz lestvice od konopca koje su bile prikačene za korpu okačenu o balon. Sve ovo: izgled balona, oblik predmeta koje ovi ljudi upotrebljavaju, način na koji je pravljen gas, pa zatim odela koja su ovi ljudi nosili – sve je to imalo nečeg starinskog i staromodnog u sebi.

Braća Mongolfije, – prošapta teča.

Ove reči dovedoše tok mojih misli na pravi put. Setih se starih grafika na kojima je bio prikazan prvi uzlet čoveka u nebeske visine u junu 1783. godine. Prisustvovali smo upravo tom znamenitom trenutku. Ali u najgorem sluoaļu, izgledalo je sve kao rekonstrukcija tog znamenitog događaja rađena po starim grafikama, sa balonom kopiranim po modelu braće Mongolfije, sa ljudima u odelima tog vremena, i nesumnjivo sa tačnom rekonstrukcijom grada Anoneja.

Ali, da je rekonstrukcija, kako bi moglo da bude toliko građana i seljaka? Nemoguće je praviti poređenje između uobičajenog broja prisutnih statista koji se pojavljuju u filmovima i ogromne gomile sveta koja je živela pred mojim očima.

Odjednom se ta talasava gomila umiri. Imao sam utisak da je nastala nekakva neobična tišina. Nekoliko ljudi sekirama brzo presekoše konopce kojima je balon bio vezan. Etjen i Žozef Mongolfije se pojaviše.

I balon se podiže u vazduh.

Ljudi podigoše ruke u vis i beskrajn žamor ispuni vazduh.

Za trenutak su pred nama stajala samo dva brata. Stisnuti jedan uz drugog, nagnuti nad ogradu korpe u kojoj su stajali, čvrsto se držeći rukama jedan za drugog, izgledali su oduševljeni, radosni, ali i zamišljeni.

Uspinjanje se lagano nastavljalo i išlo je na sasvim neobičan način. Jer, taj balon koji se dizao nad varošicom i nad okolnim brežuljcima, ni meni, ni teči nije uopšte ličio na predmet koji se sve više udaljuje od zemlje. Ne, varošica i obližnji brežuljci su se spuštali i spuštajući se pokazivali su da se balon penje. Suprotno svakoj logici, mi smo bili u visini balona, balon i ljudi u njemu bili su uvek iste veličine i braća Mongolfije su stajali pred nama KAO DA JE FILM O NJIMA SNIMAN SA DRUGOG BALONA KOJI SE UZDIŽE ISTOVREMENO I UPOREDO SA NJIHOVIM, POTPUNO ISTOM BRZINOM!

Ova predstava se nije završila. Ili, tačnije rečeno, pretvorila se u drugu, kao što se to i u bioskopu dešava gde se jedna slika postepeno pretapa u drugu. Neosetno, kada je bio na pet stotina metara od zemlje, balon braće Mongolfije postao je manje jasan, njegove konture neodređeno su se zamrljale i malo po malo preobratiše se u sve oštrije i jasnije crte jedne druge slike koja uskoro zauze čitavu scenu. Bio je to borbeni avion.

Više puta sam kasnije na ovoj tajanstvenoj sceni video dve predstave i to tako što je druga upotpunjavala prvu; dve predstave koje su imale za cilj da kroz prostor i vreme približe dva događaja čije je značenje slično.

Ovog puta je preobražaj bio jasan. Miran i nevin balon braće Mongolfije pretvorio se u ratni avion. Najpre penjanje nad Anonejom, a zatim borbe u vazduhu... Borba između starog balona koji se

pretvorio u jednokrilni avion i dvokrilnog aviona koji je napadao kao ptica grabljivica.

Laž? Trik? Dozvolimo i to! Ali - videli smo dva aeroplana, ne normalno sa zemlje, VEĆ KAO DA SE NALAZIMO U NJIHOVOJ VISINI I KAO DA SE KREĆEMO ZAJEDNO SA NJIMA. Pomišljao sam na snimatelja koji se nalazi na trećem avionu, koji mirno snima tok ove uzbudljive bitke u vazduhu. Nemoguće, zar ne? Ali, sa kakvim ciljem sada ponovo otpočinjati sa beskrajnim pretpostavkama? Zbog čega dovesti u sumnju nesumnjivo svedočanstvo mojih očiju i poricati ono što se ne može poreći? Pred mojim očima borila su se dva PRAVA aviona.

PRAVA bitka se odvijala u dubini ove stare zidine.

Nije dugo trajalo. Čovek sa jednokrilnog aviona hrabro napade. Iz njegovog mitraljeza nekoliko puta izbi vatra. Zatim, da bi izbegao neprijateljska zrna, dva puta uzastopno napravi luping. Oba puta se tako okretao da sam na krilima njegovog aviona primetio tri koncentrična kruga – oznaku francuskih aviona. Najzad, pošto se približio neprijatelju s leđa, ponovo dohvati svoj mitraljez. Nemački dvokrilac – primetih i njegovu oznaku, krst – strmoglavce poleti ka zemlji, pa se ispravi. U njemu su bila dva čoveka. Grčevito su držali svoje sprave za upravljanje. Zatim – treći napad. I zatim – oboren avion i dva tela. Nemački avion je pao na obalu neke reke. Iz gomile skrhanih ostataka aviona virile su tri noge.

Odmah zatim spustio se nedaleko odatle francuski avion. Pobednik izađe, probi se kroz grupu vojnika koji se behu tu iskupili dotrčavši sa svih strana, i priđe svojim žrtvama.

- Oh! – prošaptah, – to je zapanjujuće... Kakva tajna!

Tada primetih da je teča strahovito uzbuđen.

- Šta vam je, tečo?

On se tresao od uzbuđenja, pružajući ruke zidu:

- Dominik! Prepoznajem svog sina... On je... Oh, plašim se!...

I ja sam tada u pobedniku prepoznao svog pokojnog brata od tetke.

- On je, – nastavljaše teča. – Nisam se prevario... Izraz tri oka... Oh, ne želim da vidim... Plašim se!...

- Čega se plašite, tečo?

- Ubiće ga... Ubiće ga preda mnom, ubiće ga kao što su ga jednom već i ubili... Dominik! Dominik! Čuvaj se! Budi oprezan!

Ja nisam vikao. Da li bi onaj koji umire mogao da čuje moj krik? A pred nama se nešto pomaljalo iz olupine oborenog aviona. To je bio jedan od oborenih pilota. On ispruži ruku sa revolverom. Pobjednik skoči u stranu. Prekasno. Pogođen posred lica, on se okrenu oko sebe i pade pored tela svoga protivnika.

Drama beše završena.

Nekoliko koraka od mene, previjen, jecao je teča. Prisustvovao je smrti svoga sina.

V POLJUBAC

Sutradan Beranžer ponovo zauze svoje mesto za stolom. Lice joj je kao i obično bilo ozbiljno, samo što je bila nešto malo bleđa.

Teča, koji dva dana nije ni upitao za nju, rasejano je poljubi. Zatim je upita:

- Pa, devojčice, nisi li se ozledila pri padu?

- Zaista ne, kume, i baš zbog toga mi je i žao što zajedno sa vama nisam mogla da vidim ono što ste i vi juče i prekjuche videli. Idete li redovno?

- Idem, ali sam.

Izgovorio je to tonom koji ne dozvoljava prigovor. Zatim me pogleda. Ja se ne pomakoh. I tako se doručak završi u neprijatnom ćutanju. Izlazeći on mi priđe i reče:

- Nisi li nešto izgubio u mom dvorištu?

- Ne, tečo. Zbog čega to pitate?

- Zbog toga, – reče on oklevajući, – što sam na zemlji, baš ispred zida, našao ovo.

Pokaza mi staklo sa naočara.

- Uveravam vas, tečo – odgovorih smejući se, – da ne nosim ni monokl ni naočare.

- Ni ja, takođe – dodade Beranžer.

- Očigledno je... očigledno je... – primeti teča zabrinuto. – Ali, ipak neko je dolazio. I vi shvatate, zar ne, moje nespokojstvo?

Nadajući se da će hteti da govori, ja nastavih:

- Zbog čega ste nespokojni, tečo? U najgorem slučaju, neko je mogao da prisustvuje onim predstavama na zidu, a to, čini mi se, nije dovoljno da tajna vašeg pronalaska bude otkrivena. Pomislite samo da ni ja, iako sam vas pratio, ne znam ništa više nego ranije.

Osetih da on neće da govori i da ga moje navaljivanje nervira. To me naljuti.

- Čujte, tečo, ma kakvi bili razlozi vašeg onakvog ponašanja, nemate pravo da sumnjate u mene. Tražim, molim vas, da mi objasnite sve ovo. Da, molim vas, jer ne mogu da živim ovako u neizvesnosti. Dakle, tečo, da li je ono doista bio vaš sin, onaj avijatičar kojeg ste videli kako umire? I zatim, ko je taj nevidljivi „neko”, koji nekakvom čarobnom lampom stvara te čudesne predstave? Koliko problema! Koliko protivrečnih pitanja! Eto, noćas na primer, za vreme duge nesanice, pomišljao sam... Da, to je nemoguća pretpostavka, ali ipak treba tražiti... Pa dobro, setih se da ste vi govorili Beranžer o nekoj unutrašnjoj sili koja zrači iz nas samog i koja ispušta iz sebe nešto što ste vi nazvali, po prvom slovu imena vaše kumice, ZRAK B. Ne bi li, tečo moglo da se pretpostavi da ta snaga zrači iz samog vašeg mozga, da je ona stvorila sličnosti izraza ona tri oka sa pogledom vašeg sina, da je ta snaga i na zidu izazvala scenu koju ste i zamišljali? Nije li, možda, taj zid, koji ste vi napravili, pokriven materijom koja, kao kakva vrlo osetljiva membrana, registruje misli i pretvara ih u linije i forme... I onda? I onda...

Zastadoh. Što sam više govorio, moje misli su mi izgledale sve gluplje. Ali izgleda da ih je teča blagonaklono slušao, očekujući ono što tek treba da kažem. A ja nisam znao šta još da kažem. Brzo sam završio svoje izlaganje i, mada sam se naprezao da ga potkrepim novim činjenicama, osećao sam da neću moći više ni reći da izgovorim o ovoj temi.

I tako teča ode, ne odgovorivši ni na jedno od mojih pitanja. Kroz prozor videh ga da prolazi kroz vrt.

Prezrivo mahnuh rukom i dobacih Beranžer:

- Ah, ne, dosta je svega! Neću se sad brinuti da bih shvatio jedno otkriće, koje možda i nije potrebno. Najzad, u čemu je vrednost tog otkrića? Uprkos poštovanju koje imam prema teči, kako da ne posumnjam da ovde, umesto otkrića, imamo jedan iznenađujući

dobar način prikazivanja događaja, kako onih koji su se stvamo desili, tako i onih koji nisu, ili, pretvaranja onoga čega nema u nešto što postoji; prikazivanja stvari koje stvarno ne postoje? Sem ako ne... Ali, ko bi ma šta mogao da zna? To je jedan tajanstveni okean u kom iščezavaju neprobojne magle.

Kako sam bio rđavo raspoložen, uzeh Beranžer za cilj svojih napada. Ona me je slušala sa prekorom, možda i ljuta što zapodevam svađu sa njenim kumom, te pođe ka izlazu. Silom je zaustavila: to je uvek bilo protivno mom karakteru, ali okolnosti su sada bile takve i one su sve opravdavale; obratih joj se:

- Zbog čega odlaziš? I zbog čega me uvek tako izbegavaš? Govori već jednom! Već nekoliko meseci se tako uporno povlačiš! Šta možeš da mi prebaciš? Da, znam, onaj moj postupak od pre nekoliko dana... Ali, veruj mi da se ja ne bih tako ponašao da se ti nisi tako divlje uporno držala. Na kraju krajeva, znam te od malena, učio sam te da skačeš preko konopca kada si bila samo obična devojčica. I kako to da sada treba da se prema tebi ponašam kao prema ženi?... I kako mi samo srce uzdrhti...

Oslonjena na vrata, gledala me je sa nekim neodređenim osmejkom u očima. Osmejkom u kome je bilo podrugljivosti, ali ne i koketiranja. Tada sam prvi put primetio da su njene zenice, za koje sam mislio da su sive, bile zelene i kao poprskane zlatnim tačkicama. Ali, zašto je moja misao spajala zagonetku ovih očiju sa onom strahovitom zagonetkom koju su postavila tri oka?

Sećanje na ukraden poljubac obori moj pogled na njene crvene usne. Njoj se lice zapali! Očekivala je nov nasrtaj.

- Ostavite me!... Idite!... – naredi mi, drhćući od besa i srama.

Ali, pošto je bila nemoćna i u mojoj vlasti, ona obori glavu i skupi usne da ih ja ne bih gledao. A zatim, kada pokušah da je uhvatim za ruke, ona me svom snagom udari u prsa i odgurnu, vičući:

- Bezobrazni ste! Bežite! Prezirem vas! Mrzim vas!

Njeme reči mi povратиše hladnokrvnost. Zastideh se onoga što sam učinio i, pokoravajući joj se, otvorih virata govoreći:

- Izvini, Beranžer. Ne ljuti se tako na mene i budi uverena da se nikada više nećeš žaliti na moje postupke.

Još jednom ponavljam: Priča o tri oka je toliko blisko vezana sa mojom ljubavlju, i to ne samo za uspomene na tu ljubav, nego i za

niz činjenica.

Ova zagonetka, posmatrana sama za sebe, ostaje tajna koja može da bude rešena samo kao jodna od naučnih pojava. Nemoguće je reći kako će je čovečanstvo odgometnuti. Ali, događaje u čijem je centru stajao moj teča ne mogu da odvojim od onih kojima je uzrok bila Beranžer. U daljem opisivanju oni će uvek biti zajedno.

Za teču mi sada neće biti potrebno mnogo prostora. Sledio je niz kišnih dana. Usled toga on se zatvarao u svoju sobu, ili u svoj laboratorijum, tako da su se slike sa onih predstava izbrisale iz mog duha kao vizije bolesnog čoveka kojima razum zdravog čoveka ne veruje. Nisam želeo da o tome mislim i nisam ni mislio.

Ali su me svog zahvatile čari Beranžer i to uprkos otporu sa kojim sam ušao u tu borbu. Nenaviknut na ljubavne igre, nesposoban za odbranu, lako sam mogao da postanem žrtva. Glas Beranžer, njen osmeh, njeno ćutanje, njeno maštanje, njeno držanje, njen miris, boje njene kose – sve su to bili uzroci zbog kojih sam se ja oduševljavao, veselio, radovao ili tugovao. Mojom naivnom studentskom dušom, koja nije poznavala druge radosti sem učenja, sađa su strujala sva osećanja koja ljubav čine i lepom i ružnom, sva uzbuđenja koja izazivaju želju, mržnju, drhtanje, stidljivost, nadanja... i ona koja izazivaju ljubomoru.

Jednog jutra, po divnom vremenu, kada je nebo bilo mirno i čisto, za vreme šetnje u šumi koja se nalazi pored Medona, videh Beranžer sa jednim čovekom. Stajali su na jednoj raskrsnici i srdačno razgovarali. Čovek je bio meni okrenut. Video sam da je to jedan od onih koje smatraju lepirna: pravilno lice, crna i negovana brada, širok osmeh pri kome je pokazivao zube. Nosio je monokl.

Kad sam se približio, čim začu moje korake Beranžer se okrenu. Po njenom uzbuđenju shvatih da je uznemirena. Ali ona odmah prstom pokaza na jednu stazu, kao da tom strancu pokazuje put, te je ovaj pozdravi i udalji se. Pošto me je stigla, bez okolišenja mi reče:

- Ovaj gospodin me je pitao kuda vodi ova staza.

Ja primetih:

- Da li ga možda pozdaješ, Beranžer?

- Prvi put ga vidim.

- Zar je moguće? Govorili ste nekako... Je li, Beranžer, da li bi mogla da se zakuneš?

Ona se trže.

- Vama nemam zbog čega da se kunem. Vama neću da polažem bilo kakve račune.

- Zašto si mi onda rekla da je taj gospodin tražio od tebe neka objašnjenja? Ja te ništa nisam pitao.

- Radim po svojoj volji i kako mi se sviđa, – odgovori mi ljutito.

Ali kada stigismo kući, ona prva prekide tišinu i reče mi:

- Ako vam se baš sviđa, mogu da se zakunem da sam danas prvi put videla tog gospodina i da nikada nisam za njega čula. Ne znam čak ni kako se zove.

- Samo još jednu reč, – rekoh joj. – Da li si primetila da je taj gospodin imao monokl?

- Ah!... – reče ona začuđeno. – Dobro... šta to znači?

- Zapamti da je teča našao jedno staklo od monokla pred zidom u dvorištu laboratorije.

Ona se trže, zatim sleže ramenima.

- Čista slučajnost... Zbog čega želite da dovedete u vezu ta dva događaja?

Beranžer je imala pravo i ja nisam želeo da ispadnem tvrdoglav. Ali, iako mi je odgovorila takvim tonom da se u iskrenost njenih reči nije moglo posumnjati, čitava ta scena je na mene tako delovala da sam bio nespokojan i da sam sumnjao. Nisam mogao da pretpostavim da je između nje i nekog čoveka kojeg ona uopšte ne poznaje moglo da dođe do tako srdačnog razgovora. Taj čovek je bio lep i ja sam zbog toga patio.

Beranžer je uveče ćutala. Učinilo mi se da je plakala. A teča, kada je došao iz svoga laboratorijuma, izgledao je preterano veseo, te mi se više puta učinilo da će nam sve ispričati. Nije li, možda, saznao nešto novo u vezi sa pronalaskom?

Sutradan je opet bio isto tako veseo. Reče mi:

- Život je ponekad lep.

I ostavi me, trljajući ruke.

Čitav prvi deo tog popodneva Beranžer je provela na jednoj klupi u vrtu i ja sam sa prozora moje sobe video da je zamišljena.

Oko četiri sata ona uđe u kuću, prođe kroz hodnik i izađe.

Posle pola minuta i ja sam izašao.

Put koji je prolazio kraj kuće savijao je ulevo duž vrta i dvorišta laboratorijuma. Beranžer je često išla na tu stranu i ja po njenom držanju odmah zaključih da je pošla sa željom da se prošeta.

Ne beše stavila šeširić na glavu. Sunce se presijavalo na njenoj kosi. Ona je brižljivo gledala gde će stati da se ne bi uprljala u blatu. kojeg je na putu bilo u izobilju, usled kiša koje su nedavno padale.

Pored ograde dvorišta stajao je jedan stari fenjer, odavno izbačen iz upotrebe. Taj fenjer je gvozdanim šipkama bio spojen sa ogradom.

Beranžer se odjednom, zaokupljena nekom idejom, zaustavi. Priznajem da sam i ja često bio zaokupljen tom idejom, ali sam imao snage da joj se suprotstavim, možda baš zato što nisam video mogućnost njenog ostvarenja.

Beranžer je, međutim, videla tu mogućnost.

Radilo se o prelasku preko visoke ograde dvorišta uz pomoć fenjera, i to bez tečinog znanja, prosto zato da bi se ukrala koja od onih predstava koje je on ljubomorno čuvao za sebe.

Bez oklevanja ona se odluči. Kada je prošla preko ograde i ja bez oklevanja odlučih da je pratim. Bio sam u jednom od onih raspoloženja kada se ne misli na savest i poštenje, tim pre što sam želeo da saznam šta će da uradi ova devojka.

I ja se prebacih preko ograde.

Savest i poštenje mi se povратиše kada se nađoh sa druge strane, lice u lice sa Beranžer, koja se namučila dok je sišla.

Pomalo pokajnički joj rekoh:

- Nije baš najlepše ovo što radimo ovde, Beranžer, iako bih rekao...

Ona se nasmeja:

- Pa recite! Ja ću nastaviti svoj posao. Utoliko gore po kuma, ako sumnja u nas.

Uopšte nisam pokušavao da je zadržim.

Ona polako spuznu preko crepova.

Ja sam je pratio na kratkom odstojanju.

Pogureni, sasvim tiho dođosmo na ivicu čistine koja se nalazila u sredini dvorišta. Odatle ugledasmo teču kako stoji kraj zida. Još ne beše sklonio zavesu od crvenog sukna.

Baranžer prošapta:

- Gledajte... tamo, onu gomilu drva... iza nje bismo divno mogli da se smestimo.

- Ali ako se teča okrene dok budemo prelazili?
- Neće se okrenuti.

Ona se prva odluči. a ja sam je sledio. Nikakvih neprijatnosti nije bilo. Nalazili smo se desetak metara udaljeni od zida.

- Kako mi lupa srce! – reče Beranžer. – Ja ništa još nisam videla... sem onih neobičnih očiju. A ima još mnogo drugih stvari, zar ne?

Naše skrovište su sačinjavale dve gomile dasaka, iza kojih je bilo nekoliko džakova sa peskom.

Sedosmo na te džakove. Da bismo se zaklonili, morali smo da sedimo jedno uz drugo; ali Beranžer se nekako udaljila, a i ja sam tog trenutka obraćao pažnju samo na teču.

On je u ruci držao sat i sa vremena na vreme gledao na njega, kao da je očekivao trenutak koji je unapred odredio. I taj trenutak dođe. On smače zavesu. Sa našeg mesta videli smo голу površinu zida isto onako dobro kao i teča, jer odstojanje između nas i zida bilo je mnogo manje nego što je to obično u bioskopskim salama. Stoga su i prvi znaci koji su se pojavljivali bili sasvim jasni. Bile su to linije koje su stvarale tri geometrijske slike, meni već dobro poznate: iste razmere; isti raspored, podjednako nepokretne u početku, dok ih kasnije treperenje ne oživi.

- Da, da, – šaptala je Beranžer, – kum mi je jednoga dana rekao: tri oka žive.

- Žive, – potvrdih, – i gledaju. Gledaj samo donja dva, gledaj ih kao prave oči i videćeš da zaista imaju i izraz... Evo, baš sada se osmehuju.

- Zaista... zaista, osmehuju se...

- I kako imaju mio i prijatan izraz... ali ozbiljan... Oh, Beranžer, zar je moguće?

- Šta?

- Imaju tvoj izraz, Beranžer... Imaju tvoj izraz...

- Šta govorite? Glupost!

- Isti izraz kao i tvoje oči... Ti ne znaš taj izraz... ali, ja ga znam.. lako me nikada nisi tako gledala, to su ipak tvoje oči... i njihov izraz... siguran sam, Beranžer...

Bližio se kraj. Tri geometrijske slike počеше da se okreću kao i obično, i pretvoriše se u krug koji se odmah izgubi.

Beranžer se beše nagnula van našeg skrovišta, a lice joj je bilo izbuljeno. Okretoh joj glavu sebi.

- Tvoje oči, tvoje oči... – prošaptah, – nema sumnje.

- Da, i ona je isto tako gledala. Da li je bilo moguće tog trenutka setiti se da je tako Edit Kavel gledala i teču i mene, i da je teča na isti način prepoznao pogled svog sina pre no što se on pojavio?

Kada je sve to tako... Kada je sve to tako... Morao sam da pomislim da svakom od ovih filmova (zašto bismo upotrebljavali drugu reč) pripada POJAVA TRI GEOMETRIJSKE SLIKE KOJE SU VEĆ DOBILE KARAKTERISTIČNE CRTE JEDNE OD LIČNOSTI KOJA ĆE SE POJAVITI NA SCENI.

Ipak o tome pišem. Jer nisu li te tri geometrijske figure zaštitni znak? Zaštitni znak „Tri oka”! Glupost! Ludost! Pa ipak...

- Oh, – reče Beranžer, izvijajući se. – Nije trebalo da dođem. Izgleda mi kao da se gušim. Možete li da mi objasnite?

- Ne, Beranžer. Ne mogu ni sebi to da objasnim. Hoćeš li da odemo?

- Ne, ne, – reče ona, naginjući se još više. – Ne... hoću da vidim.

I videli smo. Dok smo oboje ispuštali prigušeni uzvik, primetismo da je Natal Doržeru zapanjen.

Pred njim, usred čarobnog prostora koji se otvarao, u zidu, stajao je on sam, ne kao neka avet, već kao biće puno snage i života. Da, pred nama i pred njime se kretao Natal Doržeru sa kapom na glavi, obučen u dugačak kaput. A scena u kojoj se kretao bila je upravo ovo dvorište, ovo dvorište sa laboratorijom, sa neredom, sa gomilama otpadaka i stareža, sa drvenim sanducima, sa buradima i sa zidom pokrivenim suknenom zavesom!

Odmah mi je pao u oči i ovaj detalj: sukнена zavesa je potpuno pokrivala čaroban i tajanstveni deo zida. Zbog toga nije bilo moguće pretpostaviti da ćemo sada, na ovoj predstavi, ponovo videti predstavu od pre nekoliko dana. Bilo je to nemoguće i zbog toga što je teča leđima bio okrenut sceni i gledao u dvorišna vrata; ona se otvoriše i na njima se pojavih ja.

- Vi! To ste vi! – prošapta Beranžer.

- To sam ja, onog dana kada mi je teča zakazao sastanak i kada sam prvi put prisustvovao ovakvoj predstavi, – odgovorih zapanjen.

Tog trenutka teča sa scene me pozva da uđem u laboratorijum. Uđosmo obojica. Dvorište ostade prazno i scena ostade prazna nekoliko sekundi. Zatim se opet ukazaše ista dvorišna vrata. Vrata se otvoriše i kroz njih promoli svoje nasmejano lice Beranžer. Razgledala je i kao da je htela da kaže:

- Nikoga... Sada sam, dakle, u laboratorijumu. I ja hoću da vidim...

Ona se uputi ka zidu pokrivenom suknenom zavesom.

Sve se to dešavalo bez onog treperenja slike koje se vidi na bioskopskom platnu. Sve je bilo čisto i jasno da smo pratili predstavu ne kao događaj koji vremenski traje, već kao odbleske u ogledalu jedne scene u kojoj sami igramo. Da kažem istinu: bio sam zbunjen gledajući sebe tamo na zidu, a svestan da stojim ovde. U tom odvajanju bilo je nečega što mi je mutilo um.

- Viktore, – reče mi Beranžer tiho, – hoćete li kao i pre nekoliko dana izaći sa svojim tečom iz laboratorijuma?

- Da, – potvrdih, – počinju događaji od pre nekoliko dana.

I stvarno su otpočinjali ti događaji.

Teča i ja izađosmo iz laboratorijuma. Iznenadena, Beranžer smejući se beži. Penje se na dasku između dva bureta, i lako i graciozno igra po njoj. I, zatim, kao onoga dana, pade. Ja trčim, podižem je, nosim je i spuštam na klupu. Njena ruka me grli, naša lica se skoro dodiruju. I kao i tada, najpre polako, a zatim grubo i nestrpljivo, ja je poljubih u usta. I kao i tada, ona se uspravlja, dok ja sav zbunjen stojim pred njom.

Ah, kako se dobro sećam svega toga! Sećam se i gledam sebe. Eto me tamo na sceni, stojim spuštene glave, ne usuđujući se da je podignem i pogledam Beranžer koja stoji pored mene, postidjema, uzdrhtala, uvređena...

Uvređena? Da li zaista izgleda uvređena? Ali, zašto je onda njeno drago lice tamo na sceni izgledalo tako prijatno i pomirljivo? Zašto se smeje onim izrazom nepomućene radosti? Da, radosti, ponovo tvrdim. Na toj čarobnoj sceni ponovo ožive taj trenutak: nada mnom stoji jedna osoba koja me radosno i srdačno gleda i gleda me tako, jer zna da je ja ne vidim, i ne može da zna da ću je jednog dana videti...

- Beranžer... Beranžer...

I dok je ta očaravajuća vizija i dalje trajala, odjednom mi se neka koprena spusti preko očiju. Beranžer se beše okrenula ka meni i pred lice mi stavila svoje dlanove. Šaptala je:

- Ne gledajte... zabranjujem vam... I zatim, nije istina... Ona žena laže... to nisam ja... Ne, ne, ja vas nisam tako gledala...

Njen glas postade prkosan. Ona spusti ruke. A zatim ode. Ostavila me je, ne rekavši ni reči. Deset minuta kasnije i ja se vratih.

Sutradan ujutro primih telegram od rektora iz Grenobla, koji me je pozivao da dođem.

Kada sam polazio, Beranžer se nije pojavila. Ali dok sam sa tečom išao prema stanici, primetih je nedaleko od kuće. Razgovarala je sa onim lepotanom za koga je govorila da ga uopšte ne poznaje.

VI NESPOKOJSTVA

- Izgledate veoma zadovoljni, – rekoh teči koji me je pratio na stanicu i usput, radosno koračajući, zviždukao vesele pesmice.

- Da, – odgovori, – zadovoljan sam kao svaki čovek koji je nešto odlučio.

- Zar ste nešto odlučili, tečo?

- Krupna odluka! Stajala me je čitavu jednu noć nespavanja, ali sam uspeo.

- Mogu li da znam šta?

- Naravno. Reći ću ti u nekoliko reči. Srušiću šupe u dvorištu... i sagradiću cirkus... Ili, da tačnije kažem, amfiteatar.

- A zbog čega?

- Da bih iskoristio stvar.. stvar koju ti poznaješ.

- Kako da je iskoristiš?

- Bogami! Radi se o jednom otkriću od najvećeg interesa. Njegovo iskorišćavanje će mi dati bogatstvo koje sam oduvek tražio: ne bogatstvo koje bi samo sebi bilo cilj, već zbog velikih sredstava koja će moći da mi pruži. Bogatstvo sa kojim ću moći da nastavim svoje radove i koje će mi omogućiti da nikada ne zakasnim zbog pomanjkanja neke sitnice. Zaradiće se tu milioni. Viktore, milioni! A šta sve neću moći da uradim sa milionima? Tako mnogo ideja je

ovde, – reče, pokazujući prstom na čelo, – tako mnogo pretpostavki treba proveriti! A za to treba mnogo novaca!... Novaca!... Ti znaš da ga ja ne cenim! Ali potrebni su mi milioni da bih svoj rad mogao do kraja da završim... Milioni... imaću ih!

Savlađujući svoje oduševljenje, uze me za ruku i objasni mi:

- Pre svega, isprazniću dvorište i poravnaću ga. Zatim će tu doći amfiteatar sa pet redova sedišta okrenutih zidu... Jer, kao što i sam shvataš, zid će ostati, jer on je uzrok svega ovoga. Ali, proširiću ga i podići, i kada bude potpuno završen, cela njegova površina nesmetano će se videti sa svih strana. Razumeš, zar ne?

- Razumem, tečo. Ali, da li vi verujete da će biti posete?

- Da li će biti posete? Kako ti koji sve znaš, postavljaš takvo pitanje? Pa i najgore sedišta će zlatom plaćati! Toliko sam u to uveren, da u ovaj posao ulažem i poslednju paru! A kroz godinu dana imaću beskrajno bogatstvo.

- Mesto je isuviše malo, tečo, i imaćete mali broj sedišta. Hiljadu sedišta, hiljadu lepih, komotnih sedišta! U početku dve stotine franaka sedišta, kasnije hiljadu franaka!...

- Oh, oh, tečo! Otvorena sedišta, izložena kiši, zimi i svim napogodama.

- Već sam predvideo. Amfiteatar će biti zatvoren kad je rđavo vreme. Potrebno mi je čisto nebo, sunce, vedri dani i još neki drugi uslovi, koji će smanjiti broj predstava. Ali šta je to! Svaka ulaznica koštaće dve hiljade franaka, ako je potrebno i pet hiljada! Kažem ti: nema granice! Nema čoveka koji će hteti da umre, a da pre smrti ne vidi predstavu u amfiteatru Natala Doržerua! Ah, Viktore, ni ti ne sumnjaš u sve to, zar ne... Jer, na kraju krajeva, i sam znaš kako istinito izgleda svaka od ovih predstava.

Nisam mogao da se uzdržim, a da ga ne upitam:

- Da li ste došli do novih činjenica, tečo?

On potvrdno klimnu glavom.

- Ne toliko do novih. koliko do činjenica koje su mi omogućile da, uz pomoć elemenata koje već posedujem, otkrijem istinu.

- Tečo, tečo, – rekoh mu, – vi ste, dakle, saznali istinu?

Odgovori mi:

Potpuno je poznajem, dete moje. Poznajem i ono što sam ja uradio i ono što je van mene. Kroz ovu maglu probilo se samo jedno svetlo.

Dodade zatim, vrlo ozbiljno:

To je, dete moje, stvar potpuno neshvatljiva. Ona je iznad najluđih fantazija, a ipak ostaje u oblasti određenih i opipljivih činjenica. **KADA ČOVEČANSTVO BUDE SAZNALO SVE TO, SVET ĆE BITI POTRESEN, SVI ĆE DOĆI OVDE NA HODOČAŠĆE I – PAŠĆE NA KOLENA...** kao što sam i ja pao!

Reći, nesumnjivo preterane. Izgledalo mi je da njih izaziva neuravnoteženost njegovog duha. Ali u njima se osećala grozničava odlučnost.

- Tečo, molim vas, objasnite...

- Kasnije, dečače, kada sve bude potpuno objašnjeno i rasvetljeno.

- Čega se plašite?

- Ničega, sa moje strane.

- Pa sa čije onda?

- Ničije. Ali sumnjam... možda i nepravedno. Neke pojedinosti me nagone da poverujem da me uhode i da neko nastoji da mi ukrade tajnu... Neke pojedinosti... pomaknuti predmeti... i, iznad svega, neko predosećanje.

- Da, ali sve je to veoma neodređeno, tečo.

- Veoma neodređeno, priznajem, – dodade on isprisivši se. – Zbog toga izvini ako su moje mere predostrožnosti preterane i razgovarajmo o nečem drugom... O tebi, Viktoro, o tvojim namerama.

- Ja nemam nikakvih namera, tečo.

- Da, imaš bar jednu koju bi želeo da sakriješ.

- Koju?

- On zastade i reče mi:

- Ti voliš Beranžer.

Nisam se usudio da mu protivrečim, znajući da je on juče video onu scenu.

- Ustvari, tečo, volim Beranžer, ali ona mene ne voli.

- Ona te voli, Viktoro.

Nestrpljivo odmahnuh rukom:

- Molim vas, tečo, ne tvrdite to. Beranžer je još devojčica i ni sama ne zna šta hoće. Ona ne može imati jedno ozbiljno osećanje i zbog toga neću da mislim o tome. Sem toga, to nije drugo do obična labomisljena igra, koju ću brzo preboleti.

On sleže ramenima.

Jadikovke zaljubljenog. Čuj šta ću ti reći, Viktore: Tokom čitave zime radiće se na amfiteatru. Tačno četrnaestog maja biće otvaranje. Mesec dana ranije uzmi odsustvo i tada ćeš se venčati sa mojom kumicom. Ne odbijaj. Ja ću se za sve pobrinuti, pobrinuću se i za njen miraz i za vašu budućnost. Razumeš li, dete moje, ako zlato u potocima bude poteklo u našu kuću – što je sigurno – Viktor Bogran će morati da promeni struku i neće imati dovoljno vremena za svoja naučna istraživanja. Živeće sa mnom... isto kao i njegova žena. Da, rekao sam: njegova žena i neću povući reč. Zbogom, dečače... Ni reči više.

Udaljih se. On me pozva.

- Daj da te poljubim, Viktore.

Srdačno me poljubi i opraštajući se sa mnom prošapta:

- Ne zna se da li ćemo se ikad videti. U mojim godinama... I, za tim, čovek okružen opasnostima kao što sam to ja...

Ja se usprotivih. On me ponovo poljubi.

Imaš pravo. Pričam koješta. Mislim o tvojoj ženidbi. Ta vrtirepka je prava ženica koja zaslužuje ljubav. I voli te. Doviđenja. Pisaću ti! Idi!

Priznajem da mi tečina želja za iskorišćenje njegovog pronalaska nije izgledala glupa. Znajući kakve su te predstave, verovao sam u uspeh. Za trenutak, dakle, neću se vraćati na pronalazak, niti ću govoriti o fantastičnim predstavama na onoj začaranoj sceni. A kako bih i mogao da govorim o tome, kada sam se sav prepustio snovima o budućnosti o kojoj mi je teča govorio? Da li sam mogao da zaboravim Beranžer, njen izgled, njenu umilnost i njeno dvosmisleno ponašanje?

Tokom sledećih meseci često sam pokušavao da u sećanju izazovem prijatnu sliku sa one predstave koja me je tako iznenadila; da se prisetim slike Beranžer koja se naginjala nada mnom i njenog potresnog lika. Ali sam se odmah sa uzvikom vraćao u stvarnost.

- Nisam dobro video! Ono što ja smatram za ljubav, bio je samo izraz pobede jedne žene pred kojom je čovek poklekao!! Beranžer me ne voli. Ona se oslonila na moje rame zato što je bila uzrujana, ali se toliko zastidela da me je odmah odgurnula i otišla, Nije li, uostalom, već sutradan imala sastanak sa onim čovekom? I nije li propustila da se oprostila sa mnom samo zato šta je otišla njemu?

Ti meseci mog odsustva bili su, dakle, mučni. Uzalud sam pisao Beranžer. Nisam dobio nikakav odgovor.

Što se tiče teče, on mi je u svojim pismima govorio samo o amfiteatru. Radovi su brzo napredovali. Amfiteater je rastao. Zid je bio prepravljen. Prema poslednjim vestima, koje su do mene stigle sredinom marta, trebalo je još samo da se ubaci hiljadu sedišta poručenih već ranije i da se postavi ograda koja će štititi scenu. I tada sudeći, naravno, po svemu što mi je teča o tome pisao, zahvatilo ga je nespokoјstvo. Dve knjige, koje je nedavno kupio u Parizu, a koje je, da niko ne bi znao kojom se literaturom služi, čitao krišom, bile su mu nestale, pa zatim vraćene na isto mesto. Nestao mu je jedan list hartije, sav ispisam beleškama i hemijskim formulama. U vrtu je video tragove stopala. Bio je obijen pisaći sto.

Priznajem da je i mene zabrinuo ovaj poslednji događaj. Strah koji ga je zahvatio izazvale su ozbiljne činjenice. Bilo je očigledno da se neko šunjao oko kuće i ulazio u nju sa planom koga nije bilo teško naslutiti. Ja sam, naravno, pomislio na čoveka sa monoklom i na njegove odnose sa Beranžer. Šta sam drugo znao i mogao?

Ponovo sam joj se obratio.

Vrlo dobro znaš šta se dešava u kući. – pisao sam joj. – Kako objašnjavaš te činjenice, koje su, kako mi izgleda, dovoljno jasne? Ako i najmanje sumnjaš, obavesti me! U međuvremenu bdij nad...

Slao sam, jedan za drugim, telegram. Ali uporno ćutanje Beranžer, umesto da me uznemiri, umirilo je moj strah.

U slučaju opasnosti ona bi me sigurno pozvala. Ne, teča se varao. Bio je žrtva grozničavog stanja u koje ga je doveo pronalazak. Plašio se dana koji je sam odredio, kada svoj pronalazak treba da otkrije svetu. Ali nikakav uzrok nije opravdavao ovaj strah.

Prođe nekoliko dana. Napisah tada Beranžer pismo od dvadesetak stranica koja nisam ni otposlao, a u kome sam je zasipao prekorima. Njeno ćutanje me je bacalo u očajanje. Bio sam sav pun gorčine i ljubomore.

Najzad, 29. marta primih od teče poštu: jedan zamotuljak, poslat preporučeno, i jedno pismo koje mnoge stvari objašnjava. Sačuvao

sam ga i doslovno prepisujem:

„Dragi Viktore,

Tekući događaji i neke veoma ozbiljne okolnosti o kojima ću ti pričati, potvrđuju da sam žrtva divlje zavere i da je već isuviše kasno da se branim. Moja je dužnost da pred opasnostima koje prete mom daljem opstanku sklonim na sigurno mesto veličanstveno otkriće za koje će mi čovečanstvo biti zahvalno, kao i da preduzmem mere predostrožnosti koje ni ti nećeš smatrati nekorisnima.

Uredio sam, dakle, ono što sam uvek odbijao: izvukao sam najvažnije podatke o mom otkriću, a o istraživanjima do kojih sam dosad došao.

Sve su to nepobitni zaključci, a ne hipoteze manje ili više podložne diskusiji. Ma koliko neverovatno izgledalo, ma koliko bilo suprotno od svih prihvaćenih i primljenih pravila, istina je ovo što ja tvrdim. Nema druge istine do ove.

Dodajem ovom izveštaju veoma tačno uputstvo o tehničkim pripremama koje treba izvršiti da bi moje otkriće bilo efikasno i da bi moglo normalno da se prikaže. Isto tako tu su i tačna uputstva za korišćenje amfiteatra, sve potrebne napomene o toku priprema, kao i uputstva za podizanje još jednog amfiteatra koji treba da se nalazi s druge strane zida, na mestu gde se sada nalazi kuća.

Šaljem ti ova uputstva u odvojenom omotu i molim te da ga ne otvaraš, sem u slučaju da se meni desi neka nesreća. Iz opreznosti ne dajem ti i hemijsku formulu do koje sam došao u istraživanjima, a koja čini osnovu ovog otkrića. Naći ćeš je zapisanu na jednoj čeličnoj pločici koju uvek nosim sa sobom, sašivenu u postavi mog prsluka. Tako ćeš dakle, imati u rukama, i to samo ti, sve potrebne elemente. Za izvođenje predstava nije potrebno nikakvo specijalno znanje, niti pak naučna priprema. Dovoljni su samo uputstvo i formula. Kada budeš imao ovo, bićeš gospodar situacije i niko neće moći da ti uzme iz ruku ovaj tako značajan materijal, jer ja ga zaveštavam tebi.

A sada, dragi moj dečake, nadajmo se da su sva moja predosećanja lažna i da ćemo zajedno moći da slavimo srećne događaje koje predviđam. Jedan od glavnih biće tvoje venčanje sa Beranžer. Iako od nje još nisam dobio potvrđan odgovor, iako mi ona u poslednje vreme, kao što si i ti govorio, izgleda čudnovata, ne

sumnjam ni najmanje da će, kada se budeš vratio, dati svoj pristanak. Srdačno te ljubi

Natal Doržeru...

To pismo je stiglo isuviše kasno da bih još to veče mogao da uhvatim voz. Sem toga, da li je moj odlazak bio tako hitan? Ne bi li bilo bolje da čekam nove vesti? Jedno značajno otkriće prekide moju neodlučnost. Dok sam razmišljao, mahinalno sam okretao koverat. I tako primetih da je pismo bilo otvoreno, a zatim ponovo zatvoreno, i to dosta grubo, što je svakako značilo da onaj ko je to uradio nije imao dovoljno vremena na raspolaganju. Odmah shvatih svu težinu situacije. Čovek koji je otvorio pismo pre no što je ono bilo otposlano, koga je i teča optuživao za zioupotrebu, sada je znao da on nosi sa sobom, zašivenu u postavi prsluka, čeličnu pločicu na kojoj je zapisana osnovna formula.

Ispitao sam i zamotuljak koji je stigao preporučeno i utvrdio da nije bio otvoren. Ipak, za svaki slučaj, rešen da ne čitam tečino uputstvo, odvezah kanap i u omotu nađoh jednu okruglu kartonsku kutiju.

U njoj je bio svitak papira koji sa uzbuđenjem ispitah. Bili su to samo čisti beli listovi, ništa drugo do čistih listova. Uputstvo je bilo ukradeno.

Tri sata kasnije uskočih u noćni voz koji u Pariz stiže tek u nedelju.

U četiri sata stigoh u Medan. Već najmanje dva dana neprijatelj je znao za tečino pismo, za njegovo uputstvo, kao i način pomoću koga može da dođe do formule.

VII ČOVEK SVIREPOG POGLEDA

Celokupnu kućnu poslugu činila je jedna stara dadilja, malo naglupa, veoma kratkovidna, koju su noge slabo služile i koja je radila kao ku varica, sobarica, a po potrebi i u vrtu.

I pored svih brojnih dužnosti, Valentina nikada nije napuštala svoju sobicu koja se nalazila u jednoj zgradici uz samu kuću i iz koje se izlazilo pravo na put.

Ja sam je i ovoga puta našao tamo. Moj dolazak kao da je uopšte nije začudio – uostalom, nju nikada ništa nije čudilo ni uznemiravalo – te odmah shvatih da ona i dalje živi van događaja i da neće moći da mi pruži bilo kakvo korisno obaveštenje. Saznah samo da su teča i Beranžer izašli pre pola sata.

- Zajedno? – upitah.

- Ne, bar koliko ja znam. Gospodin je prošao kroz kuhinju i rekao mi: „Idem do pošte, Valentina, da pošaljem jedno pismo. Zatim ću otići do amfiteatra”. Ostavio je, čak, i jednu bocu... znate, jednu od onih plavih boca kojima se služi prilikom eksperimentisanja.

- Valentina, gde je ostavio bocu? Ne vidim je.

- Pa... na ormanu. Sigurno je zaboravio, kada je oblačio kaput, jer on se nikada ne odvaja od svojih boca.

- Nema boce, Valentina.

- Oho! Lepo ću se provesti, ako se gospodin nije vratio po nju.

- Da li je ko ulazio ovamo?

- Niko. Ah, da, dolazio je jedan gospodin i tražio Beranžer.

- I vi ste otišli da je zovete?

- Da...

- Onda je bocu, verovatno, odneo on.

- Sigurno, sigurno. Ko zna kako ću proći kada se gospodin Doržeru vrati.

- A ko je bio taj gospodin?

- Ne bih znala da vam kažem... Vid me Izdaje u poslednje vreme...

- Poznajete li ga?

- Ne, nisam prepoznala njegov glas.

- Da li su Beranžer i on zajedno izašli?

- Da. zajedno su izašli... ovuda.

- Staza ispred kuće vodila je u šumu. Razmišljao sam nekoliko trenutaka, zatim iskidoh iz beležnice list i napisah na njemu:

Dragi tečo, kada se vratite, čekajte me i ni po koju cenu ne napuštajte kuću. Preti velika opasnost.

Viktor

- Dajte ovo gospodinu Doržeruu čim ga vidite, Valentina. Ja ću se kroz pola sata vratiti.

Staza se pružala kroz gusto tek olistalo grmlje.

Tokom poslednjih dana često je padala kiša, ali jarko prolećno sunce je osušilo tle, tako da na stazi nisam mogao da primetim bilo kakve tragove. Uskoro sretoh jednog poznatog dečaka koji se vraćao iz šume gurajući pored sebe bicikl sa probušenom gumom.

- Nisi li slučajno video gospođicu Beranžer? – upitah ga.

- Da, – potvrdi on, – sa jednim gospodinom.

- Koji nosi monokl, zar ne?

- Da, jedan visok gospodin sa bradom.

- Jesu li daleko?

- Kad sam ih video, bili su na dva kilometra odavde. Okrenuo sam se za njiina... pošli su starim putem... onim koji skreće ulevo.

Požurih, jer sam se plašio nesreće. Dođoh do starog puta, ali on se završavao na jednoj rakersnici odakle se razilazilo nekoliko staza. Kojom da krenem?

Sve više nespokojan, pozvah:

- Beranžer! Beranžer!...

Posle nekoliko trenutaka začuh zvuk motora i šum automobila koji odlazi. Mogao je da se nalazi na oko pola kilometra. Pođoh putem koji je vodio u tom pravcu i odmah primetih vrlo jasne tragove stopa jedne žene i jednog čoveka. Tragovi me odvedoše do ulaza u jedno groblje, napušteno već dvadeset godina.

Uđoh unutra. Visoka trava bila je ugažena u dva reda koji su išli pored zida, prolazili pored ruševina kuće u kojoj je nekada stanovao sveštenik, obilazili oko bunara i produžavali sve do zida upola srušene crkve.

Između bunara i crkvice trava je bila šira i jače izgažena. A iza crkvice video se samo jedan trag: stope čoveka.

Priznajem da su mi tog trenutka poklecnule noge, iako nikakve jasne misli ili predstave još nisam imao. Pogledah u crkvicu, zatim obiđoh oko nje.

U podnožju jednog čitavog zida neke stvari na zemlji privukoše mi pažnju. Bili su to komadi maltera; njihova tamno siva boja odmah me podseti na malter kojim je bila pokrivena scena u dvorištu kuće. Pogledah bolje. Dugi komadi maitera iste boje bili su pričvršćeni uza zid ekserima, i na njihovoj površini videli su se sveži tragovi neke prosute tečnosti.

Ko je to uradio? Očigledno jedna od one dve osobe koje sam pratio, ili čovek sa monoklom ili Beranžer, ili oboje. Ali sa kakvim ciljem? Ja sam pomislio – i ta pretpostavka mi se nametala kao stvarnost, – da su komadi maltera ukradeni iz dvorišta i ovde ponovo sastavljeni kao kakav mozak.

U tom slučaju, ako su uslovi bili isti, kao i ako je zid bio premazan potrebnim preparatima, ako se nalazim pred jednom scenom matematički jednakom onoj tamo, moglo se... moglo... se...

U trenutku dok sam postavljao pitanje, osetio sam tako jasan odgovor: video sam tri oka još pre no što su potpuno izašla iz tame. Slika koju sam zamišljao malo pomalo se spojila sa stvarnom slikom koja se obrazovala preda mnom i koja ubrzo upre u mene tri sumorna i tužna pogleda.

Tako dakle, ovde kao i tamo, u napuštenom groblju kao i u tečinoi dvorištu, ni iz čega su se pomaljale ove neobjašnjive aveti, tri oka su se budila i stupala u život. Ovde iskidane i tamo potpune cele, ove oči gledale su sa ispucalog zida. Gledale su u usamljeno i pusto mesto isto kao i da je tu bio Natal Doržeru da zapali i održava njihov čarobni plamen.

Sumorne oči, međutim, promeniše svoj izraz. Postadoše rđave, okrutne, nemilosrdne, pa čak i divlje. Zatim se ugasiše. Ja sam čekao predstavu. znajući da su ove tri geometrijske slike njeni uobičajeni vesnici. Stvarno, posle uobičajenog prekida izbi nešto, kao neki drhtaj svetlosti, ali tako slabo i neodređno, da sam sa mukom uspevao da razaznam nešto određeno. S teškom mukom sam uspeo da razaznam neko drveće, reku sa nekim ostrvcima, jednu nisku kućicu, ljude, ali sve to nekako maglovito i nejasno, zagušeno i ispresecano pukotinama na zidu.. Reklo bi se da su nejasnosti nastale usled toga što je bila nejasna i volja onoga koga je scena sada trebalo da prikaže. Posle nekoliko neuspelih pokušaja i jednog uzaludnog napora, život na sceni se naglo prekide i sve se stropošta u prazno – i u smrt. – U prazno – i u smrt – glasno reko.

Nekoliko puta ponovih iste reči. Odjekivale su u meni kao odjek nekog posmrtnog marša sa kojim se mešalo sećanje na Beranžer. Mora tri oka mešala se sa morom koja me je nagonila da pratim devojk. I ja zastadoh kod usamljene crkvice, neodlučan, ne znajući šta da radim

Vratih se do bunara. dokle su vodili otisci uzanih đonova i tankih šiljatih peta. Bunar beše pokriven crepom. Nekada su se tu nalazili čekrk i vedro za vađenje kišnice koja se slivala sa krova kuće.

Nije bilo nikakvog očiglednog uzroka zbog koga bi se moglo sumnjati da je izvršen zločin. Utisci? Nije bilo nikakvih znakova. Osetih da se kupam u znoju i, nagnuvši se nad ovor bunara odakle je izbijao vlažan i memljiv vazduh, prošaptah:

- Beranžer...

Ništa se nije čulo.

Zapalih komad hartije koja osvetli širok rezervoar bunara. Video sam samo površinu vode koja je stajala nepomična i tamna kao mastilo.

- Ne, ne, – bunio sam se, – to je nemoguće! Ne mogu ni da zamislim sličan zločin. Zašto bi je ubio? Teča je bio u opasnosti, a ne ona.

Za svaki slučaj nastavih svoje traganje, prateći samo trag čoveka. Stigoh tako na drugu stranu groblja, gde na putu oivičenom borovima otkrih tragove benzina. Automobil odatle beše pošao. Tragovi guma vodili su kroz šumu.

Nisam produžio za njima. Smatrao sam za dužnost da vidim što je sa tečom i da ga zaštitim ako je potrebno.

Pođoh, prema tome, ka pošti. No, setivši se da je toga dana nedelja i da je teča, pošto je bacio pismo, sigurno otišao u svoj amfiteatar, vratih se kući i viknuh Valentini:

- Da li se vratio teča? Da li je pročitao moje pismo?

- Ali ne, ne – odgovori mi. – gospodin je sigurno otišao u amfiteatar.

- Da li je navraćao ovamo?

- Ne. Sigurno je sa pošte otišao pravo ka novom ulazu u amfiteatar.

- Onda samo treba da prođem kroz vrt.

Pođoh lamo, ali vrata su bila zaključana. I od tog trenutka, lako mi nijedna činjenica mje otkrivala tečino prisustvo u amfiteatru, bio sam siguran da je on tamo i stoga sam strepio da će moja intervencija uslediti isuviše kasno.

Zvao sam. Niko mi nije odgovorio. Vrata su ostajala zaključana.

Očajan, pošao sam kući, izašao na put i obišao građevinu s leva, da bih ušao u amfiteatar kroz novi ulaz.

Kraj velikog ulaza u amfiteatar nalazile su se dve zgrade. Kroz kapiju se ulazilo u dugačak hodnik, pred kojim se dizala zadnja fasada amfiteatra.

I ta su vrata bila zatvorena, i to jakim katancem koji je teča postavio. Šta da radim?

Setih se kako je Beranžer onog dana ušla kao i ja za njom, te se uputih ka starom fenjeru. Put je kao i onda bio otvoren, pružao se pored iste drvene ograde i gubio u daljini u polju. Izašavši na put ugledah fenjer. Tog trenutka se na vrhu ograde pojavi jedan čovek, uhvati se za fenjer i spusti na zemlju. Nije bilo sumnje: čovek koji je izlazio iz amfiteatra upravo je napustio teču. Šta se desilo između njih?

Rastojanje između nas nije mi dozvoljavalo da zapazim crte njegovog lica. Čim me vide, on obori obod svog mekog šešira i navuče preko lica dva kraja šala. Bio je obučen u široko putničko odelo sive boje. Imao sam utisak da je mršaviji i niži rastom od onog čoveka sa monoklom.

- Stoj! – uzviknuh, videvši da se udaljava.

Ali moja intervencija samo je ubrzala njegovo bekstvo i ja sam, upućujući se za njim, psovao i proklinjao što ne mogu da mu zapretim revolverom; nisam nosio oružje. On pređe preko poljane, preskoči preko nekog trnja i stiže do šume. Ja sam bio mlađi od njega, pa sam trčao brže i smanjivao rastojanje između nas. Sigurno bih ga stigao da smo i dalje trčali preko poljane. Kod prvih žbunova izgubih ga iz vida. Već sam pomišljao da ga neću stići, kada se on iznenada vrati natrag na put kojim je već prošao. Izgledalo je da nešto traži.

Pojurih na njega. Izgledalo je da ga moje približavanje ne uzrujava. Mirno izvuče revolver i uperi ga prema meni, ništa ne govoreći i ne prekidajući pritom svoje traženje.

Odmah primetih šta traži. U travi se nešto presijavalo. Sijao je komad metala i ja odmah shvatih da je to čelična pločica na kojoj je teča ispisao hemijsku fonnulu.

Skoro istovremeno se pružismo po zemlji. Ja prvi zgrabih pločicu, ali moju ruku zgrabi druga ruka. Na toj ruci, kao i na rukavu, videli su se tragovi krvi.

To me uzbudi i ja na trenutak popustih. Vizija teče u agoniji, na samrti, tako me iznenada potrese, da taj čovek uspe da me savlada.

Lica su nam se skoro dodirivala.

Video sam samo deo njegovog lica. jer mu je donji deo bio pokriven šalom. Ispod oboda šešira blistale su mu oči; gledali smo jedan drugoga u tišini, dok su ruke nastavljale borbu.

Te oči bile su zverske i nemilosrdne oči ubice čije je celo biće bilo potčinjeno nekom nagonu za ubijanjem. Gde li sam to već video ove oči? Jer, bez sumnje, ja sam poznavao te blistave i okrutne oči. Taj pogled je prodirao u moj um i tamo izazvao sećanje na isti takav pogled, koji se u mene duboko urezao. Poznati pogled, koji se jednom već bio ukrstio sa mojim pogledom. Ali, kada? Koje oči su imale taj izraz? Da li neke oči koje sam negde sreo? Ili oči koje sam video na čarobnoj sceni?

Da, da to su bile te oči. Setio sam ih se! One su sijale na onoj sceni u groblju! Živele su preda mnom pre nekoliko minuta, na zidu stare grobljanske kapele. To su bile te iste oči, te surove oči, divlje oči, oči koje su me malopre potresle kao što me i sada potresaju do gubljenja snage.

Ja prvi popustih. Čovek se u jednom skoku uspravi, udari me drškom revolvera po čelu i pobeže odnoseći sa sobom i pločicu.

Sada više nisam hteo da ga pratim. Iako me nije teško ozledio, udarac me je ošamutio.

Još sam se teturao, kad u šumi začuh isti onaj šum automobilskog motora koji sam čuo i pored groblja. Automobil koji je vozio čovek sa monoklom beše došao po mog napadača. Dva zločinca, pošto su se verovatno oslobodili Beranžer, a sigurno i teče, udaljavali su se... Sa srcem stisnutim od besa, brzo se vratih do starog fenjera, popeh se na vrh ograde i skočih u dvorište iz koga se ulazilo u amfiteatar. Nalazio sam se s druge strane zida na kome su davane predstave. Sada je zid bio veliki kao zid na sceni grčkog pozorišta. Dva velika stuba ograničavala su prostor rezervisan za scenu. Izdaleka mi je izgledalo da zid još nije pokriven onom tamnosivom smesom i to je objašnjavalo zbog čega nije bio pokriven zavesom. U početku nisam ni primetio da je u podnožju zida bila gomila svakovrsnog materijala, ali sam bio potpuno siguran u ono što sam video približavajući se!

Noge su mi drhtale. Morao sam da se pridržim. Koliko napora mi je bilo potrebno za tih nekoliko koraka!

Duž zida, u srcu svog amfiteatra, savijenih ruku i potrbuške opružen, ležao je teča.

Bilo mi je dovoljno sasvim kratko ispitivanje da utvrdim da je ubijen udarcima motike.

VIII „NEKO ĆE IZAĆI IZ SENKE”

Uprkos tečine starosti borba je bila surova. Ubica se beše bacio na svoju žrtvu sa namerom da je odmah ubije. Tek kasnije, posle duže borbe, on se dokopao motike kojom je udario teču. To nije bilo ubistvo radi pljačke. I sat i novčanik bili su na mestu nedirnuti. Kroz vrt se vratih u kuću i sa nekoliko reči objasnih Valentini šta se desilo. Zatim pozvah nekoliko najbližih suseda, poslah jednog dečaka u opštinu, a ja sa nekoliko osoba koje su sa sobom ponele konopce, lestvice i jednu baklju odoh na staro groblje. Stigosmo tamo u sumrak.

Želeo sam da sam siđem u bunar i uradio sam to bez velikog uzbuđenja. Uprkos svim okolnostima koje su govorele da je Beranžer verovatno bačena unutra i čega se trebalo plašiti. Takav zločin mi je izgledao sasvim neverovatan. Nisam se prevario. Na dnu rezervoara punog đubreta, u kome je bilo malo ustajale kišnice, u blatu, među kamenjem, komadima cigala i praznim konzervama. nađoh jednu praznu pravu bocu razbijenog grlića, zbog koje uzdrhtah.

Nije bilo sumnje. To je bila boca ukradena sa kuhinjskog ormana. Kada je uveče donesoh kući, Valentina ju je odmah prepoznala.

Prema tome. činjenice su mogle ovako da se rekonstruišu. Domogavši se boce, čovek sa monoklom pošao je ka groblju, gde je čekao automobil. Zaustavio se pored kapele, gde su bili prikačeni delovi starog zida iz dvorišta... Te delove on je polio tečnošću koja se nalazila u boci. Zatim, kada sam se ja približio, pošto je bacio bocu u bunar i nije imao vremena da posmatra predstavu koju sam ja posmatrao deset minuta kasnije, pobegao je; odvezao se automobilom, da bi blizu amfiteatra uzeo tečinog ubicu. Trebalo je da

dogadjaji makar i delimično potvrde moje pretpostavke. Ali Beranžer? Kakav je bio njen udeo u svemu tome? Šta se desilo sa njom?

Isleđenje koje su u amfiteatru započeli žandari, nastavili su sutradan jedan inspektor i dva agenta javne bezbednosti, kojima sam se i ja pridružio. Doznali smo da je automobil dvojice ubica došao iz Pariza dan pre ubistva i da se na dan ubistva, iste večeri, vratio natrag. U odlasku i povratku u njemu su bila dva čoveka, čiji su opisi potpuno odgovarali opisima dvojice ubica.

Sasvim neobičan slučaj nam je pomogao u ovom otkriću. Jedan čuvar pruge iz Bulonjske šume, koji je radio na pruži s druge strane reke, ispričao je da je automobil o kome smo ga pitali, bio sklonjen u jednu garažu blizu njegove kuće. U čoveku s monoklom prepoznao je jednog stanara kuće u njegovom komšiluku. Dao nam je i adresu. Iza Batinjolskog vrta nalazila se jedna stara kuća koja je ličila na kasarnu i u kojoj je stanovao veliki broj stanara. Čim smo joj opisali osobu koju smo tražili, vratarka uzviknu:

- Vi govorite o gospođinu Velmau: to je jedan lep čovek, zar ne? Već šest meseci stanuje ovde u jednom nameštenom stanu. Ali tu spava tek s vremena na vreme. Mnogo putuje.

- Da li je noćas spavao ovde? – upitah.

- Da. Došao je sinoć u svom automobilu, sa jednim gospodinom koga nikada nisam videla, a jutros su otputovali.

- Automobilom?

- Ne. Kola su u garaži.

- Imate li ključ od njegovog stana?

- Naravno, jer ja spremam stan.

Odvedite nas tamo.

Stan je imao tri odeljenja: dve sobe i trpezariju. Nismo našli ništa, ni odela, ni hartije.

- Gospodin Velmo je poneo sve svoje stvari u jednom koferu, kako to obično čini kada nekud otputuje, – reče nam vratarka.

- Na zidu je visio komad papira na kome su bila nacrtana tri oka. Taj crtež je nacrtao neko ko je bio svedok neke od onih čudnovatih predstava.

- Hajdemo u garažu, – reče jedan od agenata.

Morali smo polugom da otvorimo vrata. Sem šala i odela umrljanog krvlju, našosmo tamo još dva druga šala i tri pocepane i izgužvane

maramice. Tabela sa brojem automobila bila je očigledno nedavno skinuta. Novi broj, napisan preko starog, po svojoj prilici bio je lažan. Sem tog detalja, ničeg osobitog.

Nastojim da što je moguće kraće opašem tok istrage. Ovo nije ni priča ni istorija o jednom zločincu, kao što nije ni sentimentalni roman. Zagonetka *tri oka* i njeno rešenje – to, je jedini predmet pažnje ovih stranica i jedina interesantna stvar u celom slučaju. Ali sada su, sasvim razumljivo, svi ovi događaji toliko međusobno izmešani, toliko se duboko prepliću, da nije moguće odeliti jedne od drugih. Jedni utiču na druge, a ovi drugi, sa svoje strane, deluju na one prve, koji su bili njihov povod. Zbog toga moram ponovo da postavim pitanje koje sam već jednom postavio: Kakav je udeo imala Beranžer u svemu tome? I šta se desilo sa njom? Odjednom je nestala iz neposredne blizine kapele. Odatle nikakvog traga, nikakvih znakova. Taj neobjašnjivi nestanak bio je u centru pažnje nekoliko nedelja, za koje vreme je, recimo slobodno, sudbina devojke bila potpuno nepoznata.

To sam tako jasno osećao, pa sam odmah u svom iskazu islednicima rekao:

- Pala je u klopku i oteli su je.

- Dokažite to! – odgovoriše mi. – Sami procenite sastanke koje je ona imala sa tim čovekom koga vi zovete čovek sa monoklom, to jest sa gospodinom Velmoom.

Vlasti su svoje sumnje temeljile na jednoj zaista uverljivoj činjenici, koja je u toku istrage izbila na svetlost dana, a koja je meni promakla. Za vreme borbe sa napadačcm, nesumnjivo u trenutku kada se ovaj, pošto ga je već onesposobio za dalji otpor, udaljio da uzme motku, Natal Doržeru je uspeo da jednim kamenom ugrebe nekoliko slova u podnožje zida.

Natpis je bio jedva ugreben, skoro, nevidljiv, jer na nekim mestima je tek malo bio sastrugao malter; to mesto je bilo ovako dešifrovano:

Zrak B... BER.

Termin „Zrak B” se očigledno odnosio na pronalazak. Prva pomisao tečina kada ga je smrt ugrožavala, bila je da u najkraćem obliku (ali i u najnejasnijem) pruži znak raspoznavanja koji će spasiti od zaborava njegov čudnovati pronalazak. "Zrak B" je bio njemu dobro

poznat izraz, ali nevažan za one koji nisu znali šta on označava ovim slovima.

Tri slova, B, E i R. međutim, dozvoljavala su samo jedno tumačenje: BER je početak reči Beranžer.

Neka bude, – rekoš inspektoru koji me je odveo do zida. – neka bude i tako, ja prihvatam vaše tumačenje. Radi se o Beranžer. Ali moj teča je samo želeo da na ovaj način izrazi svoju ljubav i svoju najveću želju. Pišući u tom času smrtne opasnosti ime svoje kumice, on je želeo da nam je preporuči, da nam u amanet ostavi brigu o njoj...

- Ili da je optuži, – odgovori isledni sudija.

Teča da optuži Beranžer! Beranžer sposobna da saučestvuje u ubistvu svog kuma! Osetih da su me pritisli uz zid. Ali kakav sam drugi odgovor mogao da pružim sem protesta koji ne počiva na činjenicama i koji je stajao u suprotnosti sa onim što se videlo? Jednostavno primetih:

- Ne znam kakav bi interes imala?

- Ogroman interes: Korišćenje te famozne tajne o kojoj ste govorili.

- Ali ona nije poznavala tajnu.

Šta vi znate? Vidi se da joj nije bila nepoznata ako je radila u dosluhu sa dvojicom zločinaca. Rukopis koji vam je poslao Natal Doržeru nestao je. Ko je sem nje mogao da ga ukrade? Uostalom, ja ništa ne tvrdim. Sumnjam, to je sve; i tražim.

Ali i najpažljivija istraga nije donela nikakav uspeh. Da li je i Beranžer postala žrtva dvojice zločinaca?

Obavestili su njenog oca u Tuluzu. Gospodin Masinjak, usled nazeba prikovan za krevet već dve nedelje, poruči da će doći u Pariz čim se oporavi, ali da nije u stanju da o svojoj kćerki da neko objašnjenje, pošto o njoj već više godina skoro ništa nije čuo.

Sve u svemu – bilo da je oteta, kao što sam ja primoravao sebe da verujem, ili sakrivena, kao što su to sumnjali organi pravde, – nije bilo moguće pronaći Beranžer. U međuvremenu, javnost je počela da se interesuje i za stvar koja će je uskoro dovesti do delirijuma. Svakako, u početku je to bio sam po sebi jedinstven slučaj. Ubistvo Natala Doržerua, otmica njegove kumice – verzije koju su organi istrage prihvatili na moje navaljivanje – krađe rukopisa, krađe formula, sve to je u početku uzbuđivalo samo kao odvažan zaplet

dogadaja i vešto izvršen zločin. Ali posle nekoliko dana, kada sam bio primoran da otkrijem neke podatke, sva štampa i radoznalost celokupne javnosti okrenuli su se slučaju Doržerua.

Uprkos obećanjima koja sam dao teči, morao sam da govorim. Morao sam da odgovaram na pitanja vlasti, da pričam, da objašnjavam, da ulazim u pojedinosti i da ispravljam, preciziram, nabrajam i klasifikujem, ukratko, da poverim vlastima, a samim tim i radoznalim novinarima, sve reči i sve snove tečine, sva čuda i sve neobične i fantastične vizije ove pozornice.

Posle nedelju dana Pariz, Francuska, ceo svet, u tančine su znali sve sem onoga što se ticalo neposredno mene i Beranžer, sve ono što se od toga dana zvalo – nekako samo po sebi dobilo je to ime – **tajna tri oka**.

Bio sam nagrađen podsmevanjem i izrugivanjem. U čudo može da poveruje samo onaj ko ga vidi. A kako da kažem ono što sam i sam zvao čudom, što ni sebi nisam mogao da objasnim? Čudo je streljanje Edit Kavel! Čudo je prikazivanje borbe dvojice avijatičara! Čudo je u sceni u kojoj sin Natala Doržerua pada pogođen metkom neprijatelja! Čudo je i vizija dvorišta u kome Beranžer igra, pada i onesvešćuje se! A čudo je naročito sama pojava tri oka koja drhte, žive, gledaju – oči onih osoba koje će se pojaviti na predstavi i koje se ovako neobično najavljuju.

U međuvremenu se jedan po jedan počеше javljati moji branioci. Ispitali su moju prošlost, poštovali su verodostojnost mog svedočenja, pa ako su još i mogli da me optužuju da sam vizionar ili bolesnik sklon haluciniranju, morala se priznati i nepobitna sigurnost moje reči. Stvorio se tabor onih koji su mi verovali. Raspravljalo se. Ah, iako je moj jadni teča predvideo brojne posetioce novog amfiteatra, koliko su ovom bučnom reklamom bila premašena i najsmelija njegova predviđanja, jer sve je to izbilo kao jedna neprekidna grmljavina.

Jedna misao je, uostalom, vladala nad ovom bukom; misao koja se malo izdvojila i u kojoj su bile sažete hiljade pretpostavki, od kojih je svaka bila proizvoljna. Iznosim je ovde po članku jednih novina koje sam sačuvao:

„Ma kako bilo, ma kakvo mišljenje imali o pronalasku Natala Doržerua, ma kako sudili o osećanju i umnoj ravnoteži gospodina Viktora Bograna, sigurno je da ćemo doznati istinu. Ako su se dva čoveka, gospodin Velmo i njegov saučesnik, udružili iz određenih pobuda – krađa jedne naučne tajne, – ako su svoj zločin izvršili tako spretno i ako su i uspeli preko svakog njihovog očekivanja, oni neće moći krišom da koriste rezultate svog blaga. Nije li tako?

Ako oni drže u rukama rukopis Natala Doržerua i hemijsku formulu koja ga upotpunjuje, to je sigurno zato da bi koristili preimućstva koja je gospodin Doržeru hteo da zadrži za sebe. Ali, da bi koristili preimućstvo, treba upotrebiti tajni pronalazak; a da bi se taj pronalazak upotrebio, treba javno nastupiti, treba izaći pred svet. I zato bi bilo besmisleno postaviti se u neki zabiti kutak Francuske, ili negde drugde, i otpočeti posao. Bilo bi besmisleno, jer, ma kako stajale stvari, odgovornost je svuda ista. Ne! Moraće oni da istupe, i to u amfiteatru i da tamo iskoriste ono što je već pripremio Natal Doržeru, da bi pod najpogodnijim uslovima uspeo.

Zaključimo: *Uskoro će neko izaći iz senke.* Jedno lice će skinuti masku. Nastavak i kraj ovoga nedovršenog nedela moraće do kraja da se izvede. Određenog dana, 14. maja – još tri nedelje je do tog dana, – prisustvovaćemo otvaranju amfiteatra koji je sagradio Natal Doržeru. Otvaranje amfiteatra biće izvršeno pod čvrstom upravom onoga koji će biti, i koji ja već sada, vlasnik tajne. Moramo da priznamo da će to biti snažan i smeo čovek“...

Neminovni logični zaključci. Jer, ukradeni nakit se prodaje krišom. I novac može da kruži anonimno. Ali jedan pronalazak mora i praktično da se iskoristi.

Dani su prolazili u očekivanju i niko nije izlazio iz senke. Dva zločinca nisu davala nikakvog znaka života. Sada se doznalo da je gospodin Velmo, čovek sa monoklom, isprobao sve vrste zanata. Neki pariski industrijalci, za čiji je račun on putovao po provinciji, davali su tačne podatke o njemu. O njemu su se doznale mnoge stvari, ali nijedna nije davala podatke pomoću kojih bi mu se ušlo u trag. Pregled tečine ostavštine takođe nije davao nikakvih podataka. Nađen je samo jedan koverat od voštanog platna bez adrese koji je otvoren i čiji me je sadržaj iznenadio. Bio je to testament napisan pre

pet godina, kojim me teča imenuje jedinim naslednikom, ali je svojoj kumici ostavljao dvorište i sve ono što se u dvorištu bude našlo na dan njegove smrti. Sem ove hartije bez vrednosti – jer u jednom od svojih poslednjih pisama teča mi je govorio o potpuno suprotnim namerama – nađene su još samo neke hartije čiji je sadržaj bio beznačajan i nije se odnosio na njegovu tajnu. Zbog toga smo gubili vreme u pretpostavkama, lutalo se u magli, koju ni hemičari, dovedeni da ispituju zid u amfiteatru, nisu mogli da rasteraju. Na zidu nije bilo ničeg neobičnog, jer na malteru kojim je bio pokriven nije bio stavljen onaj specijalni sastojak, čija je formula činila osnovu tajne tečinog pronalaska.

Ali, nije li tog specijalnog sastojka bilo na delovima starog zida, koji se sada nalazio na crkvi u groblju? Stvamo je pronađeno nešto na površini tog maltera. Ali, sa tim **se** nije uspelo ništa: nije se mogla pronaći formula tog sastojka koji je izazivao slike na zidu. Nedostajala je prava formula, a nesumnjivo su i kiša i sunce izmenili sastav onog materijala sa groblja.

Krajem aprila nije više bilo razloga verovanju da će se u zakazani dan održati premijera. Radoznanost javnosti je premašila sva predviđanja i stalno je rasla. Amfiteatar je postao mesto hodočašća. Dolazio je veliki broj kola i automobila. Svet se okupljao oko zaključanih ulaza i oko ograde. Svi su želeli da vide zid. Dobijao sam čak i pisma u kojima su mi se javljali kupci amfiteatra, koji su pristajali na svaku cenu.

Jednog jutra stara Valentina uvede u salon jednog gospodina koji je govorio da dolazi zbog vrlo važnih stvari. Bio je to prosed čovek srednjeg rasta, čije je lice, više široko no visoko, bilo još jače prošireno sa dva gusta brka i jednim stalnim osmehom na usnama. Njegovo izgužvano ođelo i iznošene cipele prikazivale su ga kao čoveka čiji prihodi nisu baš sjajni. Ali on je odmah pokazao da ga novčana pitanja ne sprečavaju u njegovim namerama.

- Imam veliki kapital za sobom, – reče mi veselim glasom, pre no što mi se predstavio. – Moji planovi su utvrđeni. Treba samo da napravimo sporazum.

- O čemu? – upitah.

- O poslu koji ću vam predložiti.

Odlučno odgovorih:

- Veoma mi je žao, gospodine, ali ja nisam poslovan čovek.
- Šteta, – odgovori on, stalno sve veseliji i sve više razvlačeći usne u osmeh. – Šteta! Bio bih srećan kada biste mi bili ortak. Ali, kada je već tako, radiću sam, korišću, naravno, prava koja imam na amfiteatar.
- Prava koja imate na amfiteatar? – upitah zapanjen tim samouverenim tonom.
- Ah, bože moj, naravno, – reče on pnsnuvši u smeh, – moja prava, ne postoji druga reč.
- Ne razumem.
- Ustvari i nije baš jasno. Ipak, razmislite... tako ćete i razumeti... Razmislite o tome šta je Natal Doržeru odredio testamentom. Počeh da gubim strpljenje i brzo ga prekidoh.
- Dosta sa šalama, gospodine. Sem mene, Natal Doržeru nije imao drugih rođaka.
- U tome i jeste stvar, ja i nisam njegov naslednik kao rođak.
- Ali kako onda... po čemu...?
- Jednostavno, kao naslednik... zakonski naslednik koga je odredio Natal Doržeru. Prema tome, naslednik koga štite zakoni, uredbe, sam đavo i sve što god hoćete.
- Zastadoh zapanjen. Pošto sam nekoliko trenutaka razmišljao, rekoh mu:
- Da li je Doržeru napravio testament u vašu korist?
- Naravno.
- Pokažite mi ga.
- Nije potrebno da vam ga pokazujem, jer ste ga i sami već videli.
- Ja ga video?
- Da, juče. Sada se sigurno nalazi u rukama istražnog sudije... ili beležnika...
- Trgoh se.
- Ah, o tom testamentu je reč! Pre svega, taj testament nema nikakve vrednosti. Imam jedno tečino pismo...
- On me prekide.
- To pismo ne obara vrednost testamenta. To će vam svako reći.
- I, zatim, – uzviknuh, – pretpostavimo i da je testament u važnosti. U njemu teča govori o meni kao nasledniku kuće, a o svojoj kumici

kao nasleđniku dvorišta, odnosno sadašnjeg amfiteatra. Sem mene i Beranđer nema nasleđnika.

Tačno... tačno... – dodade ovaj ne uzrujavajući se. – Ali, ne zna se šta se desilo sa Beranđer Masinjak. Pretpostavimo da je mrtva...

Ja odbih ovu pretpostavku.

- Nije mrtva! Nemoguće je da je mrtva!

- Pretpostavimo onda, – reče on mimo - da je živa, da je oteta i da je drže negde sakrivenu. Bilo kako bilo, ovo je tačno: ona još nema dvadeset godina. Prema tome, ona je maloletna, pa zbog toga ne može sama da upravlja svojim imanjem. Pred zakonom nju može predstavljati samo njen zastupnik, njen tutor ako je potrebno, ili njen otac.

- A njen otac? – radoznalo upitah.

- Njen otac sam ja.

On stavi šešir na glavu, zatim ga skide u znak pozdrava, duboko se pokloni i reče:

- Teodor Masinjak, star četrdeset i dve godine, rođen u Tuluzu, prodavac vina.

Bio je to udarac iznenada. Odjednom je pred mene izbila gruba istina. Taj okretni i prepredeni čovek bio je otac Beranđer i dolazio je sada u ime dvojice zločinaca, radio je za njihov račun i stavio je u njihovu službu svu moć koju su mu okolnosti pružile.

- Njen otac... – prošaptah, – zar je to moguće? Vi ste njen otac?

- Naravno, otac one devojke, – odgovori smejući se, – i kao takav osamnaest meseci korisnik nasleđa Natala Doržerua. Samo osamnaest meseci! Zamislite onda kako se žurim da dobijem ovaj teren, da završim radove i da za 14. maj pripremim otvaranje dostojno mog starog prijatelja Natala Doržerua.

Osetih da su mi čelo orosile kapi znoja. On je izgovorio očekivane i predviđene reči. Bio je to čovek koga je javnost predvidela: *u određeni čas neko će izaći iz senke.*

IX NEKO JE IZAŠAO IZ SENKE

Određenog časa, kao što je i bilo rečeno, neko će izaći iz senke. Određenog časa neko lice skinuće masku.

To lice je, u punoj svetlosti, stajalo preda mnom. Taj neko koji je bio u savezu sa zločincom, bio je otac Beranžer, A ja sam, sa sve većom radoznalošću, i dalje postavljao sebi pitanje: – Kakav je to udeo imala Beranžer u toj strašnoj drami?

Između nas stajala je teška tišina. Počeh da hodam po sobi, zastadoh pored kamina u kome se gasila vatra. Sa tog mesta video sam njegov lik u ogledalu. On nije znao da ga posmatram. Njegov lik je sada imao neki tup izraz koji nije bio za mene nov. Sigurno sam nekada kod Beranžer video neku njegovu fotografiju.

- Čudno je, – rekoh mu, – da vam kći nije pisala.

Iako sam se veoma brzo okrenuo, on je imao vremena da razvuče usta i da ponovo izgleda nasmejam.

- Avaj! – uzdahnu, – to dete mi nije pisalo, i uopšte, malo se brinulo o svom jadnom ocu. A ja je, međutim, veoma volim. Kći je uvek kći, zar ne? I tako, kada sam iz novina saznao da je ona naslednica, možete da zamislite kako sam bio zadovoljan! Najzad sam mogao da se posvetim njoj i da sve svoje snage i svu svoju energiju utrošim na odbranu njenih interesa i njene sreće. Kakva veličanstvena dužnost!

Imao je slabunjav i nešto unjkav glas, što me je razbešnjavalo. Upitah ga:

- Kako mislite da izvršite tu dužnost?

- Veoma jeđnostavno, – odgovori, – nastavljajući rad Natala Doržerua.

- To jest?

- Otvoriću vrata amifiteatra.

- Šta to znači?

- To znači da ću javno prikazivati predstave koje je i vaš teča prikazivao.

- Da li ste videli te predstave?

- Ne. Govorim samo po onome što sam čitao iz vaših odgovora novinarima.

- Ali, znate li kako ih je teča prikazivao?

- Od sinoć.

- Pa kako ste to saznali? – uzviknuh.

- Kako? Prosto – jednostavno.

Stavi mi pod nos svežanj novina koje su nosile jučerašnji datum i nastavi veselim i zadovoljnim glasom:

- Da ste pažljivo prelistali sinoćne novine, bar one najznačajnije, među objavama biste pročitali i ovaj mali oglas:

Vlasnik amfiteatra želeo bi da kupi dva dokumenta, potrebna za davanje predstave. Sastanak večeras na Vandonskom trgu.

Ovaj oglas mogao bi da ne znači ništa, zar ne? Ali za vlasnike dva dokumenta on je bio veoma jasan. To je za njih bila jedina mogućnost zarade, jer, posle onolikog pisanja o celom tom slučaju, ne bi mogli da koriste plod svoje pljačke, a da se istovremeno pokažu javno... Moja rečenica bila je tačna. Pošto sam skoro čitav sat čekao pored Vabdinskog stuba, primio me je jedan veoma luksuzan automobil, za koga bi se moglo reći da se skoro nije ni zaustavio, i posle deset minuta me je iskrcao na Ftoalu. Imao sam dokumente. Noć sam proveo čitajući rukopis. Ah, dragi gospodine, kakav je genije bio vaš teča! Kakvu revoluciju predstavlja njegov pronalazak! I kako on sve izlaže veličanstveno, postupno i jasno! Ono što meni ostaje, to je običan gimnazijski zadatak.

Sve više zapanjen, slušao sam gospodina Masinjaka. Da li je možda verovao da će neko pokloniti pažnju jednoj ovako glupoj priči? A on se smejao. Ličio mi je na čoveka koji se veseli događajima kojima i sam prisustvuje.

Pružih mu šešir koji on beše stavio na sto i otvorih vrata od predsoblja.

On ustade i reče mi:

- Ne stanujem daleko odavde... u hotelu kod železničke stanice. Da li biste bili tako ljubazni da mi pošaljete poštu koja dođe ovamo na moje ime? Ustvari, ne verujem da imate za mene mesta u kući.

Grubo ga uhvatih za ruku i upitah:

- Znaete li čemu se izlažete ako to budete radili?

- Šta to?

- Ako nastavite da radite na ostvarenju svoje zamisli.

- Doista. ne, ne znam...

- Izlažete se opasnosti da dospete u zatvor.

- Ha, ha! U zatvor...

- U zatvor, gospodine. Pravda neće uopšte poverovati svim tim vašim pričama i vašim lažima.

Njegova usta se razvukoše u nov osmeh.

- Kakve krupne reči! I kako su nepravedne, jer su upućene jednom jadnom i siromašnom ocu koji traži sreću za svoju kćer! Ne, ne, verujte mi, gospodine, svečano otvaranje biće 14 maja... Sem ako vi ne želite da se suprotstavite želji koju vaš teča izričito navodi u svom testamentu?

On me pogleda upitno, sa nespokojstvom u očima, tako da ni sam nisam mogao da mu dam određen odgovor. Moja neodlučnost slomila se pred jednim motivom čiju pravu vrednost ni sam nisam mogao da ocenim, ali koji mi je izgledao tako jak, da rekoh:

- Neću se suprotstavijati, ne iz poštovanja prema testamentu koji ne predstavlja pravu želju mog teče, već zato što treba sve da žrtvujem za njegovu slavu. Ako otkriće Natala Doržerua zavisi od vas, delajte gospodine; ne tiču me se sredstva koja ćete upotrebljavati da biste došli do otkrića.

On ponovo prsnu u smeh, pozdravi tako da se previo na dvoje i izađe. Iste večeri, za vreme svoje posete javnom beležniku, i sutradan preko novina, on je vatreno izložio svoje zahteve, koji su, sudeći po zakonu, ocenjeni kao ispravni. Ali trećeg dana ga je pozvao istražni sudija i protiv njega otpoče istraga.

Protiv njega, – to je prava reč. Svakako, nije mu se moglo ništa pri pisati u greh, jer on je tvrdio da je nevin.

- Primoran sam da ćutim. – govorio je. – Dao sam časnu reč da ništa neću reći o onima koji su mi dali potrebne dokumente.

Časna reč gospodina Masinjaka! Obziri gospodina Masinjaka! Laži, zar vam ne izgleda? Licemerje! Vrdanje! Ali, i pored svega toga, ma koliko on izgledao sumnjiv, kako ga optužiti i na čemu zasnovati tužbu?

I zatim, ma koliko to čudno izgledalo, sve sumnje, pretpostavke i slutnje da je saučesnik dvojice zločinaca, sve je to nestajalo pred ogromnom radoznalošću koja je bila zahvatila čitav svet. Zakonske odredbe, mogućnost da se odloži izvršenje Doržeruoove oporuke, ništa nije primenjivano. Ljudi su hteli da vide i da saznaju, a

gospodin Teodor Masinjak bio je jedini čovek koji je držao u rukama ovu čudnovatu tajnu.

Dobio je ključeve amfiteatra i ušao je u njega, doveo je radnike, ali ih je nadzirao i često menjao, da bi izbegao eventualne zloupotrebe s njihove strane. Često je išao u Pariz, gubio se iz vida agentima koji su ga pratili i vraćao se natrag sa epruvetama i bocama brižljivo zamaskiranim. Uoči otvaranja amfiteatra istražni organi su bili onde gde i prvog dana: ni koraka nisu napredovali u istrazi protiv gospodina Masinjaka, niti su ušli u trag gospodinu Velmou, ni ubici, niti su doznali nešto o Beranžer. O tajni Natala Doržerua, o okolnostima pod kojim je poginuo, o zagonetnim rečima koje je ispisao na zidu, takođe se nije ništa saznalo. Što se tiče čudnovatih predstava o kojima sam ja pričao, one su poricane ili prihvatane, ali bez ikakvih dokaza bilo za jedno ili drugo tvrđenje. Ukratko rečeno – ništa se nije znalo.

Možda je zbog toga hiljadu sedišta u amfiteatru bilo prodato za nekoliko sati. Pošto ih je jedna grupa špekulanata kupila po ceni od sto franaka po komadu, ulaznice su preprodavane dva do tri puta skuplje.

Kakva bi ovo radost bila za mog jadnog teču, samo da je živ!

Mučen teškim snovima, noći uoči 14. maja loše sam spavao. Već u ranu zoru sedeo sam u krevetu, kada mi se odjednom, kroz tišinu koju su remetile jedino ptice svojim pevanjem, učini da čujem okretanje ključa u nekoj bravi i škripanje nekih vrata.

Posle tečine smrti spavao sam u sobi do njegove. Šum je dopirao baš iz njegove sobe, od koje su me razdvajala samo jedna staklena vrata pokrivena zavesom. Načuljih uši.

Učini mi se da neko pomiče stolicu. U sobi je, znači, nekog bilo. Taj neko, očigledno ne znajući da ja spavam u susednoj sobi, uopšte nije bio oprezan. Ali, kako je mogao da dospe čak u tu sobu?

Skočih iz kreveta, navukoh cipele, uzeh revolver i podigoh kraj zavesu. Pošto su roletne bile spuštene i pošto je soba bila mračna, u početku se videla jedino neka senka. Ta senka polako otvorila prozor i podiže roletne, te svetlost uđe u sobu.

Tada videh jednu ženu koja se vraćala ka sredini sobe. Od glave do pete bila je uvijena u nekakav ogrtač od tamne vune. Odmah sam je prepoznao. To je bila Beranžer. Videvši je, osetio sam pre sažaljenje

nego što sam bio iznenađen: bila je strahovito izmršavela; njeno jedno lice, nekada tako sjajno, milo i prijatno, sada je bilo sasvim žalosno i bezbojno.

Nisam se ni obradovao što je vidim živu, niti sam se upitao zbog čega se vratila kući. Savladao me je bolni izraz tog lica, grozničavih očiju i plavičastih zenica.

Sigurno joj je srce snažno udaralo, jer je pritiskivala ruke na prsa, čekajući da joj se povрати dah. Morala je čak da se uhvati za ivicu stoli. Drhtala je kao da će tog trenutka pasti.

Jadna Beranžer! Kako sam je posmatrao sa sažaljenjem.

Ona se strese i pogleđa oko sebe. Teturajući, uputi se ka kaminu nad kojim su, u pozlaćenim crnim ramovima s jedne i druge strane ogledala, visila dva stara duboreza. Ona se pope na jednu stolicu i skide duborez sa desne strane.

Siđe dole i poče da ispituje poledinu duboreza. Poledina je bila pokrivena komadom kartona čiji su uglovi bili zabodani u ram. Jednim nožićem Beranžer raseče krajeve kartona i izvuče ga iz rama. I tada videh da je između tog kartona 1 poledine duboreza bio ubačen veliki list hartije, na kome se video tekst, ispisan tečinom rukom.

U zaglavlju su crvenim mastilom bila nacrtana tri oka. Ispod njih, crnim mastilom i velikim slovima, bile su ispisane reči: **Uputstvo potrebno za korišćenje moga pronalaska, dodatak rukopisa koji sam poslao mom nećaku.**

Sledilo je četrdest ili pedeset gustih redova tako sitnog rukopisa da ništa nije moglo da se pročita.

Uostalom, za tako nešto nije bilo ni vremena, Beranžer je samo bacila pogled na spis. Pošto je našla ono što je tražila, pošto je imala u rukama dokumenat koji je teča tu sklonio za slučaj da se rukopis koji je meni poslao izgubi, ona savi hartiju, stavi je u nedra, vrati karton na njegovo mesto i ponovo obesi duborez na zid.

Da li će otići? Nije mogla drugim putem sem onim kojim je svakako i došla, to jest kroz kabinet koji se nalazio sa druge strane sobe i čija su vrata bila pritvorena.

Spremao sam se da je sprečim i već bejah rukom uhvatio bravu, kad se ona odjednom okrenu tečinom krevetu i jecajući pade na kolena...

- Kume... jadni moj kume... – šaptala je kroz suze.

Ona predano poljubi pokrivač tog kreveta pored kog je provodila mnoge noći kada je teča bio bolestan.

Njeno uzbuđenje. jecaji i suze trajali su sve dok ja ne uđoh u sobu. Tada ona okrete glavu, pogleda me i ustade ne ispuštajući me iz vida.

- Vi!... To ste vi!... – prošapta.

Pošto se povlačila ka vratima, rekoh joj:

Beranžer, ti nećeš otići odavde.

Zastade zbunjena i još bleđa u licu.

- Daj mi taj list hartije, – naredih joj.

Dade mi ga hitrim pokretom. Posle kraće pauze, ja nastavih:

- Zašto si došla da ga uzmeš? Moj teča te je podigao, nije li tako? A ti bi ga predala njegovim ubicama, da ne bi imali čega da se plaše i da oni budu jedini poznavaooci ove tajne. Govori, dakle, Beranžer!

Povisio sam glas i približio joj se.

Ona još više ustuknu.

- Zabranjujem ti da se krećeš! – uzviknuh. – Stoj! Slušaj me i odgovaraj!

Ona se ne pomače sa mesta. Njene oči izražavale su takvo nespokoјstvo da se ja umirih.

- Odgovori, – rekoh smireno. – Hajde, ma šta da si uradila, ja ću ti biti prijatelj... koji će ti pomoći... koji će te posavetovati. Postoje osećanja koja sve shvataju i opraštaju. Ja prema tebi gajim takva osećanja, Beranžer... To je više nego odanost... Ti to dobro znaš, zar ne, Beranžer? Znaš da te volim...

Njene usne se pokretaše, htela je da govori. ali nije mogla. Rekoh joj još nekoliko puta:

- Volim te, volim te, volim...

Ona se kod svake moje reči trzala, kao da te reči, izgovorene sa beskrajnom osećajnošću, koje nikada nisam izgovorio sa toliko ozbiljnim i iskrenim poletom, kao da su te reči nanosile bol najskrivenijem delu njene duše. Kakva je to čudna ličnost! Pokušah da joj stavim ruku na rame. Ona odbi to prijateljsko milovanje.

- Zašto me se plašiš? – upitah je. – Zašto, kad te volim? Zašto mi ne priznaš sve? Da li te neko primorava da čutiš? Da li se plašiš toga što činiš?

Ponovo me je hvatao bes. Njeno ćutanje me je dražilo. Kako da je primoram da odgovara? I kako da pređem preko te nerazumljive prepreke, sem da je stisnem na grudi i tako isteram iz sebe te divljačke nagone koji su me terali da budem okrutan?

Odvažno pođoh napred, ali još ne bejah napravio ni jedan korak, kad se ona okrenu, i to tako lukavo da sam pomislio da je pala; potrča vratima i izađe iz sobe. Ja poletih za njom. Ona uzviknu. Istoga časa obori me snažan udarac. Gospodin Masinjak, koji je bio sakriven u drugoj sobi i slušao naš razgovor, besno ie skočio na mene. Za to vreme Beranđer je bežala ka stepeništu.

- Vaša kći!... – uzviknuh braneći se, – vaša kći... zadržite je!

Ove reči, međutim, ne izazvaše nikakav utisak. Zaključih da je gospodin Masinjak bio saučesnik, ili tačnije rečeno, volja i naredbodavac Beranđer. Pokazao je to nastojeći da me savlada.

Obojica se besmo skotrjali na tepih i nastojali da savladamo jedan drugog. Gospodin Masinjak se sada više nije smejao. Tukao je snažno, ali ne upotrebljavajući oružje i ne pokazujući nameru da me ubije. Ja sam mu na isti način odgovarao, tako da je izgledalo da ću ga savladati. To mi dade još više poleta. Uspeh da ga oborim.

On se napinjao svom snagom, ali sve je bilo uzalud. Ležali smo tako, telo uz telo, lice uz lice, oči u oči.

- Ah, bedniče, najzad ćeš se izjasniti i znaću!...

Odjednom zastadoh. Moje reči pretvoriše se u strahovit uzvik. Spustih mu ruku na lice, tako da sam mu pokrio donji deo i video samo oči... Ah! Te oči su se tako spajale sa mojim... Poznavao sam ih! Ne po njihovom uobičajenom lažnom izrazu blažene sreće, već po izrazu koji su sada imale. Da, da, prepoznao sam sada te nemilosrdne oči, pune mržnje, grubosti i divljine... Oči koje sam video na zidu crkvice... koje su me još tog istog dana gledale u šumi pored amfiteatra, kada sam izgubio borbu sa ubicom.

I kao i tada, i sada izgubih snagu. Te grozne oči su me zbunjivale, te okrutne oči, prave oči gospodina Masinjaka.

Sa pobedničkim uzvikom on se oslobodi i reče mi:

- Slab si ti za mene, mališane. Ne treba da se mešaš u moje poslove.

Zatim, odgurnuvši me, ode na onu stranu kuda je već otišla Beranđer.

Posle nekoliko trenutaka primetih da mi je nestao onaj list hartije koji je Beranžer našla iza duboreza, a koji mi je sada ukrao njen otac. Tek tada sam shvatio zbog čega me je napao.

Tog popodneva bila je prva predstava u amfiteatru. Ulaznice je pregledao lično direktor amfiteatra, posednik velike tajne i ubica Natala Doržerua – Teodor Masinjak.

X PUBLIKA VIDI

Teodor Masinjak je pregledao ulaznice! Teodor Masinjak je tražio da izgadi svaki nesporazum koji bi nastao. Teodor Masinjak je išao, vraćao se, pregledao ulaznice, pokazivao put, upućivao čas ljubazne reči, čas opšte zapovesti, sve to začinjeno onim njegovim veštačkim osmehom i ljigavom umešnošću!

Da li je imao kakvih nezgoda? Nikakvih! Niko nije ni pomišljao da je Teodor Masinjak, taj čovek sa širokim osmehom, oružje onih koji su izveli stvar i ubili Natala Doržerua.

Ništa nije kvarilo dobro raspoloženje gospodina Masinjaka; ni podrugivanja javnosti, ni neprijateljsko držanje i nadzor policije koja mu je, manje ili više diskretno, uvek stajala za petama. Nije se čak stideo da levo i desno od ulaza okači dve velike slike ozbiljnog i misaonog Natala Doržerua.

Zbog toga smo nas dvojica imali razgovor koji je bio vrlo kratak i kome niko nije prisustvovao.

Razljučen zbog ovih slika priđoh mu nešto pre no što je otvorio vrata amfiteatra i rekoh drhtavim glasom:

- Skinite ih... zabranjujem vam... Za sve ostalo ne marim... Ali ovo ne; ne sramotite ga ovakvim obeščašćenjem!

On napravi začuđeno lice.

- Obeščašćenje! Zar mislite da je obeščašćenje staviti na počasno mesto portret teče, tog genijalnog pronalazača čije će otkriće iznenaditi svet?

Van sebe od besa, uzviknuh:

- Zabranjujem vam... ne želim da budem saučesnik u vašem podlom poslu.

- Gle, gle, – reče on, smejući se. – Prihvatite vi to kao i sve ostalo. Sve to ide zajedno, dragi moj gospodiću. Kažete: treba skinuti te slike. Ali, vi ih nećete skinuti, jer slava gospodina Doržerua treba da lebdi iznad svega ovoga! To i sam dobro znam, kao što znam i to da je dovoljna samo jedna vaša reč pa da me spetljaju. A posle toga? Šta će biti sa ovim velikim pronalaskom? Nestaće, zar ne? Jer samo ja znam sve tajne, i samo ja imam sve formule, razumete li me? Moj prijatelj Velmo, čovek sa monoklom, je samo moje oruđe... Nestalo bi čuvenog Doržeruovog pronalaska. I više ne bi bilo slave, besmrtnosti! Da li biste to želeli, mladiću?

Ne čekajući odgovor, on nastavi:

- A zatim, tu ima još nešto... Nekoliko reči koje su me jutros iznenadile... Ah, dragi moj gospodine, vi volite Beranžer!... Spremni ste da je zaštitite od svake opasnosti... Pa kod je tako, čega da se plašim? Ako biste mene optužili, optužili biste i onu koju volite. Nije li tako? Otac i kći... to su dva tela, a jedna duša. Ako biste jedno ubili, šta bi bilo sa drugim? Eto, počinjemo i da se razumevamo. Utoliko bolje! Verujte mi, sve će se to urediti. Vi ćete imati mnogo dece i ona će mi biti zahvalna što su srećna.

On se zagleda u mene. Stisnuvši pesnicu, besno mu dobacih:

- Bedniče!... Sada biste i od mene hteli da napravite bednika!

Ali već su pridolazili ljudi i on mi okrenu leđa, dobacujući mi poluglasno:

- Ćutite, Viktore! Ne napadajte svog tasta!

Uzdržah se. Taj bednik je imao pravo. Bio sam prinuđen da ćutim, i to iz tako moćnih razloga da je Masinjak mogao da radi što mu se sviđa, ne plašeći se da će moja savest da progovori i da ga oda.

Natal Doržeru i Beranžer su bdili nad njim i čuvali ga.

U međuvremenu, amfiteatar se punio. U gustim redovima pristizali su automobili, dovozeći talase onih privilegovanih kojima su sreća ili bogatstvo omogućili da jedno sedište plate preprodavcima i deset i dvadeset zlatnika. Bankari, milioneri, čuveni umetnici, direktori listova, čuveni pisci, trgovački magnati, vođe velikih političkih stranaka; svi su sa nekim ćudnim žarom u očima žurili da vide ovu predstavu za koju nije najavljen ni sadržaj, i za koju čak nije bilo sigurno ni da će se održati, jer se nije znalo da li je postupijeno tačno po uputstvima Nataala Doržerua.

Ko ne bi mogao da utvrdi, čak i među onima koji su verovali u moje izjave, da Teodor Masinjak nije iskoristio celu stvar da bi napravio samo jednu veličanstvenu prevaru? Nije li na ulaznicama bilo ispisano obaveštenje ne naročito prijatno? „**U slučaju nepogode ulaznice će važiti sledećeg dana. U svakom drugom slučaju koji bi omeo predstavu, nijedna ulaznica neće biti primljena natrag i nikakva novčana naknada neće se davati**“.

Ali ništa nije moglo da spreči beskrajn polet radoznalosti. Sigurni ili ne, ljudi su hteli da budu tu. Uostalom, bilo je lepo vreme. Na nebu ni je bilo oblaka, a sunce je jasno sijalo. Zašto se ljudi ne bi prepustili svom radoznom veselju?

Sve je bilo spremno. Za kratko vreme, držeći se uputstva, sa neobičnim organizatorskim duhom, a uz pomoć arhitekata i zidara, Teodor Masinjak završio je zamisao Natala Doržerua. Uzeo je u službu dovoljno ljudi. Biraio je snažne i pouzdane ljude, i dobro ih platio. Oni su održavali red. Amfiteatar, građen od armiranog betona, bio je potpuno završen i vrlo lep. Dvadeset redova fotelja sa nepokretnim sedištima bilo je postavljeno u polukrug. One su se lagano spuštale. Na dnu je bio red širokih loža, uzdignutih od zemlje tri do četiri metra. Prekoputa je bio zid... Bio je odvojen od sedišta prostorom koji je ličio na orhestu antičkih pozornica. Ispod zida stajala je još i rešetka visine čovečjeg rasta. Bila je to čvrsta rešetka sa gustim šipkama, kroz koje ni ruka ne bi mogla da se provuče.

Centralni deo zida zauzimala je ona neobična scena. Ona je stajala u visini četvrtog ili petog reda sedišta. Pored nje se nalazila jedna loža.

U pet i po sati nije više bilo nijednog praznog mesta. Policajci narediše da se zatvore ulazi. Publika poče da se meškolji od nestrpljenja. Kroz šum hiljadu glasova i hiljada osmeha osećala se i nervoza. Šale su postajale sve grublje.

- Biće zlo ako izneveri, – reče mi jedan od suseda.

Sa nekoliko poznatih novinara bejah se sklonio u jedan hodnik, tako da smo ipak bili udaljeni od te usplahirene mase sveta.

Jedan novinar sa kojim sam tih dana imao dosta posla, reče mi:

- Da, biće zla ako od predstave ne bude ništa, i to po poštovanog Masinjaka. On mnogo stavlja na kocku.

- Šta stavlja na kocku? – upitah.

- Svoju slobodu. Uhapsiće ga ako ne uspe.

- Zar?

- Sigurno će ga uhapsiti. Zbog opšte radoznalosti on se do sada održao, jer protiv njega nema nikakvih dokaza. Ako radoznalost publike bude zadovoljena, sve će biti dobro. Ali, u slučaju neuspeha, svi će se oni zapaliti. Naređenje o hapšenju biće odmah izdato.

Ja uzdrhtah. Šta će biti sa Beranžer ako uhapse Masinjaka?

- Budite sigurni, – nastavljao je novinar, – da i on dobro zna šta mu visi nad glavom i da se i sam plaši.

Uto jak žamor prođe kroz publiku. Teodor Masinjak je prolazio preko praznog prostora u podnožju zida. Pratilo ga je čitavo tuce onih snažnih ljudekara. Oni sedošu na dve klupe koje su, očigledno, bile tu baš za njih i postavljene, a on, kao da nikoga nema, davao im je uputstva. Po njegovim pokretima jasno se videlo šta bi oni trebalo da rade u slučaju da publika pokuša da juriša na zid. Gledaoci počesu da se bune.

Masinjak se okreće publici ne pokazujući da ga to uopšte buni i, stalno se osmehujući, sleže bezbrižno ramenima, kao da je hteo da kaže:

- Šta ćete! Obezbeđujem se. Zar nemam pravo na to?

Ne skidajući s lica masku dobroćudnosti, on izvadi iz džepa ključ i otvori vrata koja su se nalazila na rešeci. To je bila poslednja prepreka pred zidom. On uđe unutra.

- Ima pravo čestiti Masinjak, – potvrdi moj sused. – On će ovako izbeći da ga u slučaju neuspeha nezadovoljni ne rastrgnu, ako budu jurišali na zid da bi otkrili trik. Lukavac je to, taj je sve predvideo.

U ovom njegovom utvrđenom kavezu bila je jedna klupica. Masinjak seđe na nju i, pokazujući publici svoj časovnik, udari dlanom o dlan, kao da želi da skrene pažnju da se približava određeni trenutak.

Tišina je trajala vrlo kratko vreme. Zatim se žamor pojača tako da je postao zaglušan. Svi prisutni odjednom su počeli da gube poverenje. Svi su pomišljali da su prevareni, tim pre što nisu znali zbog čega predstava mora da započne određenog časa, a ne koji trenutak ranije. Činilo im se da to zavisi isključivo od Masinjaka.

- Diži zavesu, diži zavesu, – vikali su.

Posle nekoliko trenutaka on ustade. ali ne zato što je slušao prisutne, već stoga što su skazaljke na njegovom satu pokazivale da

je vreme da otpočne predstava. Približi se zidu, otvori jedna drvena vratanica iza kojih su bila dva dugmeta, pa pritisnu jedno. Zavesa se polako podiže i ukaza se prazan zid.

Pred nama je stajala scena neuobičajene veličine.

Ja uzdrhtah. Isto tako je uzdrhtala i čitava ova gomila sveta, koja se tog trenutka sećala mojih priča. Da li je moguće da se nalaze pred jednom od onih predstava oko kojih su se vodile tolike polemike? Kako sam ja vatreno pričao o njima! Tog trenutka zaboravih na sve faze ove drame, na svoju mržnju prema Masinjaku, sve što se odnosilo na Beranžer, na greh njenih postupaka, na nespokojstvo moje ljubavi, na sve sem na veliki tečin pronalazak. Sve ono što sam video moglo je da propadne, da nestane, jer ja sam bio jedini čovek koji je to video, a i mene je počela da mori sumnja. Da li će se ona neverovatna predstava ponoviti još jednom i još mnogo puta, da bi ime mog teče ostalo besmrtno? Da li sam bio u pravu da žrtvujem osvetu za kojom je ova nevina žrtva vapila? Ili sam i ja zaista bio saučesnik ubice koga sam optuživao za zločin?

Tišina. Beskrajna tišina. Lica su se ukočila, pogledi su se ukočili na praznom zidu. Svi su sa istom radoznalošću očekivali ono što treba da izbije iz dubine zida. Nesalomljiva želja hiljade posetilaca bila je jednaka želji samog Masinjaka, koji je stajao dole, leđima okrenut publici i očajnički gledao u zid. On je prvi video svetlost. Odjednom glasno uzviknu i počeo da mlatara rukama. I skoro istog trenutka, kao varnica iz panja, drugi uzvici sa svih strana amfiteatra prihvatise njegov uzvik.

Tri oka su bila tu.

Tri oka uokvirena sa tri kriva trougla, stajala su na sceni.

Našavši se pred ovom neshvatljivom pojavom, publika nije imala osećanje da sve tek počinje, osećanje koje sam ja imao. Za nju su tog trenutka te tri slike predstavljale samo tri tupa i nepokretna oka, ali te oči su za nju oživele čak i pre no što su stvamo počele da se kreću. Zbog toga publika i nije bila onako beskrajno duboko uzbuđena kada te oči bez trepavica iznenada oživeše i ispuniše se nekim neobičnim izrazom koji ih je činio inteligentnima, koji ih je činio sličnim ljudskim očima.

Taj izraz bio je okrutan, ponosan, a u njemu je bilo odsjaja zlobne radosti. Ja sam kao i svi ostali znao da to nije nikakav slučajan izraz,

već pogled bića koje će sada ponovo poći u život.

Zatim, kao i uvek, tri oka počеше da se okreću, krug se pokrenuo i sve nestade...

XI KATEDRALA

Gledaoci su bili zapanjeni i nisu dolazili k sebi. Čekali su. Znali su iz mojih izjava da tri oka ustvari znače najavu, da su te oči samo izraz onoga što će doći, da su samo kao neka vrsta naslova ili uvoda za samu predstavu. Svi su se sada sećali očiju Edit Kavel, očiju Dominika Doržerua, očiju Beranžer, svih tih očiju koje sam posle video. To sećanje ih je primoravalo na ćutanje i iščekivanje, pa se dobijao utisak da se svi prisutni plaše da ne uvrede nekakvog nevidljivog čarobnjaka koji je sakriven u zidu.

To što su videli već je bilo dovoljno da ih uveri u moju iskrenost i otvorenost, tako da više nije bilo nijednog nevernika. Svi su oni sada saznali ono u šta sam ih ja sa mukom uveravao. Nije više bilo nikakvih sumnji da mi veruju. Oko sebe sam osećao samo pažnju, ozbiljnost, uzdržano oduševljenje i obožavanje.

Sve to se odjednom i iznenoda pretvori u beskrajn žamor koji se dizao do neba. Na sceni, koja je do nedavno stajala pred nama potpuno prazna i čista kao beskrajna pustinja pokrivena samo peskom, najednom, ni iz čega, izbili su ljudi, stotine hiljada ljudi, koji su se kretali u neopisivom neredu.

Iznenadna pojava tolike mase sveta na sceni uzбудila je gledaoce. Snažan pokret života koji je izbio ni iz čega, duboko ih je potresao. Pred njima se, i to na mestu gde nije bilo ničeg, pojavljuju ljudi zbijeni u grupe kao što su i sami posmatrači zbijeni, i život jednih i drugih počinjao je da se meša. Nekoliko trenutaka imao sam utisak da će gledaoci od uzbuđenja potpuno izgubiti duševnu ravnotežu.

Ipak su se umirili. Potreba da vide, ali ne i da shvate – izgleda da oni nisu ni pomišljali na potrebu da sve shvate – želja da potpuno vide sve, do kraja, nadjačavala je prvi utisak. Ponovo učutaše.
Čekali su.

Dole – ne usuđujem se ni sada da kažem na sceni jer zaista, iako su proporcije ove scene bile veće no igde, prikaz je prelazio granice prostora – dole se ono što je u prvi mah izgledalo kao nered, sređivalo i dobijalo svoj tok i ritam, koje smo najzad uspeli da shvatimo. Tamo se oko jedne velike građevine kretala gomila radnika i graditelja.

Svi ti radnici bili su obučeni u odela drugačija nego što su naša, a i alat koji su upotrebljavali, kao i oblici njihovih skela i lestvica, pa zatim i način na koji su nosili teret, materijal koji su ugrađivali, sve to i mnogo drugih stvari bacali su čitav događaj u trinaesti ili četrnaesti vek. Mnogobrojni kaluđeri nadgledali su posao, izvikivali su naređenja, premeravali su, pa i sami mešali malter, gurali kolica ili klesali kamen. Okolo su hodale neke žene, očigiedno seljanke, koje su prodavale vino, glasno hvalile svoju robu, sipale vino u bokale koje su zidari ispijali u tren oka. Prođe i jedan prosjak. Dva putujuća pevača počeše da udaraju u svoje gitare, a jedna grupa lakrdijaša poče da se sprema za predstavu. Odjednom, sasvirn iznenada, scena se promeni.

Opet je pred nama stajala ista građevina u zidanju. Ali, sada se već jasno video oblik građevine. Pred nama se uzdizala jedna veličanstvena gotska građevina. Na njoj su, na njenim zvonnicima, na portalima, u njenim nišama i uopšte svuda, radili zidari, klesari, vajari, pod nadzorom kaluđera.

Zatim započe niz slika koje su se tako brzo smenjivale, da nije bilo moguće razlikovati jednu od druge i utvrditi gde se jedna prekida, a druga počinje, U procesu koji nesumnjivo liči na one koje gledamo u bioskopu, kao kakva biljka pred nama se neosetno dizala katedrala, rascvetavala se kao cvet, tako da se najzad ukaza sama i cela u punoj svojoj lepoti. Stajala je pred nama u svom punom sjaju. Bila je to katedrala u Remsu, sa svoja tri portala, sa nizom statua, lepom rozetom na fasadi, sa dva veličanstvena tornja. To je bila katedrala u Remsu koju su gledali vekovi pre no što su je varvari oštetili. Snažan drhtaj potrese gledaoce. Svi su shvatili ono što je teško sada shva titi i izraziti sa malo reči, da se pred njima nalazilo nešto što se razlikuje od fotografije jedne zgrade. Shvatili su da pred njima ne stoji nikakva laž, već su bili ubeđeni da prisustvuju najređoj predstavi, **pravom** zidanju jedne srednjevekovne crkve, **pravom**

radu u XIII veku, da gledaju **pravi** život kaluđera i umetnika koji zidaju katedralu u Remsu. Ni trenutka niko nije posumnjao u to. Ono što sam ja poricao, ili bolje rečeno, ono što sam ja sa rezervom i sa nepoverenjem nazivao iluzijom, oni su prihvatili kao stvarnost, smatrajući da bi bila ludost suprotstavljati se. To nije bilo veštačko prikazivanje prošlosti. Bila je to prava prošlost koja je izbijala u punoj svojoj postojanosti.

Stvarnost je bilo i lagano menjanje koje je sada nastajalo. Samo to više nisu bile promene oblika građevine, već se menjao njen, da tako kažem, sastav, dešavale su se promene koje se mogu pripisati samo dejstvu vremena. Velika bela masa je potamnela. Kamen je izgubio svoju uglačainost i svoj sjaj, dobio je onu patinu koju vreme nanosi. Katedrala nije ostarila – živela je, jer godine nisu pomutile lepotu i mladost tog kamena, kome je ljudski rad dao oblik.

Živela je ona i disala kroz vekove, sve svežija što se više trošila. Pevala je ta građevina svoju himnu, izdizala se iznad kuća koje su malo po malo pokrile njene portale i donje delove, a njeni tomjevi vladali su nad krovovima gradskih kuća, kao i iznad okolnih polja i bregova, koji su se prostirali oko grada.

Nekoliko puta su se na njenim balkonima pojavili ljudi i po njihovim odelima video se hod vremena.

Tako smo videli građane iz vremena pre Revolucije, pa vojnike Carstva, zatim ponovo građane XIX veka, pa radnike i, na kraju, restoratera.

Potim se pojavila druga slika: grupa francuskih oficira u ratnim uniformama. Žumo su se penjali na vrh jednog zvonika. Uperiše svoje durbine i isto tako žurno siđoše dole. Ovde i onde, nad gradom i nad okolnim poljima, videli su se oblačići koje izazivahu eksplozije granata. Posmatnači su ćutali, ali iz tog ćutanja izbijalo je nespokojstvo. Njihovi pogledi bili su ukočeni. Predosećali su šta će se desiti, plašili se da će doći strahovito dramatičan rasplet.

Očekivali smo taj rasplet. U mislima smo već videli kraj ove predstave. On je bio logičan, kao što je logičan, i poslednji čin jedne klasične tragedije. Ali, da li smo mogli da predvidimo svu veličinu divljaštva i sve strahote? Da li smo mogli da predvidimo da i samo bombardovanje katedrale u Remsu neće prethoditi nekom drugom raspletu, da posle ove strašne scene koja će potresti naše nerve i

uzbuditi naše umove, neće doći neka još strašnija, još dubljeg sadržaja?

Prva granata pala je severoistočno od katedrale, na mesto koje mi nismo mogli da vidimo, pošto nam je građevina, iako smo je gledali s visine, bila okrenuta svojom zapadnom stranom. Odande sinu kao munja jaka svetlost i u nebo diže stub dima. Skoro istovremeno padoše još tri granate i digoše se još tri stuba dima. Peta granata pade nešto napred, nasred krova. Diže se veliki plamen. Gorela je katedrala u Remsu. Tada uslediše događaji dosta neobjašnjivi sa gledišta sadašnjih filmskih pravila. Kažem filmskih, iako ta reč nije najispravnija, ali – kako drugačije da nazovem ove čudnovate predstave? I kako da objasnim da smo VIDELI šestu granatu, da smo pratili njen let i da se ona zaustavila na trenutak da bi zatim nastavila, ali sasvim polako, svoje kretanje. Zatim se ponovo za trenutak zaustavila na nekoliko santimetara pred statuom na koju je letela. Bila je to statua jedne svetiteljke, po gracioznosti i lepoti remek delo koje je vekovima stajalo u svojoj niši, okruženo gnezdima lasta.

Eksplozije... oblak dima... I tamo gde je bila niša – ogroman otvor!

Tog trenutka osetih da se oko mene bude mržnja i bes.

Posmatrači su se ljutili zbog ovog varvarskog ubistva statue. Ali tog trenutka pružila nam se prilika da vidimo i ubicu. Katedrala je počela da se smanjuje pred našim očima. Izgledalo je kao da se gubi u daljini, dok nam okolni pejzaži dolaze u susret. Zatim se ukaza jedan brežuljak sav ispresecan rovovima i pokriven leševima. I taj brežuljak nestade, pa se ukaza drugi, čiji je vrh bio pokriven betonskim bunkerima. Iz bunkera su virile ogromne topovske cevi, a okolo su se, u svim pravcima, kretali nemački vojnici. Bila je to baterija koja je tukla katedralu u Remsu.

Nasred brežuljka stajala je jedna grupa generala sa dvogledima u rukama. Posle svakog pucnja oni su posmatrali i zatim zadovoljno klimali glavama.

Odjednom se uzmuvaše. Zatim se postrojiše u jednu vrstu. Vojnici su i dalje vršili svoje dužnosti oko topova. Odmah zatim pojavi se sa druge strane brežuljka jedan automobil, koga je pratila četa vojnika.

Automobil se zaustavi. Iz njega izađe jedan oficir sa šlemom na glavi, širokim ogrtačem na leđima i sabljom o pojasu, koju je držao

za balčak. On brzo pođe napred. Prepoznamo kajzera.

On pruži ruku jednom od generala. Ostali ga pozdraviše i na njegov znak okružaju ga, obrazujući polukrug oko njega i oko generala kome je pružio ruku.

Razgovarali su. Pošto je dao neka objašnjenja, general naredi da pred kajzera donesu poljski teleskop, na koji ovaj prisloni oko.

Jedan top bio je spreman. Narediše paljbu.

Na sceni su se smenile dve kratke slike: najpre se video pun pogodak granata, a zatim imperator. On je video pogodak i njegovo lice, sada na sceni, sijalo je od bezgranične radosti.

Razgovarao je veselo. Njegove crvene usne, njegovi ufitiljeni brkovi, obrazi ispresecani borama, sve se to pomicalo istovremeno. Ali, pošto je drugi top bio spreman za paljbu, on zastade i pogleda na grad. On tog trenutka podiže desnu ruku do lica, stavi je ispod očiju, tako da smo između šlema i ruke videli samo njegove oči. One su bile okrutne, zlobne, samouverene, nemilosrdne. To je bio pravi izraz tri oka, koja su kratko vreme pre toga stajala pred nama.

Oči zasijaše. Osvetli ih neka neprijatna svetlost. Te oči su tog trenutka gledale isto ono što smo i mi gledali; gomilu kapitela i stubova koji se ruše, kao i plamen koji sve to guta. Imperator prsnu u smeh. Videsmo ga kako se sav previja od smeha, drži za bokove. Generali oko njega takođe su se smejali. Smejao se! Smejao! To je bila retka, vrlo retka stvar! Gorela je katedrala u Remsu! Gorela je jedna od najlepših građevina Francuske! Nemačka sila pogodila je u srce svog neprijatelja! Veliki nemački topovi rušili su lepa i plemenita dela ljudskih ruku! A on je sve to želeo, imperator, kralj Pruske, gospodar sveta! On, Viljem od Hohencolerna...

Bio je to smeh do suza, smeh dobrog Nemca koji poštuje zakone!

Amfiteatrom odjeknu bura negodovanja. Pesnice su bile stisnute. Mnogi potrčaše ka sceni. Redari su se borili sa jednom grupom razbesnelih posetilaca koji behu prodri do rešetke. U svom kavezu Teodor Masanjak se pokloni i pritisnu dugme. Zavesa je bila spuštena.

XII "OBLICI"

Sutradan posle predstave probudih se dockan. Noć sam proveo u groznici. Kroz san mi se činilo kao da sam dva puta čuo neke pucnje.

- Mora, brige, – pomislih ustajući. – Bio sam pod utiskom onog sinoćnog bombardovanja, pa sam čuo eksploziju granata.

Ovakvo objašnjenje u amfiteatru, kome je prethodio moj susret sa Beranžer u toku prethodne noći i borba sa Masinjakom, doveli su me u to stanje nervoze i uznemirenosti. Ali kad uđoh u trpezariju u kojoj me je već čekala gotova kafa, odjednom uđe Masinjak noseći u rukama čitav svežanj novina koje baci na sto. Ispod šešira mu je virio zavoj koji je pokrивao čelo. Da li je ranjen? Da li je trebalo da poverujem da sam noćas zaista čuo pucnje u amfiteatru?

- Ne obraćaj pažnju na to, – reče. – Obična ogrebotina. Udario sam se.

Zatim nastavi, pokazujući mi novine:

- Pročitajte! To je pobeda našeg učitelja!

Nisam se bunio protiv ovakvog nastupa te odvratne ličnosti. Pobeda mog teče i nada u spasenje Beranžer odlučno su me primoravali da ćutim, tako da je on mogao da koristi moje ćutanje sve dok ne ispuni sve svoje planove. Kretao se po tečinoj kući kao po svojoj, a po njegovom ponašanju videlo se da je svestan i svoje moći i moje nemoći. lako je bio tako nadmoćan, sada mi je izgledalo kao da je zamišljen i rasejan.

- Da, – nastavio je isprsviši se. – To je pobeda koju ceo svet priznaje. Ni jedne reči sumnje u svim člancima. Zbunjenost i oduševljenje. Bezgranično čuđenje i ushićenje. Nikakvog objašnjenja. Svi su očarani. Ali sve su to slepci koji hodaju bez štapa u ruci. Ah, baš je potrebno da svet bude glup.

On stade pred mene i grubo nastavi:

- Tako dakle! Ne shvatate! Zaista je čudno! Sada kada poznajem celu stvar, osećam se nekako čudno i nerazumljivo. Uopšte, da li je to stvarno neki pronalazak? Jer uopšte... Ne, vidite, cela ova stvar stoji na dohvat ruke svakome, tako da će uskoro biti otkrivena. Sutra, prekosutra, naći će se neko i reći će: „Tajna amfiteatra? Poznata mi je”. I znaće je. Neće biti potrebno da neko bude naučnik, ne! Naprotiv!

On sleže ramenima.

- Uostalom, baš me briga. Neka pronađu i šta god žele. To još ne znači da im formula nije potrebna. A ona se nalazi samo u mom mozgu. Niko je ne poznaje, čak ni moj prijatelj Velmo. Čelična tablica Natala Doržerua? Pretopljena! Uputstva koja je ostavio na poledini onog duboreza? Spaljena! Nije, dakle, moguća bilo kakva konkurencija. A kako se ulaznice za amfiteatar prodaju po vrlo visokim cenama, pre no što prođe petnaest dana imaću čitav milion. Kroz tri nedelje – dva miliona! A kada ih budem imao, pozdraviću vas sve i otići. Ne treba suviše iskušavati ni sudbinu, ni policiju.

Uhvati me za revere od kaputa i, gledajući me pravo u oči, reče mi sa još više ozbiljnosti u glasu:

- Samo mi se jedna stvar u svemu ovome ne sviđa: kada mene više ne bude ovde, neće biti ni predstava. Zar nije tako? Nema više čudnih vizija! Neće više biti vilinskih priča o kojim će se govoriti dok je sveta. Zar ne? Ali ne bi trebalo da propadne. Doržeru. Zar ne? Pomišljao sam na vas... Pa vi ste njegov rođak? I, zatim, vi volite moju Beranžer...

Danas-sutra ćete se i venčati s njom. A kako ja radim za nju, to nije važno da li novac zarađujem ja ili vi... Slušajte me, Viktore, i dobro zapamtite moje reči! Slušajte me! Da li ste primetili da je zid ispod scene dosta nagnut? Tu je Natal Doržeru sagradio jedno odeljenje u kome se nalaze mnoge posude napunjene raznim tečnostima, kao i jedno bakarno vedro. U tom vedru su izmešane, u određenim i utvrđenim razmerama te tečnosti. U tu tečnost se dodaje jedna bočica hemijskog preparata koji se priprema na dan predstave. Za sve to dao je formule vaš teča. Sat pre izlaska sunca ta tečnost se četkom razmaže preko zida na kome se daju predstave. To treba uraditi svaki put ako želite da slike budu jasne. Naravno, samo onih dana kada između Sunca i zida nema oblaka. A što se tiče formule – ona nije dugačka... sve u svemu dvanaest slova i sedam cifara... evo ih...

Masinjak polako ponovi.

- Dvanaest slova i sedam cifara... Kada ih jednom naučite napamet, moći ćete da budete mirni. I ja... Uostalom, šta stavljam na kocku ako vam kažem? Vi ćete mi se zakleti da nećete ništa odati, važi? I, zatim, tu je i Beranžer preko koje imam vlast nad vama, zar ne?... Dakle, tih petnaest slova...

Videlo se da okleva. Izgledalo je kao da mu je svaka dalja reč sve skuplja, odjednom odgurnu me i besno udari pesnicom u sto:

- Ipak, ne, po hiljadu puta – ne! Neću govoriti! Bio bih lud! Ne, zadržaću čitavu stvar za sebe, samo za sebe, pa ma šta se desilo. Zar da prepustim posao za svega dva miliona? Pa ni za deset! Ni za dvadeset! Čuvaću stražu dva meseca sa puškom u ruci, kao što sam i noćas čuvao... i ubiću kao psa svakoga ko pokuša da uđe u amfiteatar... Amfiteatar je moj, Teodora Masinjaka, i neka niko ne stavlja ruku na njega! Neka niko ne pokušava da mi otme ma i delić. Tajna je moja. I formula je moja! Borbom sam došao do njih. I braniću ih do poslednjeg daha, pa ako poginem - utoliko gore! Odneću sve sa sobom u grob!

On pokaza pesnicu nevidljivim neprijateljima.

Zatim me odjednom opet zgrabi za kaput.

- Da ako umem... Baš je tako. Pljuckam ja na žandarme i na hapšenje. Neće se usuditi. Ali, lopov sakriven u senci... Ubica koji me drži na nišanu. Pa i ti si čuo, Viktore? Ah, to je bila obična ogrebotina... Ali ja ću već naći vremena da dobro nanišanim na tog gada... iako sam noćas promašio! Svinja!

On poče snažno da me drmusa:

- Ali i za tebe, Viktore, i tebi je on neprijatelj. Zar ne shvataš to? Čovek sa monoklom! Gospodin Velmo! Ako on meni hoće da ukrade tajnu, tebi hoće da ukrade onu koju voliš. Danas-sutra i ti ćeš biti iznenađen, kao što sam i ja bio. Zašto se ne bi branio? I ako ti se pruži prilika, zašto ga ne bi napao? Pa još kada ti kažem da ga Beranžer voli! Eh, ježi ti se koža od toga. Pa jesi li slep? Ne znaš li, dakle, da je on zbog nje radio celu zimu, i da bih i ja izgutao samo da mu nisam postavio zamku? Ona ga voli, Viktore! Ona je poslušna robinja tog lepog Velmoa. Slomi vrat tom lepotanu! On je ovde. Smuca se po gradu. Noćas sam ga prepoznao. Ah, samo kad bih mogao da mu probušim kožu!

Masinjak i meni i Velmou uputi nekoliko strašnih psovki i pretnji. Svoju kćer nazivao je kučkom i opasnom ludom, meni je zapretio da će me ubiti ako budem i najmanje indiskretan. I, najzad, sa psovkom na usnama i stisnutom pesnicom izađe osvrćući se kao da očekuje da ću ga ja napasti.

Ustvari, nije bilo razloga da se plaši. Ja sam na sve njegove pretnje ostao miran. Samo me je potresla njegova optužba protiv Beranžer, kao i njegovo tvrđenje da ona gaji ljubav prema Velmou. Ali ja sam još pre ovog razgovora odlučio da ne pokazujem svoja osećanja prema toj devojci, da je uopšte ne uzimam u odbranu, ali i da je ne optužujem, niti da joj sam sudim, već da čekam da događaji donesu rasplet cele stvari.

U sebi sam osećao sažaljenje. Njega je povećavala ova čudovišna drama u koju je Beranžer bila uvaljena. Teodor Masinjak i njegov saučesnik sada su se digli jedan protiv drugog. Može se desiti da tajna Natala Doržerua još jednom uzburka strasti. A zbog svega toga bi moglo da se desi da Beranžer padne kao žrtva tog vihora.

U novinama sam našao potvrdu svega onoga o čemu mi je govorio Masinjak. Dok pišem ovo, preda mnom stoje novine. Sve su izražavale isto oduševljenje, ali svi su govorili i o mogućnosti da tajna može uskoro da bude i otkrivena. Dok su neznalice i površni novinari gomilali najrazličitije pretpostavke, najčešće međusobno sasvim suprotne, ozbiljni pisci su se držali uzdržano, tako da je izgledalo da im je u prvom redu stalo da pobiju pomisao da se radi o čudu u koje je jedan deo javnosti verovao. Oni su pisali: **Nema tu nikakvog čuda! Nalazimo se pred jednom naučnom zagonetkom koja će biti rešena naučnim putem. Ali zasad moramo da priznamo da smo daleko od rešenja.**

U svakom slučaju, štampa je samo još više uzburkala javno mnjenje. Zbog toga su te večeri sva sedišta u amfiteatru bila zauzeta na juriš. Redari su se uzalud opirali naletu svetine. Mnoga sedišta zauzele su osobe koje uopšte nisu imale pravo na njih, tako da je predstava počela sa žagorom, svađom i oduševljenim aplauzom upućenim gospodinu Masinjaku, kada se ovaj približio vratima svog kaveza.

Gledaoci su se malo primirili kada su se pojavila tri oka, ali su ostali nervozni i razdražljivi, a ono što je posle došlo nije moglo da ih smiri. Čudna predstava, najneshvatljivija od svih koje sam video! Ono što smo videli bili su stvari suprotne od onoga što stvarno postoji, stvari kakve može da vidi mašta jednog ludaka ili samrtnika u delirijumu.

Kako da o tome govorim, a da čitaocu ne izgleda da sam i ja izgubio svest? Ne bih smeo ni da pokušam, da hiljadu osoba nisu

bile svedoci ove „sulude” predstave. Hiljadu svedoka, rekao sam, ali svedočenje svakoga od njih bilo bi drugačije: toliko su utisci bili različiti i tako su se slike brzo menjale.

I, najzad, šta sam ja video? Oblike koji se kreću. Da, to je sve. Žive oblike. Svaka nevidljiva stvar ima svoj oblik. Jedna stena, jedna piramida, Ograda oko kuće – svaka od tih stvari ima svoj oblik, ali se ne kreće, zar ne? Ovi oblici su živeli. Oni možda nisu ličili toliko na živa bića, koliko na stvari: na stene, piramide... Ali nije bilo sumnje da su živeli, da su se kretali, svaki od njih je imao svoj unapred utvrđen cilj ka kome je išao.

Neću ni pokušati da ih opišem. Kako bi to i bilo moguće, kada su se tako brzo menjali? Zamislimo jedan džak uglja koji se pretvara u bika, da bi se odmah potom pretvorio u psa, koji se zatim strahovito izduži. Zamislimo, zatim, ovog izduženog psa kako se pretvara u ljigavo telo meduze iz koga vire tri patrijka koji podsećaju na ruke. Zamislimo, najzad, jednu varoš, ali ne varoš koja stoji vodoravno već okomito, u kojoj se ulice nalaze jedna iznad druge kao uske lestvice, i oblike koji preko tih lestvica trče kao baloni sa nogama.

Sve to ne znači ništa. Sve su to nestvarne vizije. Pa ipak su naša srca bila puna nespokojsstva kao da smo prisustvovali izvršenju neke smrtne kazne. Posmatrači su bih uzbuđeni. Predstava ih je razočarala. Nisu na njoj dobili ono što su očekivali i zbog toga su pretili Masinjaku. On je stajao u svom kavezu glave okrenute ka zidu, kao da je očekivao novu predstavu. Kada smo bolje zagledali, videli smo da tamo sada nečega ima. Ali to je ličilo na konture koje prelaze preko zida kao laki oblaci.

Odjednom Masinjak podiže ruke. Laki oblaci su dobili stvame oblike i predstava se nastavljala.

Na slici su se videla jedna kola koja su prolazila ulicama nekog grada. Napred su sedela dva vojnika obučen u odela iz vremena Revolucije. Iza njih su sedeli jedan sveštenik i još jedan čovek. Sledeća slika pokazala nam samo tog čoveka i mi prepoznasmo kralja Luja XVI. Gledao je okrutno.

Posle nekoliko prekida videsmo ga ponovo na jednom trgu oko koga su stajali topovi. On se preko stepenica penjao na neko postolje. Pred njega izadoše četiri dželata. Zatim se za kratko vreme scena ponovo zamutila. A posle toga jedan od dželata držao je u ruci

glavu Luja XVI. Zatim opet slike čudnih oblika. A opet, ali samo za trenutak, jasna slika. Mnogi su tvrdili da su na sceni prepoznali Mariju Antoanetu. I posle toga dugačak niz slika potpuno čudnih, neodređenih i nerazumljivih oblika.

Posetioci su galamili, psovali, pljuvali prema Masinjaku, koji je i dalje sedeo u svom kavezu: isuviše su platili za ovako slabu predstavu. I odjednom se svi digoše sa svojih sedišta.

Šta ih je to pokrenulo? Ko je prvi počeo da pravi nered, a zatim i paniku? Istraga koja je kasnije sprovedena nije uspela ništa da utvrdi. Nesumnjivo je, međutim, da su gledaoci pošli da se svete zbog nezadovoljstva, da na juriš zauzmu tu čudljivu scenu. Najnezadovoljniji su hteli da tuku Masinjaka. Ali, ovi poslednji su se našli pred nepremostivom preprekom koju je činila rešetkasta ograda. Redari to iskoristiše i okovanim štapovima naterашe napadače da se udalje. A Masinjak, pošto je spustio zavesu, dođe na nesrećnu pomisao da se udalji. On izađe iz svog kaveza i potrča ka jednom izlazu, ali tamo ga sustiže jedna grupa nezadovoljnih gledalaca i obori ne zemlju.

Nastade borba u kojoj su se iznad oborenog Masinjaka tukli posmatrači i redari. Izmešaše se štapovi i kišobrani. Poteče krv.

Ja sam nastojao da se izvučem iz svega toga. Morao sam da se borim da bih izašao napolje, pošto je u amfiteatar sada navalila gomila onih koji nisu dobili ulaznice i zajedno sa njima veći broj policijskih agenata. Najzad uspeh da se probijem do izlaza. Tada začuh jedan glas.

- Mesta, mesta za ranjenika.

Vikao je to jedan čovek krčeći put ispred druge dvojice koji su na nosilima nosili ranjenika, čija je glava bila pokrivena.

Ljudi se razmakoše da ih propuste. Oni izađoše. Ja iskoristih pogodnu priliku i izađoh sa njima.

Čovek koji je išao napred pozva jedan automobil i ranjenika unesoše unutra. Pošto posedaše, automobil se udajji.

Tek kada je auto zaokrenuo, meni sinu u glavu šta se to desilo. Odjednom shvatih koga su to pažljivo nosili napolje. I odjednom shvatih da je onaj čovek koji je išao napred, iako beše obrijao bradu, iako nije imao monokl, bio glavom gospodin Velmo.

Hitno se vratih u amfiteatar. Obavestih o svemu policijskog komesara, koji je do tada vodio istragu o Doržeruovom slučaju. On pozva svoje ljude i svi zajedno skočismo u automobil. Ali sve je bilo kasno. Ulice su bile prepune vozila, tako da komesarov automobil nije mogao da se pokrene s mesta.

Tako je usred ove mase sveta, hrabrošću i spretnošću, koristeći uzbunu koja je nastala i koju je svakako i sam stvarao, Velmo zarobio svog saučesnika i svog najvećeg neprijatelja Masinjaka.

XIII ZAVESA SE DIŽE

Kako bih mogao da zaboravim sve ove događaje? Kako bih mogao da zaboravim sve ono što se desilo odmah posle ove predstave. Sutradan ujutro jedan list je štampao prvi deo, a odmah zatim, posle svega nekoliko časova, i drugi deo poznatog *Prevotelovog memoranduma*, u kome je ceo problem bio izložen tako temeljno i tako metodski i logično, da me je duboko uzbudio. Kako to da zaboravim? Kako da zaboravim da je te večeri, odmah posle otmice Masinjaka, dok sam ja o svemu razmišljao u svojoj sobi, Benžamen Prevotel pisao početak svog memoranduma? I kako da zaboravim da me je o svemu tome obavestio sam Prevotel?

Okolo deset sati jedan od suseda, kod koga su moj teča i Beranžer često išli da telefoniraju, dođe da mi javi da me iz Pariza zovu na telefon i da treba odmah da se javim.

Oдох vrlo neraspoložen. Bio sam mrtav umoran. Počinjala je da pada kiša i mrak je bio tako gust da sam se udario u drveće i kuće.

Čim sam ušao u susedovu kuću uzeh slušalicu. Neko mi je sa one strane žice govorio drhtavim glasom.

- Gospodine... gospodine... pronašao sam...

U početku nisam razumeo, te upitah sa kim govorim.

- Moje ime ne može ništa da vam kaže, niti je ono važno, – odgovori mi on. - Zovem se Beržamen Prevotel... Nemam nikakvih naročitih zasluga... inženjer... pre dve godine završio sam univerzitet...

Prekidoh ga.

Trenutak, gospodine, samo trenutak. Alo... Benžamen Prevotel?...
Pročitao sam vaše ime među hartijama mog teče.

- Šta kažete? Moje ime među hartijama Natala Doržerua?

- Da, zapisao ga je na jednoj stranici bez ikakvog objašnjenja...

Uzbuđenje mog sabesednika se udvostručilo.

- Ah! – reče, – zar je moguće? Ako je Natal Doržeru pribeležio moje ime, znači da je pročitao jedan moj članak objavljen pre godinu dana i da je prihvatio objašnjenje koje danas i ja nazirem:

- Kakvo objašnjenje, gospodine? – upitah ga nestrpljivo.

- Razumećete, gospodine, čitajući moj memorandum.

- Vaš memorandum?...

- Memorandum koji sam večeras napisao... Evo... prisustvovao sam dvema predstavama u amfiteatru i našao sam, gospodine...

- Šta ste našli?

- Problem, gospodine, rešenje problema!

- Hej? – uzviknuh. – Zar ste zbilja našli?

- Da, gospodine. A ceo problem je tako jednostavan da ne mogu da dozvolim da me preteknu. Pomislite samo šta bi značilo, ako bi neko rešio problem pre mene! Zato sam vas pozvao na telefon... Preklinjem vas, gospodine, saslušajte me... Morate mi verovati i pomoći...

- Svakako, – odgovorih, – svakako... ali ne znam kako...

- Da... da... – upade Benžamen Prevotel očajničkim glasom, kao da hoće da se uhvati za mene i da me zadrži. – Vi mnogo možete... Dovoljna su mi samo neka obaveštenja.

- Priznajem da me je Prevotelovo navaljivanje pomalo nerviralo. Ipak mu odgovorih:

- Ako će vam ta obaveštenja biti od koristi...

- Možda samo jedno obaveštenje, – reče. – Evo: da li je ceo zid scene podigao sam Natal Doržeiru?

- Da.

- I taj zid, kao što ste i sami jednom rekli, i kao što su i svi posetioci primetili, malo je nagnut.

- Da.

- Prema vašim izjavama, Natal Doržeru je imao nameru da sazida još jedan amfiteatar, ali u vrtu, a kao scena trebalo je da mu služi druga strana zida, zar ne?

- Tačno.
- Dobro, to obaveštenje mi je bilo potrebno. Da li ste приметили da i ta druga strana zida ima isti nagib.
- Da, приметio sam.
- Onda, – odgovori Prevotel sve više se oduševijavajući, – onda je dokaz tu! Natal Doržeru i ja se slažemo. Predstave ne dolaze iz zida. Uzrok je na drugoj strani. Dokazaću to samo ako gospodin Masinjak bude tako ljubazan.
- Masinjaka su večeras oteli, – rekoh.
- Oteli? Kako? Šta kažete?
- Da, oteli, i ja pretpostavljam da će amfiteater jedno vreme biti zatvoren.
- Pa to je podlo! To je strašno! – uzviknu Prevotel. – Kako? Ali u tom slučaju neće hiti moguće proveriti moju hipotezu! Zar je moguće da su ga oteli? Jer, zamislite šta će biti ako niko sem Masinjaka ne poznaje tu neophodnu formulu... A nju niko, sem Masinjaka, ne poznaje... zar ne?... Ah, ne, ne ... trebalo bi po svaku cenu... Halo, halo... Ne prekidajte vezu, gospođice!... Gospodine, samo još nekoliko trenutaka... Reći ću vam celu istinu o ovim predstavama... U četiri oka... Halo... Halo...

Prevotelov glas se odjednom prekide. Tog trenutka, kada je trebalo da saznam istrnu o ovim tajanstvenim pojavama u amfiteatru, veza se prekinula. Imao sam potpuno jasan utisak o nedostižnom rastojanju između mene i čoveka koji je tvrdio da je otkrio tajnu.

Nestrpljivo sam čekao. Prođe nekoliko minuta... Telefon zazvoni dva puta, ali nisam uspeo da dobijem vezu. Odlučih da odem i već bejah sišao niz stepenice, kada me ponovo pozvaše. Neko me je ponovo zvao na telefon.

- Neko? – rekoh penjući se. – To može da bude samo jedna osoba...

Brzo zgrabih slušalicu.

- Halo! Jeste li to vi, gospodine Prevotel?

U početku sam čuo samo svoje ime. Očajnički ga je izgovarao neki slab ženski glas.

- Viktore... Viktore...

- Halo! – uzviknuh sav uzbuđen, ali još ne shvatajući ništa.

- Halo! Ja sam, Viktor Bogran... Ja sam na telefonu... Halo!... S kim govorim?

Glas sa druge strane žice se za nekoliko sekundi pojača, a zatim je ponovo postao slab kao da se udaljuje i propada negde u dubinu. Nastala je grobna tišina. Ipak sam razumeo nekoliko reči.

- Upomoć, Viktore!... Moj otac je u opasnosti... hoće da ga ubiju... Upomoć... Dođite u „Plavi hotel” u Bužival.

Ostadoh zapanjen. Prepoznao sam glas Beranžer.

Beranžer me zove u pomoć, – prošaptah.

Ni trenutak ne razmišljajući, poleteh na železničku stanicu. Jednim vozom odoh do Sen Klua, zatim drugim dve stanice dalje.

Pod udarcima vetra i kiše, gacajući po blatu, gubeći put u mraku, pešice pređoh onih nekoliko kilometara koliko mi je još preostalo do Buživala gde stigoh u sred noći. „Plavi hotel” bio je zatvoren. Jedan dečak, koji je dremao pod tremom hotela, upita me da li sam ja Viktor Bogran. Kada je dobio potvrđan odgovor, reče mi da mu je jedna gospođica, koja se zove Beranžer rekla da me sačeka i da me doprati do nje, pa ma u koji čas došao.

Pratio sam dečaka kroz puste ulice ove varošice. Došli smo do obale Sene i išli uz obalu jedan dobar komad puta. Kiša beše prestala, ali je još vladao potpun mрак.

- Čamac je ovde, – reče dečak.

- Hoćemo li preko Sene? – upitah.

- Da, gospođica je na drugoj obali. Preporučujem vam da ćutite. Mora da bude potpuna tišina.

Brzo smo se prevezli. Pođosmo pošljunčanom stazom i uskoro stigismo pred jednu kuću. Mladić udari u vrata...

Vrata se otvoriše. Mladić me uze za ruku i povede unutra. Popesmo se preko tri stepenice, prođosmo kroz predsoblje osvetljeno svećom i uđosmo u jednu sobu u kojoj je već bilo nekoga. Taj neko uperi odmah u mene električnu lampu. Videh da je uperena i cev revolvera. Taj čovek mi reče:

- Tišina! Ako i najmanje budete galamili, ili ako pokušate da pobegnute, gotovi ste. Inače nemate čega da se plašite. Najbolje će biti da legnete i da spavate.

On izađe i zatvori vrata. Čuh da je ključ dva puta okrenut.

Pao sam u zamku Velmoa – nisam se ustručavao da optužim baš njega. Uvukao me je u nju uz pomoć Beranžer.

I ovaj događaj je bio nerazumljiv kao i svi ostali u kojima je Beranžer igrala neku ulogu. Ali on me tog trenutka nije mnogo potresao. Nesumnjivo sam bio suviše umoran da bih mogao da istražujem uzroke ovakvih postupaka i devojke i čoveka koji joj je naređivao. Zašto me je izdala? Zbog čega me Velmo nije podnosio? I zbog čega me je zarobio, ako me uverava da ne treba ničega da se plašim? Uzaludna pitanja. Pipajući prođoh kroz sobu i utvrdih da u njoj ima jedan krevet ili, bolje rečeno, jedna slamarica i nekoliko ćebadi. Skidoh cipele i odelo, uvih se u dva ćebeta i kroz kratko vreme zaspah.

Spavao sam dugo i sunce već beše dobro odskočilo kada sam se probudio. Dok sam spavao neko je ulazio u sobu. Zaključio sam to po tome što sam na stolu našao komad svežeg hleba i posudu sa vodom. Soba u kojoj sam bio zatvoren bila je mala. Slaba svetlost je prodirala unutra kroz razmaknute roletne. Roletna je spolja bila dobro pričvršćena letvama Ali kada sam otvorio prozor primetih da je jedna od tih letvi napola slomljena. Sa prozora videh da se nalazim nad jednim jezičkom zemlje, koji je bio dugačak nekoliko koraka, a čije su ševarom obrasle obale zapljuskivali talasi reke. Znači, pošto sam prešao čamcem reku, sada se opet nalazim nad rekom. Iz toga zaključujem da me je Velmo doveo na jedno od ostrva na Seni. Nije li to bilo ono ostrvo koje sam video iz kapele napuštenog groblja? I nisu li možda baš ovde Velmo i Masinjak prošle zime smestili svoj glavni štab?

Jeđan deo dana prošao je u tišini. Ali oko pet sati popodne začuh neke glasove i učini mi se da se neki ljudi prepiru. Pažljivo sam slušao i učini mi se da prepoznajem glas Masinjaka. Prepiranje je trajalo čitav sat, a zatim neko ispod mog prozora uzviknu:

- Hej vi, dođite ovamo! Pripremite se!... To je tvrdoglava životinja. Progovoriće on, ali samo silom.

To je bio upravo onaj čovek koji je juče popodne u amfiteatru uzviknuo: „Prolaz za ranjenika!” To je bio Velmo, samo ne više onaj Velmo kog sam ja poznavao. Bio je omršavio, obrijan, bez monokla – tako je sada izgledao taj lepotan Velmo koji je voleo Beranžer.

Dva čoveka, vrlo grubog izgleda, razbojničkih fizionomija, dođoše do njega.

On ponovi:

- Primoraću ga da govori, tu životinju! Kako? On je u mojoj vlasti i moraće da nam kaže svoju tajnu. Ako neće, svršićemo s njim čim se spusti mrak. Jeste li spremni?

Ova dvojica odgovoriše mu mumljanjem. On nastavi:

- Ne ide vam baš u glavu, je li? Uradiću sve sam i bez vas. A sada, da počnemo.

Tu blizu stajao je jedan čamac. On uđe u njega. Jedan od ljudi gurnu ga i čamac doplovi do jednog stuba koji je, okružen trskom, virio iz vode. Nedaleko od ovoga nalazio se drugi stub. Za vrhove stubova Velmo priveza krajeve jednog debljeg konopca, na čiju sredinu pričvrsti jednu gvozdenu kuku. Kuka je visila na otprilike metar i po iznad vode.

- Gotovo je, – reče Velmo vraćajući se. – Više mi niste potrebni. Uzmite čamac i čekajte me na drugoj obali. Doći ću kroz tri ili četiri sata, pošto Masinjak bude izbrbljao svoju tajnu i pošto budem onako kako ja znam porazgovarao malo sa našim zarobljenikom. A zatim ćemo pobeći.

On otprati svoja dva pomagača Kada sam ga posle dvadeset minuta ponovo ugledao držao je u ruci neke novine. Spusti ih na stočić koji je stajao baš pod mojim prozorom. Bio je okrenut leđima i zaklanjao je sto. Ali, kada se pomakao, videh *Večernje novosti*, široko rastvorene. Velikim slovima, širinom čitavog lista bio je ispisan senzacionalistički naslov: POZNATA JE ISTINA O PREDSTAVAMA U MEDONU.

Sav uzdrhtah. Mladi naučnik me, znači, nije slagao! Benžamen Prevotel je otkrio istinu u toku nekoliko sati i uspeo je da tu istinu u memorandumu o kome mi je govorio izloži javnosti!

Veoma se naprežući, potpuno priljubljen uz roletne, čitao sam prve redove članka, jedine koje sam mogao da pročitam, zbog toga što su novine bile zgodno previjene. Kakvo uzbuđenje je za mene značila svaka reč!

Te novine, zahvaljujući kojima je bio otkriven bar jedan deo velike tajne, sačuvao sam kao vrlo dragocenu stvar! Ispred memoranduma Benžamena Prevotela, stajao je ovakav uvod:

"Da, legendami problem je rešen. Jedan od naših kolega je jutros preko *otvorenog pisma Akademiji nauka* upoznao ovu ustanovu sa najvećom tajnom našeg doba. Njegovo pismo je najjasniji i najubedljiviji tekst koji se samo može zamisliti.

Videćemo da li će se zvanični predstavnici nauke složiti sa zaključcima ovog pisma. Oni su, pak, ma koliko teški, izloženi vrlo pažljivo, tako da ne znamo hoće li neko moći da pruži dovoljno jake dokaze da bi oborio tvrdnje koje ovde donosimo. Dokazi su takvog karaktera da ne podnose suprotstavljanje. Tvrdjenja su tako ubedljiva da im se mora verovati. A vrednost ove veličanstvene pretpostavke postaje dvostruko veća, i ona postaje više nego značajna i time što otvara vrlo široke vidike. Otkriće Natala Doržerua ustvari se više ne ograničava na ono što je to otkriće u prvi mah izgledalo. Ono će imati posledice koje je nemoguće predvideti. Ono će izmeniti sve naše poglede na prošlost čovečanstva, kao i naša shvatanja o njegovoj budućnosti. Od kad je sveta nije bilo događaja koji se po značaju može upoređivati sa ovim. Ovo je istovremeno i najnerazumljiviji i najprirodniji događaj, najsloženiji i najjednostavniji. Činilo bi čast i najvećem i najslavnijem naučnikuda ovaj događaj saopšti svetu. A u stvari to čini čovek koji je još skoro dečak po godinama, ali koji ima podjednako razvijenu genijalnu moć zapažanja i inteligenciju donošenja zaključaka, i njemu pripada ova bezgranična slava. Evo, u nastavku, nekoliko podataka koje je Benžamen Prevotel dao o celoj stvari.

Izvinjavamo se što čitaocima ne možemo da pružimo više podataka o samom Prevotelu, Kako bi, uostalom, i moglo drukčije da bude? Benžamen Prevotel ima svega dvadeset i tri godine.

Daćemo..."

Ovde sam morao da se zaustavim. Sledeći redovi su bili van dohvata mog pogleda. Da li ću još šta saznati?

Velmo beše ustao i šetao ispred prozora. Pošto je za kratko vreme nestao, vrati se noseći u ruci bocu neke rakije ispi, jednu za drugom, dve čašice. Zatim ponovo otvori novine i nastavi čitanje članka. Bolje rečeno: ponovo ga je čitao.

Njegova stolica bila je baš ispred mog prozora. Držao je novine u ruci i bio mi leđima okrenut, tako da sam i ja mogao da čitam. Nisam video kraj pisma, ali zato je sada pred mojim očima stajao sam memorandum koga je on očigledno sasvim polako čitao.

Iako je dnevna svetlost slabila, jer je sunce bilo na zalasku iza oblaka, čitao sam istovremeno sa Velmoom:

OTVORENO PISMO AKADEMIJI NAUKA

Molim vas, gospodo, da ovaj moj memorandum smatrate samo kao vrlo kratak uvod i najznačajniju studiju koju želim da napišem, kao i bezbrojne studije koje će se pojaviti u svim zemljama i kojima će takođe poslužiti ovaj skroman uvod.

Redigujem ga žurno, u groznici koju u meni izaziva potreba da ovo brzo saopštim. Naći ćete u njemu omašaka i slabih tačaka, koje ja ne želim da sakrijem i koje su prouzrokovali i ograničen broj predstava kojima smo svi mi prisustvovali u Medonu, kao i istrajan otpor gospodina Teodora Masinjaka, koji je odbijao da odgovori na svako upućeno pitanje. Ali, ogromno uzbuđenje koje izazivaju te čudne predstave primorava me da dam rezultate jedne studije, ma koliko oni bili nepotpuni. Ja se s pravom njom ponosim i smatram da smem da zadržim za sebe prvenstvo njenog objavljivanja. Nadam se da ću, objavljujući ovu svoju hipotezu, doprineti nešto istini kao i smirivanju radoznalih duhova.

Moja istraživanja otpočela su posle prvih izlaganja gospodina Viktora Bograna. Prikupio sam sve njegove izjave. Analizirao sam sve njegove utiske. Uradio sam sve ono što je po njegovim rečima preporučivao Natal Doržeru. Do detalja sam ispitao sve ono što je bilo poznato. Ali sve to dobro odmereno i dobro proučemo nije dalo nikakve rezultate dok nisam došao na prvu predstavu u Medan. Držao sam ruke u džepovima kao i svi oni koji su tu tražili uzbuđenja i neobičnu tajnu, ali sam došao sa zrelo smišljenim planom i sa nekoliko dobro odabranih instrumenata za rad, sakrivenih u mojim džepovima, ili u džepovima nekolicine mojih prijatelja koji su me svesrdno pomagali.

Najpre – fotografski aparat. Bilo je veoma teško. Gospodin Masinjak je s umnjao u sve i zabranio je da se u amfiteatar unose

fotografski aparati.

Ipak sam uspeo. Bilo je potrebno dati odlučan odgovor, takoreći prevashodmi odgovor. Trebalo je najpre odgovoriti na pitanje: da li predstave u Medonu nastaju pod sugestijama pojedinaca ili grupe, ne oslanjajući se na stvarnost koja postoji i van amfiteatra? Ili one nastaju kao posledica nekih spoljnih uzroka? Može se slobodno reći da to pitanje zanima sve one koji su videli predstavu u amfiteatru u Medomu. Ja danas donosim jedan dokaz koji smatram neoborivim.

Fotografska kamera nije ljudski mozak u kome slika može da nastane sama od sebe, u kome materije koje se nalaze u samom mozgu mogu da izazovu predstave. Kamera je svedok koji ne laže i koji ne vara. Sada je taj svedok progovorio. Osetljiva fotografska ploča svedoči da su te pojave stvarne. Predaću Akademiji na raspolaganje sedam u amfiteatru snimljenih fotografija, od kojih su dve, na kojima se vidi požar katedrale u Remsu, zapanjujući jasne i precizne.

Tako je utvrđena prva tačka: predstave su posledica nekog svetlosnog zračenja.

Istovremeno dok sam tražio potvrdu da postoji zračenje, sve sam podvrgao ispitivanjima koja nam omogućuje fizika.

Nisam na žalost mogao da izvršim onoliki broj dovoljno tačnih eksperimenata koliko bih želeo. Udaljenost zida, neprikladna okolina i nedostatak neophodnog svetla nisu mi to dozvoljavali. Pa ipak, pomoću spektroskopa i polarimetra utvrdio sam da se ta svetlost ne razlikuje mnogo od prirodne svetlosti koja se prostire preko nekog belog tela.

Mnogo značajniji rezultat, kome pridajem najveću važnost, postigao sam ispitujući scenu pornoću kružnog ogledala. Poznato je da kada se posmatra filmska predstava preko ogledala koje se brzo okreće oko svoje osovine, dobijaju se slike koje su odeljene jedna od druge, tako da pokret na njima izgleda zaustavljen,

Uostalom, sličan utisak, iako manje precizan, može se dobiti ako se glava brzo pokreće levo-desno. Sve sam to upotrebio ispitujući i analizirajući projekcije u Medonu. Tako sam konačno mogao da utvrdim da i te projekcije mogu da se razbiju, dekomponuju, kao i u bioskopu, u odvojene slike koje slede jedna za drugom, ali mnogo brže nego što je to obično u bioskopu. I, zatim, ove slike se ne

smenjuju u pravilnim razmacima. Postoje ritmička smenjivanja, brža i sporija, i verujem da ta smenjivanja nisu bez veze sa izvanredno jakim utiskom koji drži sve one koji su videli predstave u Medonu.

Sve ovo što sam noveo vodi samo jednom naučnom zaključku, koji je i moja dalja ispitivanja uputio sasvim određenim putem: Predstave u Medonu su prave filmske projekcije, koje se posmatračima pružaju kao i u svakom drugom bioskopu. Ali gde je projekcioni aparat? Na koji način se vrše projekcije? Tu se javlja najveća prepreka, jer nema ni traga aparatu; nema nijednog znaka prisustva bilo kakvog projektora, ništa do sada nije bilo otkriveno.

Moglo bi se posumnjati, kao što sam u prvi mah i sam posumnjao, da se projekcije daju sa unutrašnje strane zida, ili da je projektor sakriven negde pod zemljom, što ne bi bilo teško zamisliti. Očigledno je da bi ova poslednja hipoteza uveliko smirila duhove, svodeći sve na jednu običnu podvalu. Ali je nesumnjivo da bi najpre gospodin Viktor Bogran, a zatim i sami posmatrači, odbili da prihvate ovo tvrđenje. Predstave nose na sebi takav pečat verodostojnosti i iznenađenja da to pogađa sve posmatrače bez izuzetka. Uostalom, specijalisti za filmske trikove, sa kojima sam se savetovao, izjavljuju da su njihovo znanje i njihova tehnička sredstva nedovoljni za postizanje ovakvih utisaka. A utvrđeno je da ni onaj ko priprema scenu za ove predstave ne zna šta će za vreme predstave biti projektovano. Može se svemu ovome što je rečeno dodati još i to: Pripremanje ovakvih filmova bio bi dugotrajan i komplikovan posao, zahtevao bi veliki rad i ogroman broj osoba, tako da je nemoguće i pomisliti da bi takav jedan rad mogao da se izvede u najvećoj tajnosti.

Evo do koje tačke su dospela moja istraživanja preksinoć, posle otvaranja amfiteatra! Ne mogu prema tome, da tvrdim da sam o svemu znao mnogo više nego ma koji drugi gledalac: preda mnom je stajala gomila problema, bezbroj nerešenih pitanja. Ali kasnije, kada sam otišao na drugu predstavu, osećao sam da sam mirniji, pribraniji i staloženiji od bilo kog posmatrača. Stajao sam na čvrstoj osnovi. Vladao sam sobom, nisam bio uzbuđen, nisam sve to gledao onako grozničavo, nije bilo ničega što bi moglo da oslabi snagu moje pažnje. Nije me uznemiravalo nikakvo predubeđenje, nikakva nova činjenica nije mogla da iskrсне, a da je odmah ne primetim.

Tako nešto upravo se i desilo. Nova činjenica bila je ona mahnita predstava sa čudnim i neobičnim oblicima. Nisam odmah mogao da stvorim zaključak o onome šta se dešava, nisam odmah mogao sve da shvatim. Ah moja osetljivost se ubrzo probudila. Ona fantastična bića sa tri ruke povezala su se u mom umu sa početnom zagonetkom svake predstave, sa tri oka. Ako još nisam sve razumeo, predosećao sam da ću saznati.

Ali, pošto su se nekoliko minuta nizale one fantastične scene, pojavila su se ona kola u kojima se vozio na gubilište jedan kralj u pratnji žandarma. I ta scena je, kao i čitava predstava, bila isprekidana, precizni oblici su se gubili i ponovo pojavljivali, da bi odmah potom nestali. Zašto? To je, u stvari, bilo nenormalno. Do tada, kao što znamo i kao što nam je potvrdio gospodin Bogran, do tada su slike uvek bile potpuno čiste, a evo sad odjednom postaju nejasne, neuredne, slabe i na trenutak postaju skoro nevidljive. Zašto je to bila u tehničkom pogledu neuspela predstava? Zbog čega je nepogrešna mašina, koja je do tog trenutka besprekorno funkcionisala, odjednom počela da se kvari? Kakvo je to zrno peska upalo u njen precizni mehanizam?

Ceo problem odjednom je ispao pred mene u svoj svojoj zapanjujućoj jednostavnosti. Glavne tačke problema već poznajemo, zar ne? Nalazimo se na filmskim predstavama. Te filmske predstave se ne projektuju iz zida. Projektuju li se odnekud iz amfiteatra? Ako ne odatle, onda odakle? Kakva prepreka stoji između projektora i scene? Instinktivno napravih tog trenutka, pokret koji bi napravilo i neko dete da mu je neko postavio tako jednostavno pitanje. Ja podigoh oči ka nebu. Ali ono je bilo potpuno čisto. Beskrajno prazno nebo.

Čisto i prazno da, ali samo onaj deo koji sam mogao da vidim. Ali, da li je to isto bilo i s one strane koja nije mogla da se vidi od ograde amfiteatra?

Čim sam pomislio na ovo i ovakvo pitanje, osetih da sam manje nespokojan. U tom pitanju se skrivala istina. Bilo je dovoljno da ono bude izgovoreno, pa da više ne postoji ova velika tajna.

Noge su mi se tresle od uzbuđenja, rukama sam želeo da zadržim kucanje srca. Popeh se do gornjeg reda sedišta u amfiteatru i pređoh pogledom po celom horizontu.

- Dole, na zapadu, lebdelo je nekoliko laganih oblaka..."

XIV MASINJAK I VELMO

„Lebdelo je nekoliko oblaka... Lebdelo je nekoliko oblaka..."

To je bila poslednja rečenica memoranduma koju sam mogao da pročitam. Ja sam je mehanički ponavljao, naprežući se da shvatim ono što će još slediti. Noć se brzo spuštala. Moje oči, zamorene od takvog napomog čitanja, uzalud su se borile protiv mraka koji je osvajao i uzalud su se nanovo naprezale.

Uostalom, uskoro ustade Velmo i približi se obali. Kucnuo je čas kada on treba da otpočne svoju akciju.

Ali kakvu akciju? To se nisam pitao. Od početka mog zarobljeništva nije me hvatao nikakav strah, iako je Velmo govorio o nekom oštrom razgovoru koji treba da vodi sa mnom. Ali velika tajna koja je lebdela nad amfiteatrom nastavljala je da vlada mojim mislima do te mere, da sam ja o sebi mislio samo kao o jednom od činilaca koji pomažu ili ometaju da se reši problem koji je postavio Natal Doržeru. I, eto, sada je neko saznao istinu i uskoro će je saznati i čitav svet! Kako sam tada mogao da brinem o drugim stvarima? I šta je drugo moglo da me zanima sem tačnih razmišljanja Benžamena Prevotela, genijalnost njegovih istraživanja i značaj rezultata do kojih je on došao? Ah, kako sam i ja želeo da ih saznam? U čemu se dakle, sastojala nova predstava? Da li se ona slagala sa svim činjenicama koje su stvarno postojale? Najzadovoljniji bih bio baš ja, jer na kraju krajeva, u tu stvarnost sam ušao više no iko i najviše sam o njoj znao. Čudilo me je da ne shvatam stvari još bolje. A sada me je sve to još više čudilo. Šta je Prevotel hteo da kaže? Šta su značili oni oblaci koji dolaze sa zapada i, ako su imali nekog uticaja na predstavu, zbog čega me je Prevotel preko telefona ispitivao o zidu koji je bio okrenut sasvim suprotnoj strani sveta, to jest prema istoku? I zašto je on prihvatio moj odgovor kao potvrdu svoje hipoteze?

Iz razmišljanja trže me glas Velmoa. Približih se prozoru sa koga bejah otišao nekoliko minuta ranije. On se beše nagnuo nad neki

prozor na kući i govorio je:

- Dobro, Masinjak, jesi li spreman za operaciju. Izvući ću te ovuda, da ne bi morao da hodaš niz stepenice.

Velmo siđe niz stepenice i uskoro ispod sebe začuh neku svađu koja se završila uzvikom. Posle toga nastade tišina, teža od ove galame. Tada prvi put shvatih kakvu je tešku scenu pripremao Velmo, pa iako nisam osećao sažaljenje prema onom bedniku Masinjaku, prođoše me žmarci kada pomislih da ću i ja možda doći na red.

Desilo se kao što je Velmo i govorio. Svezan kao mumija, sa krpom preko usta, pojavio se najpre Masinjak. Velmo je išao za njim, uhvatio ga je za rame, odvukao do obale reke i bacio u čamac. Sam, međutim, ostade na obali i održa mu ovakav govor:

- Već treći put se obraćam tvojoj dobroj volji, Masinjak, i obratiću ti se i četvrti put samo ako me budeš primorao. Ali ti ćeš popustiti, zar ne? Šta onda čekaš, što ne govoriš? Smeta ti ta krpa vezana preko usta? Samo klimni glavom i ja ću ti je skinuti. Pristaješ li? Ne? Shvatićeš onda i sam da je potpuno prirodno da pređem na četvrti deo našeg razgovora. Veoma mi je žao što ti neće biti sasvim prijatno.

I Velmo uđe u čamac, odgurnu se veslom i odveze između dva koca koji su bili pobodeni u vodi. Bio je mrak i moj pogled jedva je dopirao do ovih kočeva. Oko njih je prskala voda i razbijala se u srebrnaste kapljice. Ali, tog trenutka izađe Mesec, tako da sam sada jasno video sve detalje ove operacije, kako je o ovom poslu govorio Velmo.

- Ne sekiraj se, Masinjak, – govorio je, – to ti ništa ne vredi... Šta? Čini ti se da sam previše okrutan. Da gospodin nije slučajno napravljen od stakla? Hajde... Tako... sad je dobro.

Uspravio je Masinjaka i stavio ga na noge, pridržavajući ga levom rukom. Desnom rukom privuče gvozdenu kuku pričvršćenu za konopac razapet između dva koca i njen vrh zakači za konopac kojim je Masinjak bio uvezan oko grudi.

- Vrlo dobro, nastavljao je. – Vidiš, nije potrebno čak ni da te pridržavam. Sada se sam držiš na nogama kao neka drvena lutka.

Zatim snažno zavesla ka obali, tako da Masinjaku izvuče barku ispod nogu, te ovaj ostade u vodi. U vodi mu je bila donja polovina

tela.

Tada Velmo tiho reče svome starom saučesniku, ali ipak dovoljno glasno da i ja mogu da čujem (uostalom, čini mi se da je tog dana Velmo tako govorio baš zato da bih ja mogao da ga čujem):

- Evo šta sam hteo, prijatelju, i sada više nemamo o čemu da razgovaramo. Razmisli: kroz jedan sat, a možda i ranije, voda će ti doći do usta, a tada ti neće biti baš lako da razgovaraš. Zbog toga ti ostavljam pedeset minuta za razmišljanje.

On pljusnu veslom malo vode na Masiinjaka, pa nastavi sa osmehom:

- Nadam se da jasno shvataš svoj položaj, zar ne? Konopac na kome visiš kao oderan vo na čengelama privezan je za kočeve sa dva najobičnija čvora. Ti čvorovi mogu vrlo lako da se odvežu. Kod svakog tvog pokreta čvor postaje sve labaviji. Sada si najzad shvatio svoj položaj, zar ne? I vidiš kakav će ti biti kraj? Pljus!.. Već si se spustio u vodu za pola pedlja ... Biće dovoljna i sama težina tvog tela... Toneš, dragi moj prijatelju, toneš neprekidno i ništa ne može više da te zadrži.... Sem, razume se, ako progovoriš. Da li si raspoložen da govoriš?

Mesečevi zraci osvetljavali su ovu žalosnu scenu. Videh crnu siluetu Masinjaka koja je i dalje ostajala u polumraku. Voda mu je već došla do polovine grudi. Velmo je nastavljao:

- Logično bi bilo da progovoriš, dragi moj... Situacija je jasna! Nas dvojica smo započeli jedan posao koji je uspeo zabvaljujući našim zajedničkim naporima. Ali zahvaljujući tvom lukavstvu, ti sada sam ubireš sve plodove tog posla. A ja hoću svoj deo, eto – to je sve. Zbog toga će biti dovoljno da mi kažeš formulu Natala Doržerua i da mi daš sredstva da izvedem prvu predstavu. Tada ću te pustiti, ubeđen da ćeš i sam dodati još nešto svemu ovome – prosto da ne bi imao konkurenta. Davaćeš mi deo prihoda sa svake predstave. Važi li?

Masinjak je nesumnjivo napravio neki pokret, ili je promrmljao nešto u znak da odbija predlog. jer je dobio šamar koji je odjeknuo kroz noćnu tišinu.

- Izvini me, prijatelju dragi, – nastavio je Velmo – ali ti bi i jednog svetitelja da umoriš! Zar više voliš da crkavaš? Misliš li da ću ja popustiti? Ili da će ti neko doći u pomoć? Budalo! Pa ti si sam prošle

zime izabrao ovo mesto... Ovde niko neće naići... Dakle, nikakva pomoć nije moguća. A još treba da čekaš na moju milost. Bogamu! Zar ti nemaš baš ni malo pameti?... Pa čak ni sada, pošto sam ti pokazao jutrošnji članak! Sem formule, čitava tajna Natala Doržerua, čitava tvoja tajna je otkrivena. Ko može da tvrdi da isto tako lako neće biti otkrivena i ta formula? Ko ti kaže da kroz petnaest, ili kroz sedam dana, ceo posao neće propasti i da ja neću, iako sam danas tako blizu novcu, ostati praznih šaka. Zar da tako lako bacim čitav milion franaka? Ne – to bi samo budala mogla da uradi!

Nastade kritičan tajac.

Kroz oblake se ponovo probi mesec i ja videh da su Masinjaku već ramena u vodi.

- Više nemam ništa da ti kažem, – reče Velmo. – Odbijaš li i dalje?

Počeka nekoliko trenutaka pa dodade:

- Pošto tako istrajno odbijaš, ja te više neću primoravati. Zašto bih to i radio? Ti sam sada odlučuješ o svojoj sudbini i sam ćeš izabrati svoj kraj. Zbogom, prijatelju. Idem da popijem jednu čašicu. Popiću je u tvoje zdravlje.

Nagnu se nad svoju žrtvu i dodade:

Ali treba sve da predvidim. Ako ipak promeniš odluku, ko zna – možda će ti takvo nadahnuće doći u poslednjem času?, – treba samo da me pozoveš, makar i sasvim tiho. Evo, skinuću ti i ovu maramu sa usta da bi mogao da govoriš... Zbogom, Theodore.

Velmo izađe na obalu gundajući:

- Kakav pseći posao! Mora biti da je ta životinja sasvim luda.

Kao što je i rekao, on primače sto i stolicu obali i sede. Ispi još jednu čašicu rakije i zatim zapali lulu. Potom reče:

- U tvoje zdravlje, Masinjak. Sudeći po tome kako sada stoje stvari, vidim da ćeš i ti kroz dvadeset minuta piti. Ne zaboravi da možeš i da me zoveš. Ja sam, prijatelju, načulio uši.

Mesec je ponovo zašao za vrlo guste oblake. pa je nastala takva pomrčina da ni samog Velmoa nisam više video. Bio sam uzhnemiren jer sam pretpostavljao da će se cela ova borba završiti pogodbom, da će Velmo popustiti i da će Masinjak progovoriti. I tako prođe deset do petnaest minuta koji su mi izgledali dugi kao večnost.

Velmo je mirno pušio, Masinjak je tiho ječao ili uzđisao, ali nije pozivao. Prođe tako još pet minuta. Odjednom Velmo besno ustade.

Budalo nad budalama, što jaučeš! Dosta je što sedim ovde kao neka drvena lutka. Hoćeš li da govoriš! Nećeš! Crkni onda, mrcino!

Čuo sam da mrmlja kroz zube:

- Možda ću se bolje sporazumeti **s drugim**.

Šta je time hteo da kaže? Da li sam taj drugi bio ja?

On stvamo pođe ulevo, to jest ka onom delu zgrade gde se nalazio ulaz. Sa te strane se odmah potom začu jedan uzvik, a zatim ništa više.

Šta se to desilo? Da li je to Velmo u mraku udario u zid, ili je naleteo na drugu prepreku?

Sa mesla na kome sam se nalazio nisam mogao da ga vidim. Samo sam video stolicu i sto koji su sada stajali u senci. A magla, koja je u međuvremenu počela da se spušta, pokrila je svu okolinu, tako da nisam više video ni Masinjaka. Samo sam čuo njegovo sve slabije ječanje.

- Velmo dolazi, – razmišljao sam.

Još nekoliko sekundi i on će biti ovde.

Nisam shvatio zbog čega bi trebalo da dođe k meni, kao što nisam shvatao ni zbog čega sam ja zarobljen. Da li je on možda mislio da i ja znam formulu i da smo ja i Masinjak ortački izveli ceo ovaj posao, pošto nisam optužio Masinjaka? Da li je, verujući u to, hteo da me primora da govorim, upotrebljavajući ista sredstva koja je upotrebio ispitujući svog starog saučesnika. Ili se tu radilo o Beranžer, o onoj Beranžer koju smo obojica voleli i o kojoj se on, – čudna stvar – nije sporazumeo sa Masinjakom, niti mu je pominjao! Trebalo je da mi njegov dolazak da odgovor na sva ta pitanja.

- A ako dođe... – pomišljao sam nespokojno.

Izgledalo je, međutim, kao da u kući nema nikoga. Nije se čuo nikakav šum. Duže vremena sam stajao uz vrata sa načuljenim ušima čekajući da uđe, spreman da se tučem i da se branim, iako nisam imao nikakvog oružja.

Nije dolazio.

Vratih se prozoru. Ali ni sa te strane nije se čuo nikakav šum.

Bila je to jeziva tišina. Izgledalo je da stalno raste i da se pruža preko reke, kroz prostor; tišina koju više nije remetilo ni Masinjakovo ječanje. Uzalud sam naprezao pogled ne bih li išta ugledao. Reku nisam mogao da vidim. Nisam više ni video ni čuo Masinjaka!...

Strahovit zaključak... Znači li to da je najzad potonuo? Ta voda, koja je trebalo da ga uguši i ubije, popela mu se do usta i nosa. To sam pomišljao. Drhtavom pesnicom udarih u roletnu. Misao da je Masinjak ili već mrtav, ili da možda sada umire, ta misao, koja tada još nije u meni bila jasna i sazrela, dovodila me je do očajanja. Ako Masinjak umre, tajna će biti nepovratno i zauvek zakopana. Ako Masinjak umre, Natal Doržeru će umreti po drugi put. Napeh svu snagu. Ja nisam sumnjao da će Velmo doći i da ćemo se nas dvojica strahovito tući; ali nisam želeo da o tome brinem. Sada više ništa nije moglo da me spreči. Trebalo je da odmah pođem u pomoć, ne Masinjaku – tako mi je izgledalo – već Natalu Doržeruu, čije je delo tog časa uništavano. Sve ono što sam do tog časa učinio štiteći svojim ćutanjem zločinačke postupke Masinjaka. trebalo je da sada potvrdim, da nastavim, spasavajući od smrti onoga koji zna tajanstvenu formulu.

Pošto udarci pesnice nisu bili dovoljni, zgrabih jednu stolicu i njom počeh da udaram po roletni. Uostalom, roletna nije bila dovoljno jaka, pošto je mestimično bila oštećena. Još jedan udarac, još jedan. Sad sam već mogao da povučem gvozdenu šipku koja je spolja bila navučena preko roletne. Roletna odmah pade. Trebalo je još samo da skočim sa prozora i da se spustim do obale.

Činilo mi se da me Velmo pušta da radim na miru. Ne gubeći ni trenutka skočih s prozora, oborih u žurbi sto koji je stajao ispod prozora i na obali brzo nađoh čamac.

Tu sam, – povikah Masinjaku – drži se!

Snžno se odgumuvši od obale, dođoh do jednog od kočeva. Stalno sam ponavljao:

- Drži se!... drži se!... evo me...

Obema rukama prihvatih konopac i povukoh ga k sebi, tako da sam se za tren oka našao na onom mestu gde je bila kuka. Mislio sam da ću naleteti Masinjaku na glavu. Ne nađoh ništa. Konopac je bio opušten, kuka se nalazila u vodi, ali na njoj nije bilo ničega. Leš je verovatno potonuo, tako da ga je voda odnela.

Ipak, za svaki slučaj, zavukoh ruku što sam dublje mogao. Naglo me trže pucanj. Metak mi prozuja pored glave. Istog trenutka Velmo, koga primetih da stoji pored obale, prigušeno promrmlja:

- Ah, pseto!... iskoristio si trenutak! A Masinjak? Da ga možda nisi spasao?... Ah, pseto, čekaj samo...

On ispali još dva metka. Ali ja sam se vrlo brzo udaljavao, tako da sam uskoro bio van domašaja njegovog revolvera.

XV VELIČANSTVENA HIPOTEZA

Ne čini mi se samo danas, dok opisujem ovu tragičnu scenu, da je ona samo jedna uzgredna epizoda u mojoj pripovesti. Taj isti utisak imao sam i dok se ona dešavala. I nisam se duže zadržavao na njenoj tragičnosti, na njenom opširnijem opisivanju, jer je ona samo jedna epizoda u toku glavnih događaja. Zločm Masinjaka, zatim njegov nestanak, nerazumljivo ponašanje Velmoa, sve to što ostavljam po strani, sve su to vrlo mučni događaji koji se gube u onako značajnom događaju kao što je bilo otkriće Benžamena Prevotela.

Taj događaj je bio u centru moje pažnje, on me je zaokupio još kada sam stolicom razbijao prozor da bih spasao Masinjaka. Zbog toga sam onog trenutka kada sam skočio sa prozora i potrčao ka čamcu, zgrabio sa stola novine u kojima sam pročitao početak memoranduma. Biti slobodan značilo je sada za mene – nastaviti sa čitanjem ovog teksta i saznati što je Prevotel otkrio i što već čitav svet zna. To je tada za mene bilo mnogo važnije čak i od spasavanja Masinjaka, i, sa njim, formule. Obiđoh čamcem ostrvo i zaveslah prema nekim svetiljkama. Tako se uskoro našoh na glavnom pristaništu. Prolazio je jedan tramvaj. Neke radnje bile su otvorene. Nalazio sam se između Buživala i Por-Marlia.

Bilo je oko deset sati kada sam ušao u sobu jednog pariskog hotela i otvorio novine. Ali nisam imao snage da izdržim toliko dugo vremena. Još usput, dok sam se vozio tramvajem, letimično sam bacio pogled na redove tog članka. Bio je to sjajan članak. Upoznao sam sada veličanstvenu hipotezu Benžamena Prevotela. Sagledao sam je i verovao sam mu. Sećate li se mesta na kom sam zastao čitajući sa prozora? Prevotel je, na osnovu svojih istraživanja i posmatranja, bio primoran da izvede zaključke: prvo – predstave u

Medonu su prave bioskopske predstave; i, drugo – pošto se ta predstava ne emituje sa bilo kog mesta u amfiteatru. mora biti da dolazi odnekud iz daleka. A poslednju predstavu koja je bila onog revolucionarnog dana, 15. maja, ometala je neka prepreka. Kakva prepreka? I kako bi bilo moguće kod onakvog duhovnog stanja, ne podići oči ka nebu?

Nebo je bilo čisto. Da li je bilo čisto i ispod grunice koja je mogla da se vidi samo sa najviše stepenice amfiteatra? Prevotel se popeo na vrh i posmatrao okolinu.

Na zapadu su u to vreme lebdeli neki oblaci.

Članak Benžamena Prevotela ovako se nastavlja:

„Nekoliko lakih oblaka je lebdelo! Zbog toga što su oblaci lebdeli na horizontu, slike na sceni postajale su nejasne, pa čak su i nestajale. – Slučajnost! – može da se kaže. Tri puta, dok su slike gubile jasnoću, bacao sam pogled na horizont. Svaki put su preko horizonta prelazili oblaci. Da li je triput mogla da se ponovi ovakva slučajnost? Postoji li ijedan naučni duh koji ne vidi odnose između uzroka i posledica i koji ne bi bio primoran da potvrdi da su u ovom slučaju – kao što je možda bilo i do sada za vreme predstava kojima nismo prisustvovali i o čijem toku znamo malo – oblaci delovali kao neka vrsta zavese razapete između projektora i površine na kojoj se slike projektuju? Ne bih mogao da pružim i druge dokaze. Ali, da li je to važno? Ja bejah već toliko uznapredovao u svojim istraživanjima da jedna takva prepreka nije mogla da me zbuni. U traženju istine ne sme se stati na pola puta.

Pa ipak, u prvi mah, umesto da mi pruži traženo objašnjenje. logika nauke me je skoro gurnula unazad, u još tajanslveniju oblast. Kada sam se posle te druge predstave vratio kući, upitah sam sebe: ne bi li bilo bolje da priznam svoj neuspeh i svoje neznanje, i da se ne upuštam u traženje hipoteza za koje mi se odjednom učinilo da stoje van domašaja nauke? Radio sam i razmišljao čak i protiv svoje volje. Zaključci su se ukrštali. Dolazili su i gomilali se. I dok sam se još odlučivao da li da krenem putem koji mi se nije činio najprikladnijim, odjednom sam se našao pred ciljem; bio je na dohvatu ruke i tako sam se našao za stolom, sa perom u ruci i pisao zaključke koji su bili rezultat mog razmišljanja i mašte.

To je bio prvi korak. Bio je to ipak konkretan zaključak, makar i nedovoljno potkrepljen dokazima. Pretpostavio sam da se ovde radi o vezi sa vanzemaljskim pojavama ili bar sa pojavama čiji se uzroci nalaze iznad oblaka. Da li da posumnjam da se njihov izvor nalazi na nekom avionu koji se kreće kroz atmosferu iznad oblaka? Ali, takav avion niko nije primetio, mada je izvesno da on ne bi mogao ostati neprimećen. Pa i kad bi izvor tih projekcija bio u avionu, to bi morali da budu tako snažni svetlosni zraci da bi oni bili primećeni već i sa daljine od nekoliko kilometara, a naročito ne bi izmakli pogledu nijednog posetioca amfiteatra u Medonu. Najzad, današnja nauka ne poznaje mogućnosti za konstruisanje jednog takvog projekcionog aparata.

Pa onda? Onda treba poći još dalje, jednim skokom proći kroz prostor i prihvatiti pretpostvku da je ne samo izvor projekcije vanzemaljski, već da je i van domena ljudske moći.

Velika i značajna reč je napisana. Ta misao nije više samo moja. Ali, kako će je prihvatiti oni kojima će sutra biti upućen ovaj memorandum? Da li sa istom grozničavošću i nespokojsvom koji su mene tako potresli? Da li u početku sa sličnim nepoverenjem, a kasnije sa oduševljenjem? Ma koliko zapanjujući bio zaključak do koga će nas dovesti detaljno ispitivanje problema, ispitajmo ga savesno i podvrgnimo proveravanju sve dokaze koji budu pronađeni.

Projekcije čiji je izvor van domena ljudske moći – šta to znači? Taj izraz izgleda čudan i naša misao počinje da se gubi. Posmatrajmo stvari iz bliza. Utvrdimo najpre granice preko kojih se ne može, granice našeg sunčevog sistema i u ovom prostranom krugu upravimo naše poglede ka najprihvatljivijim, to jest, najbližim tačkama, Jer, ako su to zaista projekcije. Ljudske ili neljudske, njihov izvor mora da se nalazi na nekoj stalnoj tački u prostoru. On verovatno postoji i na nekom od nebeskih tela najbližih zemlji, kojima možemo, po zakonima logike, da pripišemo poreklo ovih projekcija.

Postoji pet takvih tačaka: Mesec, Sunce, Jupiter, Mars i Venera.

Ako kao najprihvatljiviju prihvatimo hipotezu da ove projekcije dolaze pravolinijskom putanjom, nepoznato nebesko telo koje osvetljava ove scene mora da ispunjava dva uslova: pre svega da bude u stanju da pravi fotografije, a zatim – da te fotografije odašilje. Za primer uzmimo slučaj kod kog je moguće utvrditi datum, let

balona braće Mongolfije ispunjenog toplim vazduhom, koji je izvršen 5. juna 1783. godine, u okolini Aponeja. Treba samo pogledati tablice priručnika *Poznavanje vremena* da bi se saznalo koja su tela tada bila nad horizontom tog grada. Tu ćemo naći da su Mars, Jupiter i Mesec već bili zašli, dok su Sunce i Venera stajali nad Aponejom pod uglom od pedeset, odnosno dvadeset i tri stepena, i to zapadno od varoši. Prema tome, samo su ova dva nebeska tela bila svedoci eksperimenata braće Mongolfije. Ali ni oni ih nisu gledali pod istim uglom: na fotografiji koja bi bila snimljena sa Sunca, ceo događaj bio bi posmatran odozgo, dok bi se na fotografiji snimljenoj sa Venere sve videlo sa strane.

Evo prvog predznaka. Možemo li da ga proverimo? Da, ako potražimo datum kada je tu projekciju video Viktor Bogran i proverimo da li je toga dana telo koje nam daje projekcije moglo da stoji nad scenom u Medonu. Ako se provere podaci o predstavi koju nam je pružio gospodin Bogran, vidimo da su Mars i Mesec bili sa druge strane horizonta. Jupiter se nalazio na istoku, Sunce nad zapadnim horizontom, a nešto malo iznad njega Venera. Prema tome, projekcije, puštene sa ove planete, mogle su da osvetle scenu koja je, kao što je poznato, okrenuta zapadu.

Ovaj primer prikazuje da, ma kako nesigurna bila, moja hipoteza uvek može da bude podvrgnuta najoštrijem i najsavesnijem proveravanju. Na ovaj način sam proveravao i ostale predstave, i rezultate tog ispitivanja dajem kao prilog ovom memorandumu. Prema tome, u svim ispitanim slučajevima snimci su izrađeni i projektovani pod takvim okolnostima, do se može računati samo na *Veneru i ni na koju drugu planetu*. Čak, dve od ovih scena, prva koju su videli Viktor Bogran i njegov teča, – streljanje mis Kavel – i druga, kojoj smo svi prisustvovali, – bombardovanje katedrale u Rernsu – izgleda da su snimljene ujutro. Jer mis Kavel je bila streljana u ranim jutarnjim časovima, a u drugom slučaju, kada smo bili svedoci bombardovanja katedrale, posmatrali smo ceo događaj sa istočne strane. To potvrđuje da se snimci mogu podjednako praviti ujutro i uveče, i sa istoka i sa zapada. A to je još jedna potvrda mojoj hipotezi; Venera je jutarnja i večernja zvezda, u zoru gleda Zemlju sa istoka, a uveče sa zapada. I zatim – nije li Natal Doržeru (lično me je preko telefona uverio Viktor Bogran), budući da je umeo da predvidi,

sazidao zid sa dva lica, oba podjednako nagnuta prema nebu, jedan okrenut zapadu, drugi istoku, tako da bi obe strane zida mogle da primaju projekcije sa Venere, jedna strana ujutro, druga predveče.

Postoji, međutim, mnoštvo drugih još nerešenih pitanja. Najlakše je, čini mi se, bilo utvrditi da ove projekcije dolaze sa Venere. Ali je mnogo teže objasniti kako se zrad tih projekcija kreću kroz prostor, kako sa odstojanja od pedeset miliona kilometara padaju tačno na površinu od svega trideset ili četrdeset kvadratnih metara? Tu se sukobljavam sa zakonima fizike i ne usuđujem se ni da pokušam da sada dokazujem njihovu neodrživost u ovom slučaju.

Da li se ovde radi o pokušaju stanovnika Venere da stupe u dodir sa stanovnicima Zemlje? Takav dodir bio bi teško ostvarljiv ako bi svetlosni signali morali da putuju svojom normalnom brzinom. Ali, zašto ne bi mogli da pretpostavimo da su stanovnici Venere prihvatili drugo sredstvo sporazumevanja? Zašto ne bi, na primer, pomislili da oni u ovom slučaju upotrebljavaju X-zrake, čije je kretanje potpuno pravolinijsko? Nije nemoguće da su baš ti zraci upotrebljavani u odašiljanju projekcija, iako kvalitet svetlosti koju sam analizirao spektroskopom u toku same predstave, čini ovu pretpostavku teško održivom.

Ostavimo stoga ovo pitanje za kasnije rešavanje. A ostaje činjenica da kod današnjeg stanja nauke naučnici sa zemlje nisu uspeli da uspostave kontakt sa drugim planetama. Ali izgleda da su naučnici sa Venere već pre više vekova rešili taj problem. Oni su pronašli fotografske aparate pomoću kojih je moguće snimiti događaje na Zemlji. I oni su čekali. Posmatrali su našu planetu i pratili mogućnost da stupe u dodir sa nama i to jedinim sredstvom koje im je izgledalo moguće. Strpljivo su čekali i za to vreme krstarili našom planetom zracima svojih snažnih projektora, pretresali i ispitivali najzabačenije kutke na njoj.

I jednoga dana desila se ta čudna stvar. Jednoga dana zrak njihovog projektora pao je na zid prekriven smesom, na koju je jedino moglo da se vrši projektovanje. Zahvaljujući Natalu Doržeruu i slučaju – jer Doržeru je sasvim slučajno izveo ovu stvar, pošto se on bavio nizom eksperimenata potpuno suprotnog karaktera – tog dana su stanovnici Venere uspostavili vezu između naša dva sveta. Tako se desio najznačajniji događaj u istoriji Zemlje.

Postoje i dokazi da su stanovnici Venere znali već i za prve eksperimente Natala Doržerua, da su shvatili njihov značaj, da su ih zanimali njegovi radovi i tok njegovog života, jer su pre nekoliko godina snimili pogibiju njegovog sina Domenika. Ali ja ne želim da se posebno zadržavam kod svake projekteije koja je u Medonu bila izvedena. Hoću ovde da pokažem samo kako su stanovnici Venere želeli da u ovim predstavama daju neku vrstu jedinstva radnje. Neko je sasvim tačno rekao: tri oka su neka vrsta zaštitnog znaka, jednakog zaštitnog znaku koji imaju sva naša filmska preduzeća. U tom fabričkom znaku sjedinjeni su izgledi očiju stanovnika Venere sa oblicima naših očiju. Iako ta tri oka nemaju sličnosti sa našim ljudskim očima, stanovnici Venere su uspjeli da im daju izraz naših očiju. I još više: uspjeli su da im daju izraz one ličnosti koja će u predstavi igrati glavnu ulogu.

Natal Doržeru je sve to znao. Da je to tačno evo još jednog dokaza. Ovaj čovek je na samrti ispisao:

Zrak B... Ber...

Tim je on hteo da kaže da preko zraka B stanovnici Venere mogu da prate ono što se dešava na Zemlji, da to snimaju i da kasnije projektuju.

A tri početna slova reči *Ber* nisu početak imena Beranžer. To je polovina reči Berger (Berger na francuskom znači pastir. – Prim. prev.). Dok je umirao i dok se nad njegov um već spuštala magla, Natal Doržeru nije mogao da nađe pogodniji način da saopšti da je ceo njegov pronalazak u vezi sa Venerom. Njegova slaba ruka tog trenutka mogla je da zapiše samo nekoliko slova. Dokaz je, prema tome, očigledan. Onaj koji je znao imao je samo toliko vremena i snage da ukratko saopšti suštinu onoga što je mu bilo poznato: *preko B pastirska zvezda šalje Zemlji žive slike.*

Ako se prihvate zaključci izneti u ovom memorandumu – a verujem da će oni biti potvrđeni kada budu pronađeni spisi Natala Doržerua koji su ukradeni, ostaje još bezbroj činjenica za koje mi danas nemamo objašnjenja. Kako su građeni aparati kojima stanovnici Venere vrše posmatranje. Kakvim to čudnim mehanizmima oni uspevaju da održe jasnoću projekcija uprkos kretanjima dvaju

međusobno udaljenih nebeskih tela i uprkos potresima koja ta tela imaju po svojoj prirodi?

I, zatim, ono što je najvažnije za nas: od kakve materije je zid u Medonu na kome se vrše projekcije? Od kakvih je materija napravljen taj tamno sivi malter kojim je zid prevučen? Šta to utiče da se baš na njemu pojavljuju slike? Postoje još mnoga pitanja na koja naša nauka ne može da pruži odgovor. Ali ona nema pravo da ih proglasi nerešivim i ja čak tvrdim da joj je dužnost da ih ispituje svim raspoloživim sredstvima. Govori se da je gospodin Masinjak nestao. Treba iskoristiti tu priliku! Amfiteatar treba proglasiti državnom svojinom. Nerazumljivo je i neprihvatljivo. a i protivno je svim zakonima čovečnosti, da jedan čovek tako sebično čuva tu tajnu i da mu se čak omogućava da je, ako mu se samo prohte, i potpuno uništi. To se ne sme dozvoliti. Već kroz nekoliko dana trebalo bi ponovo uspostaviti vezu sa stanovnicima Venere koju oni nikada nisu ni prekidali. Oni će nam ispričati hiljadugodišnju istoriju naše prošlosti, oni će nam pomoći da rešimo mnoge zagonotke koje su za nas tajanstvene. Pomoći će nam da dostignemo njihovu civilizaciju, pred kojom naša još izgleda kao odojče. kao neznanica koji luta u šumi punoj magle...

XVI POLJUPCI

Dovoljno je čitati novine IZ tih dana da bi se jasno videlo da je uzbuđenje izazvano predstavama u Medonu naročito poraslo posle memoranduma Benžamena Prevotela. Na mom stolu su sada četiri lista, sva četiri izašla dan posle memoranduma. Na punih osam strana svakoga od njih nema nijedog reda koji, makar i indirektno, ne govori o temi koja je odmah nazvana „veličansvenom hipotezom”.

Svi su bili jednodušni i skoro svi su odobravali ili se i oduševljavali. Čuo se tek po koji glas protesta ponekog naučnika: njih je više nervirao smeo nastup pisca memoranduma, nego li sadržaj teksta. Ali veliki deo publike nije to primio kao hipotezu, već kao punu istinu.

I najpoznatiji naučnici toga vremena morali su da se pozabave tezama iz Prevotelovog memoranduma. Uostalom, u svim člancima

u novinama, u svim intervjuima, u svim objavljenim pismima, pominjalo se njegovo ime. Mere koje je on predlagao bile su energično prihvaćene. Trebalo je brzo delati i organizovati seriju eksperimenata u amfiteatru.

U takvoj gužvi malo se vodilo računa o otmici Masinjaka. Gospodin Masinjak je nestao? Nema nikakvih znakova koji kazuju ko ga je oteo i gde se sada nalazi? Dobro, to ništa ne znači. Kao što je govorio i Prevotel, prilika je bila tako pogodna da bi bio greh ne iskoristiti je. Već sutradan posle otmice bila je postavljena straža na vrata amfiteatra. Šta se čekalo da se počne sa ispitivanjima?

Ja ni reči nisam rekao o svome doživljaju u Buživalu. Plašio sam se da svojim izjavama ne dovedem Beranžer u nezgodan položaj, jer je ona, kao što je poznato, bilo umešana u ceo slučaj. Ipak sam se vratio na obalu Sene. Raspitivao sam se i doznao da su u toku zime Masinjak i Velmo viđani na ostrvu zajedno sa jednim dečakom; ovaj je za vreme njihovog odsustva čuvao kuću na ostrvu, koju je jedan od njih iznajmio pod lažnim imenom. Pretresao sam i kuću. U njoj više nije bilo nikoga.

Četvrtog dana po Masinjakovom nestanku u amfiteatru se sastala na brzinu sastavljena komisija. Skupili su se popodne, u vreme kada su održavane predstave, ali pošto je bilo oblačno vreme zadovoljili su se time što su pregledali vedra koja su stajala u prostoriji ispod zida i što su sa zida skinuli nekoliko grudvica maltera.

Analiza maltera nije dala ništa naročito. Zaključeno je da u malteru ima nekih organskih materija i kiselina, čija bi formula bila dosadna čitaocima, ali se nije moglo zaključiti kako su te materije bile vezane.

Ali šestog dana nebo se razvedrilo, pa se komisija vratila. Pridružilo joj se nekoliko predstavnika vlasti i grupa radoznalih gledalaca koji su uspeli da se provuku pored straže.

Njihovo okupljanje pred zidom toga dana ne samo da je bilo uzaludno, već je izgledalo i smešno, Svi ti ljudi čekali su događaj koji se neće odigrati, sedeli su pred zidom na kojem nije bilo ničega, razrogačenih očiju i napetih lica. Izgledali su smešni. U tako napetom iščekivanju prošao je ceo sat. Ali zid se nije menjao. Što su više čekali, nestrpljenje je sve više raslo. Da li je trebalo priznati da je samo formula Natala Doržerua u stanju da izazove predstave? Ja nisam bio ni iznenađen, ni začuđen. Znao sam da sem onih tečnosti

koje su nađene, treba dodati još i tečnost koju je Masinjak spravljao po tečnoj formuli i koju je kao i moj teča, ljubomorno čuvao u plavoj boci. Rekao sam im da je potrebna takva tečnost. Svi su se dali u potragu. Tražili su plavu bocu. Ali nje nije bilo. Sada su svi počeli da žale Masinjakov nestanak, pa čak i da se plaše za njegov život. Velika tajna bi u tom slučaju zanavek ostala nerešena i to baš u trenutku kada je Prevotelova hipo- teza pokazala veliki značaj ovog pronalaska.

Jedanaestog dana posle Prevotelovog memoranduma, to jest 27. maja, nekoliko listova donesoše oglas kojim je Teodor Masinjak obaveštavao javnost da će se treća predstava u amfiteatru održati toga dana po podne i da će je on voditi.

I stvamo, oko podne se pojavio i sam Masinjak. Ali kako su vrata amfiteatra čuvala četiri agenta, nije mogao da uđe. U tri sata, međutim, dođe jedan činovnik prefektуре i donese sva potrebna odobrenja.

Masinjak je postavio svoje uslove: On će ponovo postati vlasnik amfiteatra. Ali, od sada će oko amfiteatra čuvati stražu agenti, a između predstava niko sem njega neće smeti da uđe u amfiteatar. Nijedan posetilac ubuduće neće smeti da unese fotografski aparat, ni bilo kakav drugi instrumenat.

Sve mu je bilo dozvoljeno, da bi se nastavilo izvođenje čudnih predstava; da bi se ponovo uspostavila prekinuta veza sa Venerom. Jer, najkompetentniji predstavnici nauke ipak su prihvatili predstavku Benžamena Prevotela – prelazilo se preko svega. Vlasti su položile oružje pred drskošću čoveka za čiji zločin se znalo.

U stvari, svi su živeli u nadi da će prilikom sledeće predstave neko lukavstvom pokušati da se u zgodnom trenutku probije do zida, ili do Masinjaka, i da se dokopa toliko tražene formule, ili bar tečnosti koja je pomoću te formule pravljena. Ali i Masinjak je to dobro osetio i pre otvaranja amfiteatra podelio je okupljenim posetiocima letke sledeće sadržine: „Obaveštavaju se posetioci da će u slučaju bilo kakvog nepoštovanja naređenja uprave, tajna Natala Doržerua biti odmah potpuno umštena”.

Kako nisam imao dokaza da je Masinjak mrtav, nisam se začudio njegovom povratku. Ali, on se beše toliko promenio da me je to iznenadilo. Izgledao je deset godina stariji, pogrbio se, a njegov

večiti osmeh, koji je nekada bio njegov stalan i prirodan izraz, nije više sijao na njegovom požutelom nespokojnom licu.

Ugleda me i odvede ustranu.

- Ah, doveo me je u bedan položaj! Bitanga! Svojim udarcima prebio mi je kičmu... & zatim me je bacio u vodu, ne bi li me naterao da govorim... Posle toga trebalo mi je deset dana da se povratim. Nije on kriv što tada nisam i crkao!... Ali i on je dobio svoje... čak i više nego ja, nadam se. Ruka koja ga je udarila nije drhtala.

Nisam ga pitao o kojoj ruci se radi, niti o dramatičnim događajima koji su se desili one mračne večeri. Za mene je bila važna samo jedna stvar.

- Masinjak, da li ste čitali memorandum Benžamena Prevotela?

- Da.

- Da li odgovara istini i tekstu mog teče koji ste pročitali?

- Šta vas se tiče! I šta se tiče svih ostalih! Zar nije tako? Da li ja te predstave čuvam za sebe? Naprotiv! Nastojim da ih svima prikažem i da pošteno zaradim novac koji oni plaćaju. Šta bi više hteli?

- Hteli bi da sačuvaju pronalazak...

- Nikada! Nikada! – povika on besno. – Neka me ne gnjave sa tim pričama! Ja sam kupio Doržeruovu tajnu. Pa dobro, zadržaću je za sebe, samo za sebe, i to protivno želji svih. Na plašim se nikakvih pretnji. Nikada neću progovoriti, kao što nisam govorio ni kada sam se nalazio u kandžama Velmoa i kada je već izgledalo da će mi odrati kožu. Budite sigurni, Bograne, da će Doržeruova tajna umreti sa mnom. Kunem vam se.

Kada se nekoliko minuta kasnije Masinjak uputio ka svom mestu, nije više ličio na vladara koji seda na svoj presto, već na razbesnelu životinju koja pokazuje zube na najmanji šum, oseća za leđima batinu i oko ušiju čuje zviždanje biča. Tu su bili i čuvari koji su se držali izazivački: izgledali su divlje, a plata im je, kako se govorilo, bila udvostručena. Bila je to, međutim, nepotrebna mera predostrožnosti. Masinjaku nije pretila opasnost od posmatrača. Oni su bili mirni, kao da se tog trenutka dešava kakav najsvečaniji čin u njihovom životu. Niti je ko pozdravio Masinjaka aplauzom, niti ga je proklinjao. Svi su jednostavno čekali ono što će se desiti i niko nije sumnjao da će se to desiti. Posmatrači koji su sedeli u najvišim redovima – i ja sam bio jedan od tih – često su okretali glavu ka

zapadu. Na vedrom nebu, koje se žarilo kao zlato, sijala je Venera, večernja zvezda.

Kakvo osećanje! Prvi put u istoriji čovečanstva ljudi su bili sigurni da ih gledaju neke oči koje ne pripadaju ljudima i da njihov rad prate umovi različiti od njihovih. Prvi put su oni uspostavljali direktan dodir sa nekim ko se nalazi s druge strane prostora, sa nekim svetom koji se do tada javljao samo u njihovim snovima i nadama, i odakle je sada dolazio do njih srdačan pogled njihove nove braće. To više nisu bile legende niti maštanja koja u beskraj šalje naša mašta. već živa bića koja nam se obraćaju živim i razumljivim jezikom slika. I nije više bio dalek čas kada ćemo sa njima razgovarati kao sa dobrodošlim prijateljima. Njihove oči, njihova tri oka, imala su toga dana veoma blag izraz, pun nekog osećanja koje je govorilo o ljubavi i od koga smo svi uzdrhtali kao što se drhti od ljubavi. Šta je trebalo da nam saopšte te oči žene, te oči mnogih žena, koje su sada trepetale pred nama pune osmeha i obećanja? Kakvim čudnim i srećnim scenama iz naše prošlosti treba sada da prisustvujemo? Bacih pogled na moje susede. Svi su oni, isto kao i ja, napeto gledali u zid.

Na zidu je počinjala predstava. Najpre se pojavi jedna žena pokrivena velom, tako da joj se nije videlo lice. U ruci je držala maramicu kao da se sprema da njom briše suze.

Zatim se pojavi nekakav predeo obasjan suncem. Bio je to neki italijanski predeo. Video se prašnjavi put na kome je jahalo nekoliko konjanika obučenih u odela kakva su se nosila u doba Revolucije. Oni su jahali oko jednih kočija koja su vukla četiri konja. Posle toga odjednom se pojavi jedan vrt pun senovitog drveća. U dnu vrta bila je kuća sa terasom punom cveća.

Kočije se za trenutak zaustaviše ispod te terase, pa krenuše pošto je iz njih izašao oficir koji se jednim skokom nađe na terasi. Balčakom svoje sablje on zakuca na vrata. Vrata se odmah otvoriše. Kroz njih istrča jedna devojka i pruži ruku oficiru. Ali u trenutku kada htedoše da se zagrle, oboje pođoše nekoliko koraka unazad, kao da žele da iznenade svoju sreću i da što duže uživaju u oduševljenju koje opija.

Tada se na sceni pojavi samo lice te žene. Nema reči koje bi mogle da iskažu kakvom je radošću i ljubavlju zračilo tada to lice, ove ni

toliko lepe, ni tako mlade žene: ono je svojom pojavom izražavalo polet mladosti i lepote. Zatim se ovo dvoje zaljubljenih zagriše tako snažno kao da su želeli da svoja dva bića, tako dugo razdvojena, spoje u jedno. Njihove usne se spojiše.

Ništa više nismo doznali o ovom oficiru i njegovoj dragani.

Zatim je sledila manje osvetljena, ali isto tako jasna slika. Pred nama je bila neka tvrđava sa jakim zidovima i okruglim kulama. Pored tvrđave bio je dvorac.

Iz senke drveća polako izađe jedna devojka obučena u dugačku haljinu koja se vukla po zemlji. Ona zastade raširenih ruku. Videla je nešto što mi nismo mogli da ugledamo. Njeno plemenito lice prekri radostan osmeh. Izgledalo je kao da joj se oči zatvaraju od sreće, a telo postaje manje u tom očekivanju.

To što je čekala bio je jedan lep mladić koji joj dođe u susret i spoji usne sa njenim, čim mu je ona pala u naručje.

Bio je to par pun strasti, isto kao i onaj par u Italiji koji nas je uzbudio, i to ne samo zbog svojih čežnji, već još više zbog toga što su oni živeli u našim očima, i to u sadašnjem vremenu živeli životom prošlosti!

Tog popodneva videli srno kako žive ljudi XV veka. Oni nisu po našim željama ponavljali uvežbane pokrete. To što su radili, radili su prvi put u svom životu. Bio je to prvi njihov ljubavni poljubac.

Osećanje da to vidno, to osećanje jače je od onoga koje reči mogu da iskažu i koje može da se zamisli. Gledali smo prošlost, i to ne oživljenu, već stvarnu. Videli smo jednog mladića i jednu devojku XV veka koji su se pred nama ljubili.

Videli smo ih, kao što smo odmah posle toga videli Grčku. Videli smo Akropolis u njegovom izgledu od pre dve hiljade godina, njegove vrtove i njegove kuće, palme i ulice, njegove Propileje sa hramovima, Partenon, ne u ruševinama, već potpuno ceo, u punom njegovom sjaju. Partenon, oko njega čitav jedan narod u statuama. Tu su i ljudi i žene, koji se penju stepenicama. To su bili Atinjani, iz vremena Perikla i Demostena! Hodali su. Sretali se. Razgovarali su. I odlazili. A zatim se ukaza jedna sasvim pusta uličica. Grupa ljudi prođe njom ostavljajući za sobom jednog čoveka i jednu ženu, koji se zaustaviše, pegledaše oko sebe i strasno se poljubiše. I mi vidimo ispod pantljike koja je povezana preko ženinog čela, dva velika crna

oka čije zenice igraju kao krila ptice, šire se i skupljaju, smeju se i plaču.

Tako smo hodali kroz vekove i shvatali da i oni koji posmatraju ovu našu zemlju i koji su skupili ove ubedljive slike, žele da nam preko ovog uvek mladog i uvek novog pokreta koji se zove poljubac, pokažu da i oni osećaju njegovu moć. Isti zakon ljubavi i kod njih viada. Ali, da li oni poznaju njegovu ogromnu opojnu slast?

Prolazili su novi parovi. Pojavljivale su se nove epohe. Videli smo poljupce jedne Egipćanke i jednog mladog felaha, zatim poljubac jedne asirske princeze i jedog sveštenika, i niz drugih...

Bile su to kratke scene, gotovo izbrisane kao boje neke veoma stare freske, ali snažne scene koje su ubedljivo donosile svoj sadržaj, istovremeno pune i poezije i grube stvarnosti, okrutnosti i smirene lepote. I uvek su u centru stajale oči žene, kao da one treba da simbolizuju smisao života. Ali, kako su sve te oči znale da iskažu suzu, radost, bol, i ushićenje života. Sigurno su i naši prijatelji sa druge planete sve to isto tako jasno osetili, kada su mogli da izvrše takav izbor. Sigurno su osetili, pa možda i pitali. Bilo je toliko prijatnosti u očima tih žena, toliko nežnosti i odanosti, ali isto tako i lukvstva, nespokojstva, straha, toliko pobedničke radosti i isto toliko mnogo poniznosti i ljubavi, i to sve u trenutku dok one pružaju svoje usne!

Nisam mogao da vidim i kraj te predstave. Oko mene je svet počeo da se meškolji i tako me odguraše do neke žene pokriveno velom koju sam ranije primetio, ali joj lice nisam video.

Ona podiže veo. Odmah prepoznah Beranžer.

- Ti! Ti! – uzviknuh.

Ona me pogleda. Iz njenih očiju izbijali su odanost i strast. Zagrla me oko vrata i pruži mi usne...

Nisam se usuđivao da joj se približim. Ona reče:

- Molim vas... preklinjem vas...

Naše usne se spojiše i ja tog trenutka saznadoh, i to tako jasno da mi nije bilo potrebno nikakvo objašnjenje, da su Masinjakove priče o njegovoj kćeri laž, da je ona bila žrtva zastrašivanja i pretnji one dvojice razbojnika, i da me je uvek volela.

XVII POSLEDNJA PREDSTAVA

Sledećoj predstavi prethodile su dve važne vesti koje su doneli večernji listovi. Jedna grupa kapitalista želela je da od Teodora Masinjaka otkupi Doržerovu tajnu, zajedno sa amfiteatrom, i nudili su svotu od deset miliona franaka. Trebalo je da u toku sledećeg dana Masinjak da odgovor.

A poslednjeg časa dopisnik jednog lista iz Tuluzja javio je da služavka koja je negovala Masinjaka u toku poslednjih nekoliko nedelja izjavljuje da je Masinjakova bolest bila lažna i da je za vreme tog lažnog bolovanja on nekoliko puta napuštao Tuluz, krijući svoje mesto boravka. Optužba te žene primoravala je sada vlasti da ponovo povedu istragu, jer je već postojala sumnja u njegovu krivicu.

I tako je sada otkiriće mog teče Doržerua zavisilo od slučaja: da li će biti spaseno ako Masinjak pristane da proda tajnu formulu ili će zauvek propasti njegovim hapšenjem? To je još više pojačalo radoznalost gledalaca od kojih su mnogi verovali da će toga dana prisustvovati poslednjoj predstavi. O novinskim člancima se razgovaralo, pretresani su dokazi. Bilo ih je koji su tvrdili da Prevotel, kome je Masinjak zabranio ulaz u amfiteatar, priprema čitav niz eksperimenata da bi dokazao potpunu sigurnost svog tvrđenja, a prvi treba da bude podizanje visokog zida van amfiteatra, koji će sprečiti prolaz zracima koji sa Venere padaju na scenu.

Dok se u javnosti o svemu tome raspravljalo, ja sam se ponovo sećao tečinih reči i još jednom videh kako je bio u pravu kada je govorio: *"Ljudi će ovde dolaziti kao na hodočašće, padaće na kolena i plakaće kao deca"*. To je bilo tačno. Za svaku predstavu bilo je toliko posetilaca da amfiteatar nije mogao sve da ih primi. Naročito mnogo bilo ih je baš toga dana. Jer, pred svima je lebdelo pitanje: šta će biti sa tajnom Natala Doržerua!

Situacija je bila ovakva: Masinjak je prihvatio ponuđenih deset miliona, ali pod uslovom da mu se svota uruči odmah posle predstojeće predstave i da mu se istovremeno da pasoš za Ameriku. Istraga, pak, koja je započeta u Tuluzju, potvrdila je da su optužbe Masinjakove služavke tačne. Pa ipak je bio veliki broj onih koji su govorili da treba omogućiti izvršenje ugovora, jer je važnije sačuvati

Doržeruov pronalazak, nego li Masinjaka pozvati na odgovornost. Stavljene pred ovakvo stanje stvari, vlasti su morale da postupe, ali su primorale Masinjaka da pristane na prodaju tajne, zapretivši mu hapšenjem na licu mesta ako na bilo koji način pokuša da izvrda obavezu. Zbog toga je straža oko amfiteatra bila pojačana.

A kada je predstava počela, ispred gvozdene rešetke su, umesto Masinjakovih najmljenih čuvara, stajali policajci.

I tada otpoče predstava kojoj su okolnosti dale osobit značaj, tako da je atmosfera pred početak bila vanredno teška, skoro ubitačna. Kao i uvek, tako ni tada u početku nismo shvatili puni smisao prvih projektovanih scena. One su se brzo menjale, kao i scene koje smo dan ranije gledali.

Na početku nije bilo uvoda sa tri oka, već su odmah počinjali događaji. Usred nekog vrta sedela je jedna mlada lepa žena, obučena po modi otprilike iz 1830. godine. Vezala je neko platno razapeto preko đerđefa i s vremena na vreme je podizala pogled sa veza i sa puno osećanja pogledala devojčicu koja se igrala pored nje. Majka i kći su se osmehivale. Devojčica ostavi svoje kolače od peska i dođe da poljubi mamu.

Ničeg drugog tu nije bilo u toku nekoliko minuta: obična slika mirnog domaćeg života.

Zatim se iza majke, na udaljenosti od nekih dvanaest koraka, pojavi neki čovek. Polako je izlazio iz senke i kada je došao bliže videsmo da je i on mlad, lep i elegantan

Njegovo lice bilo je okrutno: stiskao je vilice. U ruci je držao nož. Pođe napred tri ili četiri koraka. Žena ga ne čuje, a devojčica ne može da ga vidi. On i dalje ide napred, ali veoma oprezno, da mu pesak ne bi zaškripao pod cipelama, ili da ne bi stao na neku grančicu.

Već stoji iznad žene. Njegovo lice je strahovito okrutno i surovo, ali nesimaljivo odlučno. A žena je i dalje nasmejana i srećna. Čovekova ruka se polako diže iznad tog nasmejanog i radosnog lica. Zatim se isto tako polako spušta i, onda naglo, dobro odmerenim udarcem, zabada nož pod levo rame, pored srca.

Nikakav šum. U to smo svi sigurni. Samo možda osmeh, kao poslednji dah života. A gledaoci u amfiteatru ćute.

Čovek je izvukao svoje oružje. Jedan trenutak osluškuje, nagne se nad telo koje je palo preko đerđefa, briše ruku i opreznim koracima se udaljava.

Devojčica ne prestaje da se igra. Ona se smeje i govori.

Slike nestade.

Sada su dva čoveka šetala nekom pustom stazom pored koje teče potočić. Idu mirno, veselo razgovaraju kao što se govori o kiši i lepom vremenu.

Odjednom primetismo da jedan od ove dvojice drži u ruci revolver. Ali na licu naoružanog čoveka videsmo znake uzbuđenja i rešenost na zločin, isto kao i kod prvog ubice. On odjednom napade, ispali metak. Onaj drugi pade na zemlju. Ubica se nagnu nad njega i ukrade mu novčanik...

Sledila su četiri zločina, ali ni kod jednog nismo prepoznali ni ubicu ni žrtvu. Sve su to bili različiti slučajevi, svi vrlo kratki, ograničeni samo na glavni događaj: prikaz jedne mirne scene svakodnevnog života i iznenadno izbijanje zločina, u svojoj punoj strahoti i u punom svom zverstvu!

Predstava je bila strašna. Naročito zbog toga što je žrtva uvek izražavala puno povarenje, dok mi nad njom već vidimo avet smrti. Očekivanje udarca koji nismo mogli da sprečimo delovalo je na nas jezivo i zastrašujuće.

U poslednjoj sceni pojavio se samo jedan čovek. Prigušen uzvik razleže se amfiteatom.

To je bio Natal Doržeru.

XVIII ZAMAK PRE-BONI

Uzvik gledalaca bio je za mene jasna i očigledna potvrda da su svi u isti mah prepoznali ovog dobrog starca čija je slika u poslednje vreme tako mnogo reprodukovana u novinama i čija su dva portreta i tog dana bila okačena pored ulaza u amfiteatar. Istovremeno su svi shvatili šta će se desiti. I ja sam shvatio. Posle niza u kojima je bilo prikazano po neko ubistvo, svi smo znali šta sada znači pojava Natala Doržerua na sceni i kakav će neizbežan rasplet imati priča čiji

početak gledamo. Do sada je bilo šest žrtava. Moj teča će biti sedma. Prisustvovaćemo njegovoj smrti i videćemo ubicu!

Osećanje da ćemo prisustvovati njegovom ubistvu bilo je vrlo jako. Bili smo njime skoro obuzeti i opčinjeni. Osećali smo kao da se nalazimo na nekom putu kojim moramo da idemo, iako znamo da će nas na njegovom kraju čekati isuviše grubo uzbuđenje.

Iskreno sam se pitao da li će ova scena dugo trajati. Nervoja iščekivanja bila je jaka da je prevazilazila ljudske snage.

Na sceni smo videli mnoge odlomke života Natal Doržerua. Najpre smo ga videli kao mlađeg čoveka. Njegov sin je tada još bio živ. Bilo je to za vreme rata. Dominik, u vojničkoj uniformi, grlio je dobrog starca koji je plakao i pokušavao da ga zadrži. Kada je Dominik polazio, Doržeru ga je gledao kako odlazi sa očajanjem oca koji više neće videti svog sina.

Evo ga zatim u njegovom starom laboratorijumu u dvorištu punom starudija. Po dvorištu se igrala Beranžer koja je još bila devojčica. Imala je trinaest ili četrnaest godina.

Zatim smo na sceni videli njihov život. I istovremeno smo gledali i tečin rad. On je stario. A devojčica je rasla, ali to joj nije smetalo da se igra i da trči.

A zatim je svi videsmo onakvu kakvu sam je i ja video onog dana prošlog leta. Istovremeno smo videli i teču kako stoji na vrhu merdevina i premazuje zid dvorišta jednom četkom, koju je zamakao u neku posudu. Zatim se odmicao, zagledao, ispitivao zid na ovom mestu gde će kasnije biti scena. Nije bilo ničega. Ali ipak, izgleda da se na zidu nešto nejasno pojavljivalo, čim je on nastavljao da čeka i da traži.

Zatim se scena izmenila. Pojavio se amfiteatar na nekim mestima još nedovršen, kao što je izgledao one nedelje u martu ove godine kada je pronađen tečin leš. Videli smo nov zid za projekcije. Teča već beše sazidao onu prostoriju pod zidom i u nju smestio svoje posude.

Odjednom se na sceni ukaza šuma koja se nalazila iza amfiteatra. Iz šume je izlazio jedan čovek i uputio se ka putu koji prolazi pored ograde amfiteatra. Prepoznao sam tog čoveka. To je bila ona osoba sa kojom sam se pola sata kasnije tukao u šumi kojom je on upravo prolazio. To je ubica. Imao je na sebi kaput čija je zadignuta kragna

dodirivala spuštenu obod šešira. Njegove namere još su neodređene. On se približi fenjeru, pogleda oko sebe, polako se pope i uđe u amfiteatar.

Teča je stajao ispred zida. Pritvorio je vrata prostorije pod zidom i zapisivao nešto u svoju beležnicu.

Žrtva ništa nije sumnjala. Napadač skide kaput i šešir i okrenu nam se licem. To je bio Teodor Masinjak.

Posmatrači su očekivali da će videti baš njega i zato nisu bili iznenađeni. Uostalom, predstave su tog dana bile takvog karaktera da nisu davale mogućnosti za dublja razmišljanja, ili za neobične utiske. Nije se, međutim, još moglo znati i kako će se ponašati publika kada bude imala potpune i nepobitne dokaze Masinjakove krivice.

Nismo više osećali vreme koje teče *u sadašnjosti*, već ono koje odmiče kroz *prošlost* i do poslednjeg trenutka nismo mislili ni na šta drugo, sem na sledeće: *da li će Natal Doržeru, koji je već dugo vremena mrtav, biti ubijen?*

Bila je to kratka scena. Moj teča nijednog trenutka nije bio svestan opasnosti koja mu pretila, suprotno onome što je istraga utvrdila, uopšte nije bilo borbe između ubice i žrtve. Borba je nastala tek kasnije, kada je teča već zadobio udarac i kada je nepomičan ležao na zemlji. Bila je to borba između ubice koga je uhvatio ludi bes i leša čoveka koga je on hteo *ponovo da ubije*.

I baš taj nastup životinjske okrutnosti uzvitlao je bes posmatrača. Do tog trenutka držala ih je neka nada. Videvši sada na sceni ovaj okrutan postupak ubice, njih zahvatio bes i mržnja prema zločincu koji je još bio živ. Njegovo dalje postojanje izgledalo im je kao neko nepodnošljivo izazivanje.

Bilo je tu nekog rušilačkog nagona i potrebe za zadovoljenjem pravde koju nikakvi obziri nisu mogli da zadrže. Iznenada se svi okrenuše. Najednom se svi trgoše iz uspomena na prošlost i uleteše u sadašnjost sa željom da svaki od njih da svoj udeo u ovom neophodnom poslu. Poleteše kao bez duše, preskačući preko stepenica, gušeći se na izlazima i u jurišu pođoše ka gvozdenoj rešeci koja ih je razdvajala od Masinjaka.

Ne bih mogao sasvim tačno da ispričam kako su tekle stvari. Masinjak, koji je u početku pokušao da pobegne, našao se licem u

lice sa dvanaest policajaca koji mu okretaje leđa i stadoše pred razjarenu gomilu kada ova navali na rešetku. Ali kakav je otpor moglo da pruži ovih dvanaest ljudi?

Rešetka je bila provaljena. Jednog trenutka videh Masinjaka kako se leđima oslanja o zid, dok mu u ruci blistaju dva revolvera. Začu se nekoliko pucnjeva. Nekoliko ljudi među napadačima pade na zemlju. Masinjak tada iskoristi neodlučnost napadača i hitro skoči do jednog malog otvora na zidu, na kome je bilo električno dugme. On ga pritisnu. Vrh zida se otvori i onda poteče neka plavičasta tečnost, čiji talas brzo prekri površinu zida.

Setih se tada šta mi je govorio Masinjak: „Ako ja umrem, sa mnom će umreti i tajna Natala Doržerua. Zajedno ćemo nestati”. Čak i sada, u smrtnoj opasnosti, iako je već bio na ivici smrti provalije, njemu je pala na pamet ta pretnja i on je imao hrabrosti da je izvrši.

Delo mog teče bilo je upropašćeno. Ja ipak potrčah, kao da sam, spasavajući ovog bednika, mogao još da sprečim uništenje. Ali gomila ga je bila pritisnula i bacala iz ruke u ruku kao neku živu loptu koja je još uvek pokazivala svoj životinjski karakter. Tek uz pomoć dvojice policajaca uspeh da se probijem do njega. U međuvremenu, Masinjakovo telo dospelo je u ruke razjarenih ljudi koji su se sažalili nad jačnim izgledom ovog samrtnika. Oni obrazovaše grupu koja ga je sada, dok je bio u agoniji, štitila, a jedan od njih, nadvikujući graju, pozva mene:

- Brzo, brzo, – reče mi kada stigoh. – On izgovara vaše ime.

Već pri prvom pogledu na ovu gomilu okrvavljenog mesa koja je ležala između dva reda ljudi, shvatih da više nema nade i da je čudo što taj čovek uopšte još diše. Ipak je još sasvim dobro izgovarao moje ime. Nagnuh se nad njegovo lice koje je sada bilo nemoguće prepoznati i vičući progovorih:

- Ja sam to, Masinjak, ja, Viktor Bogran. Šta imate da mi kažete?

On uspe da podigne kapke, pogleda me širokim pogledom koji se odmah ugasi i prošapta:

- Jedno pismo... Jedno pismo... ušiveno u postavu.

Opipah prnje koje su još ostale od njegovog kaputa. Masinjak je dobro uradio što je ušio pismo u postavu, jer su sve beleške nestale iz njegovih džepova.

Na koverti pisma pročitah svoje ime.

- Otvorite, otvorite... – reče mi jedva čujnim glasom.

Otvorih. Bilo je samo nekoliko redova krupnih slova ispisanih na celom listu hartije. Pročitah samo prvi red:

Beranžer zna formulu.

- Beranžer! – uzviknuh. – Ali gde je ona? Zna li gde je ona?

Istog trenutka shvatio sam koliko sam bio neoprezan glasno izgovarajući ime devojke. Sagoh se, približih uvo uz Masinjakove usne da bih čuo poslednje reči.

On nekoliko puta ponovi:

- Beranžer... Beranžer...

Naprezao se da odgovori na moje pitanje, ali je izgledalo da ga sećanje više ne služi.

Njegove usne su se pokretale, bešumno su šaputale, ali sam među njima ipak lako shvatio smisao ovih reči:

- Beranžer... zamak... zamak Pre-Boni...

Ma koliko bio napet naš um kada se sav usredsredi na jednu misao koja ga potpuno zaokupi, nas ipak istovremeno može da zaokupi i hiljadu drugih utisaka koji nam se pružaju i koji nas opsedaju. Tako sam i ja onog trenutka, kada sam ustajao i šapćući „Zamak Pre-Boni“, nejasno osetio da je još neko čuo adresu koju je dao Masinjak. To me je uznemirilo. I više od toga: postalo mi je jasno da je jedan čovek, koji se za celo to vreme nalazio pored mene, mogao isto kao i ja da pročita početak pisma Teodora Masinjaka. Bio je to jedan čovek koga nisam poznavao, ali čije se izmršavelo i zborano lice naglo pretvorilo u lice Velmoa.

Pogledah oko sebe. Oslobodivši se mase radoznalog sveta koji se tu beše okupio, ta osoba je žurno izmicala krčeći sebi put kroz gomilu. Pozvah ga. Povicah njegovo ime. Uputih za njim nekoliko agenata. Ali sve je bilo suviše kasno.

Tako je Velmo, nemilosrdni neprijatelj koji se nije ustručavao da čak i muči Masinjaka da bi od njega doznao formulu teče Doržerua, sada saznao da Beranžer poznaje traženu formulu! I verovatno je istoga trenutka saznao još jednu stvar, koja mu do tada verovatno nije bila poznata: mesto gde je Beranžer sakrivena.

Zamak Pre-Boni. Gde li je to? U kom li se ćošku Francuske sklonila Beranžer posle tečinog ubistva? Sigurno to nije bilo mesto jako udaljeno od Pariza, jer me je jednom pozvala u pomoć, a pre dva

dana dolazila je u amfiteatar na predstavu. Ali, ma koliko blizu da je, kako da odem do tog mesta? Na deset milja oko Pariza nalaze se hiljade zamkova.

- Pa ipak, – mislio sam, – rasplet drame biće tamo, u tom zamku. Sve je izgubljeno, sve je propalo, ali sve može da bude spašeno, samo ja treba tamo da odem. Ako je čarobna scena srušena, Masinjak mi je pokazao put kojim treba da idem da bih je ponovo osposobio, samo treba tamo da odem još noćas, ili do zore, inače će Velmo zarobiti Beranžer.

Tokom čitave te večeri tražio sam obaveštenja. Pretražio sam enciklopedije, godišnjake. mape. Raspitivao samo se, telefonirao na sve strane. Ali niko nije mogao da mi pruži ni najmanje obaveštenje o zamku Pre-Boni.

Tek u zoru, posle jedne vrlo uzbudljive noći, staloženo razmišljajući o događajima, dođoh na misao da bi trebalo da ponovo otpočnem svoja ispitivanja upravo u onom kraju u kome su Masinjak i Velmo boravili. Nađoh jedan auto i odvezoh se u Bužival.

Nisam mnogo očekivao. Ali, toliko sam patio zbog strepnje da će Velmo pre mene otkriti sklonište Beranžer, da sam stalno ponavljao:

- Tu je... na dobrom sam putu... sigurno ću naći Beranžer i ovaj razbojnik joj neće ni dlaku s glave skinuti.

Moja ljubav prema ovoj devojci beše se odjednom oslobodila svih sumnji koje su ranije trovale naš odnos. Uostalom, nisu me se ticale pojedinosti, i nisam se zamarao pokušajima da objasnim njen nestanak. Nisam više pokušavao ni da pribavim bilo kakav dokaz u njenu korist ili protiv nje. Ako njen poljubac i ne beše već izbrisao u meni svaku rđavu uspomenu, opasnost koja joj je sada pretila povratila mi je puno pouzdanje u uspeh.

Moja prva istraživanja u Bil-d-Avrej, u Marnu i u Vokresonu nisu dala nikakvih rezultata. Niko ništa nije znao o zamku Pre-Boni. U Sel-Sen-Kluu nov neuspeh. Ali tu, u jednom slučaju razgovora u krčmi, najzad sam otkrio trag Velmoa, rekli su mi da je to jutro na putu iz Buživala viđen u automobilu jedan visok i bled gospodiin koji je lutao oko sela.

Preciznije sam postavljao pitanje; bio je to baš Velmo. Imao je, dakle, četiri sata prednosti preda mnom. A on je svakako znao kuda treba ići! Uz to je voleo Beranžer! Četiri sata prednosti za jednog

tako drskog i odvažnog psa, koji je u svom poslednjem bacanju kocki igrao sa mnom na sve ili ništa! Ko bi mogao da ga zaustavi? Kakvi obziri? Sada je za njega bila obična igra da zarobi Beranžer, da je drži u svojoj vlasti i da je primora da govori. Uz to je i voleo Beranžer! Sećam se da sam u krčmi lupio pesnicom o sto i u besu uzviknuo:

- Ne, ne, to nije moguće... Zamak o kome govorim nalazi se baš u ovom kraju!... Pokažite mi put!...

Sada, uostalom, nije bilo nikakve sumnje. S jedne strane nisam se prevario što sam došao u taj kraj, s druge pak, znao sam da je Velmo, čuvši Masinjakovu poruku, i znajući gde bi mogla da bude Beranžer, i sam otpočeo svoje traganje još od zore.

Oko krčme bilo je dosta ljudi. Žustro sam se raspitivao, ali moja pitanja ostajala su bez odgovora. Najzad mi neko reče da su jednu vilu koja se nalazi u šumi Sen Kukufa, ponekad zvali i zamkom Pre-Boni, i da je to tri do četiri kilometra udaljeno.

Žurno se odvezoh tamo. Baš dok sam prolazio kroz vrt, jdan mladić je preda mnom sjahao sa konja pored stepeništa.

- Da li je ovo zamak Pre-Boni? – upitah ga.

On baci uzde svog konja jednom dečaku i odgovori mi osmehujući se:

- Tim pomalo svečanim imenom su u Buživalu nazivali ovo mesto.

- Oh, – prosaptah, uzbuđeno ovom neočekivano dobrom vešću, – ovde je... stižem na vreme.

Mladić mi se predstavi... Bio je to baron od Ronšerola.

- Mogu li znati, – upita me, – s kim imam čast?...

- Viktor Bogran, – odgovorih.

I bez ikakvih predrasuda, sudeći samo po fizionomiji tog mladića koja mi je izgledala otvorena i simpatična, rekoh mu:

- Radi se o Beranžer. Ona je u ovom zamku, zar ne? Tu se sklonila...

Baron od Ronšerola lako pocrvene i pažljivo me pogleda. Uzeh ga za ruku.

- Uveravam vas, gospodine, da je situacija vrlo ozbiljna. Beranžer juri jedan veoma opasan čovek...

- Ko to?

- Velmo.

- Velmo?

Baron zapanjeno ponovi:

- Velmo! Velmo! Neprijatelj koga se ona plaši. U stvari, čovek bi svemu mogao da se nada od njega. Srećom, on ne zna gde se ona nalazi.

- On to zna! – odgovorih.

- Pretpostavimo, ali treba mu vremena da se pripremi, da pripremi napad.

- Jutros su ga neki seljaci videli u ovom kraju.

Nastojao sam da ga upoznam sa događajima. On nije čekao da završim. Nespokojan kao i ja, odvede me do jedne usamljene kućice u kojoj je stanovala Beranžer.

Pokucah na vrata. Niko ne odgovori.

Vrata su bila otvorena. On uđe i pope se do devojčine sobe. Beranžer nije bila tamo. Baron nije time izgledao mnogo iznenađen.

- Ona često izlazi rano ujutro, – reče.

- Da nije možda u vašoj kuća? – upitah.

- Sa mojom ženom, mislite? Ne, moja žena je nešto bolesna i jutros još nije ustala.

- Onda?

- Onda pretpostavljam da je, kao i obično, izašla da se prošeta do ruševina starog zamka. Ona mnogo voli to mesto sa kog ima lep pogled na reku.

- Da li je to daleko?

- Ne, na kraju parka.

Park je ipak bio prilično dugačak, jer nam je trebalo do pet minuta trčanja dok ne stigismo do jedne rundele odakle su se kroz žbunje videli delovi nekog starog zida i gomila kamenja.

- Gledajte, – reče mi baron, – Beranžer je došla do ove klupe. Tu, na njoj, ostavila je knjigu koju je čitala.

- I svoj šal. – nespokojno dodadoh. – Gledajte, jedan izgužvan šal... A sva trava na rundeli je izgažena... Ah, bićemo srećni ako se jednoj devojci nije desilo nikakvo zlo!...

Ne bejah još ni dorekao celu rečenicu, kada s one strane ruševina začusmo uzvik... Nismo bili načisto da li su to bili uzvici bola ili je zvala u pomoć. Brzo potrčasmo uzanom stazom, koja je vodila na brežuljak, preskačući grmlje i šančeve na koje smo nailazili. Kada

dođosmo na pola puta uzvici se ponovo začuše, a odmah zatim među kamenjem starog porušenog zamka pojavi se jedna žena.

- Beranžer, – pozvah je, potrčavši joj brže.

Ona me nije videla. Bežala je kao da je neko juri, koristeći zaklone koje su joj pružale ruševine zamka.

Zatim se pojavi jedan čovek sa revolverom u ruci koji ju je tražio i pretio joj.

- On je! – prošaptah. – To je Velmo!

I njih dvoje se, jedno za drugim, skotrljaše iza ruševina od kojih nas je razdvajalo jedva nekih četrdeset metara. Kroz nekoliko sekundi i mi stigismo do mesta gde sam video Beranžer kako se krije.

Ali, kad sam stigao, tamo začuh pucanj i odmah potom jecanje. Uprkos svim mojim naporima, nisam mogao da nastavim dalje, jer je prolaz bio zatvoren kamenjem i granjem. Obojica se zaletesmo kroz granje koje nas je udaralo i greblo. Najzad izbismo na jedan plato odakle najpre ništa nismo videli. Pred nama je bila samo visoka trava i kamenje. Pa ipak, onaj pucanj koji smo čuli?... Pa taj plač, ti jecaji koji su se čuli?...

Odjednom baron, koji je bio nedaleko od mene, uzviknu:

- Evo je... Beranžer!... Da li ste ranjeni?...

U jednom skoku nađoh se pokraj nje. Beranžer je bila opružena preko jedne gomile lišća i trave.

Bila je tako bleđa da sam pomislio da je mrtva, tako da mi se u taj mah učinilo da neću moći da preživim njenu smrt, Svoju misao glasno izrekoh:

- Najpre ću je osvetiti. Ubica će umreti od moje ruke, kunem se.

Ali baron, pošto ju je nekoliko trenutka gledao, reče mi:

- Nije mrtva. Diše.

Zaista videh da ona otvara oči.

Klekoh pored nje i, uzimajući u svoje ruke njenu lepu glavicu, rekoh joj:

- Gde si ranjena, Beranžer? Reci mi, devojko.

Ona prošapta:

- Nisam ranjena... To je od umora, od uzbuđenja.

Ja nastavih:

- Ali on je pucao na tebe!

- Ne, ne... – reče, – ja sam pucala.

- Zar je moguće? Ti si pucala?
- Da, iz njegovog revolvera...
- Ali, promašila si ga. Pobegao je.
- Nisam ga promašila, Videla sam da je pao... tu blizu... tu, među kamenje.

Kamenje sa nalazilo desno od nas. Baron ode tamo. Kad stiže pozva i mene.

Kad dođoh bliže, pokaza mi telo jednog čoveka koji je ležao potrbuške sa okrvavljenim licem. Približih se i prepoznah Velmoa. Bio je mrtav.

XIX FORMULA

Velmo beše mrtav, Beranžer je živela... Kako sam bio radostan! Sada je bučnim doživljajima kraj, jer ona koju sam voleo nije imala više čega da se plaši. I moje misli se odmah okrenuše tečinom delu; njegov izum i formula bili su spaseni. Dobijajući ih sada sa drugog izvora, čovečanstvo će biti u mogućnosti da nastavi tečino delo.

Beranžer me pozva.

- Mrtav je, zar ne?

Pomislih da neće biti dobro ako joj ovako naprečac kažem istinu, jer bi tako nešto za nju bilo previše okrutno; pošto se na njoj videlo da se plaši, rekoh joj:

- Ne, ne... nismo ga našli... sigurno je pobegao...

Izgleda da ju je moj odgovor umirio. Pridiže se i prošapta:

- Ali, sigurno je ranjen... Sigurna sam da sam ga pogodila.

- Odmori se, draga, – rekoh joj, – i nemoj više ni za šta da se brineš.

Ona me poslušala. Bila je tako umorna da je odmah tu i zaspala.

Pre no što smo je odneli kući, ja i baron se vratismo ubijenome, izvukosmo ga iz kamenja i odnesosmo do zida kojim je imanje bilo opasano. Tu na zidu bio je jedan otvor, baron reče da je Velmo samo tuda mogao da uđe. I stvarno, tu u blizini, na jednoj usamljenoj poljani, našosmo i njegov automobil. Stavismo u outomobil leš Velmoa, pored njega na sedište metnuso revolver i odvezosmo

kola za čitav kilometar odatle i ustavimo ga ni ivici jednog šumarka. Bili smo ubeđeni da će istražni organi proveravati i samoubistvo.

Sat kasnije Beranžer, pošto se uz našu pomoć vratila u vilu, i legla, mi je pružila ruku koju ja pokrih poljupcima. Bili smo sami, nikakvih neprijatelja nije više bilo oko nas. Nikakva podmukla senka nije nam više pretila iz mraka. Niko nije smeo da se suprotstavi našoj zasluženosti sreći.

- Bura je prošla, – rekoh joj. – Nema više nikakve prepreke među nama. Sada više nećeš tražiti načina da mi pobegneš, zar ne?

Gledao sam je sa osećanjem iz koga je izbijalo i nespokoje. Ta mila devojka bila je za mene još uvek puna tajanstvenog i nepoznatog, i mnoge tajne su se sigurno krile u senci ove duše u koje ja još ne bejah prodro. Rekoh joj to. Ona se zagleda u mene, dugo me je gledala svojim umornim i od groznice sjajnim očima, tako drugačijim od onih bezbrižnih i nasmejanih očiju koje sam nekada voleo. Zatim prošapta:

- Tajne? Mnoge tajne? Ne. Imam samo jednu tajnu i ona je uzrok svemu.

- Možeš li mi je reći, Beranžer?

- Volim vas. Podiđoše me žmarci od radosti. Često sam duboko naslućivao tu ljubav, ali sa toliko nepoverenja, toliko sumnje, toliko nespokoje! I evo, Beranžer mi to sada ozbiljno i otvoreno poverava.

- Voliš me... Ali, zašto mi to nisi ranije rekla! Koliko bi nesreće bilo izbegnuto! Zašto mi ranije nisi to rekla?

- Nisam mogla.

- A sada možeš, sada kada među nama nema više nikakvih prepreka!

- Još uvek postoji ista prepreka.

- Koja je to?

- Moj otac.

Rekoh joj poluglasno:

- Znaš li da je tvoj otac mrtav?

- Znam.

- Pa onda?...

- Ja sam kći Teodora Masinjaka...

Prekidoh je nestrpljivo:

- Beranžer, jednu stvar hoću da ti kažem: uveravam te da od sada...
Prekide me:

- Ne govorite više. Molim vas, preklinjem vas. Postoji to što nas razdvaja. To je provalija i ne postoji nada da se ona može smanjiti rečima.

Izgledala je tako slaba da sam hteo da je ostavim.

Ona me spreči.

- Ne, – reče, – neću biti bolesna... najviše nekoliko dana. Ali pre svega mislim da među nama treba sve da bude jasno, i da vi ne sumnjate ni u jedan od mojih postupaka. Slušajte me...

- Sutra, Beranžer...

- Ne, danas, – reče ona zapovednički. – Treba odmah da vam poverim. Nijedna stvar me neće tako umiriti kao ova. Slušajte me.

Nije bilo potrebno da me duže moli. Da li je uopšte bilo moguće da me zamara slušanje njenog pričanja. Toliko toga smo doživeli dok smo bili razdvojeni jedno od drugog, tako da nisam mogao potpuno da verujem da smo sada ponovo zajedno, da sam pored nje.

Ona me zagrlila, a usne su joj drhtale dok sam je gledao. Videvši da se moj pogled zadržao na njima, ona se osmehnu:

- Sećate li se, u kumovom dvorištu... prvi put... Od toga dana sam vas mrzela... i obožavala. Bila sam vaš neprijatelj... i vaš rob... Da, čitavo moje biće, nezavisno, pomalo divlje, stalno i ponovo se prisećalo da ne može da se pslobodi jednog sećanja koje mi je bilo tako mrsko... i tako milo!... Bila sam pobeđena. Bežala sam od vas. Ponovo se vraćala... i bila bih se sasvim vratila, da mi se onaj čovek... onaj čovek koga vi poznajete, nije jednog dana približio...

- Velmo! Zbog čega je došao? Šta je hteo?

- Beše ga poslao moj otac. Želeo je – to sam kasnije, postepeno shvatila – da preko mene stupi u dodir sa kumom i da mu ukrade njegov pronalazak. Velmo me je u početku molio da ćutim. A kasnije mi je to naredivao.

- Nije trebalo da ga slušaš.

- Da sam pokazala ma i najmanji znak indiskrecije, on bi vas ubio. Volela sam vas. I plašila sam se! I što sam se više plašila, on je sve više navaljivao na mene izjavama ljubavi. Kako da posumnjam da njegove pretnje nisu istinite? I tako me je ščepao u svoje kandže. Padala sam iz jedne laži u drugu, postala sam njegov saučesnik... ili,

bolje rečeno, njihov saučesnik, jer se Velmou u toku zime pridružio i moj otac. Ah, kakvo je to nasilje! Taj čovek me je voleo... a onaj nedostojni otac... Živela sam u strahu i sramoti... stalno se nadajući da će se umoriti, jer sve njihove mahinacije nisu davale nikakav rezultat...

- A moja pisma iz Grenobla? I tečine strepnje?

Da, znam, kum mi je često govorio o tome. Pa i ja sam sama, ne otkrivajući mu šta se sve oko njega dešava, pazila na njega. Na moju molbu, on vam je poslao dokumente koji su ukradeni. Ali nikada nisam mogla da predvidim zločin. Krađu, da, jer uprkos mom bdenju, bilo mi je jasno da je neizbežna. Moj otac je noću ulazio u kuću; imao je mogućnost da to uradi nezavisno od mene. Ja nisam znala kako on ulazi unutra. Ali u zločin nisam verovala! Ubica!... Ne, ne, kći tako nešto nikada ne može da pomisli za svog oca.

- Šta je bilo one nedelje kada je Velmo, za vreme tečinog odsustva, došao po tebe?

- Te nedelje mi je rekao da se moj otac odrekao svojih namera, da želi da se oprostí od mene i da me očekuje kod kapele u napuštenom groblju, gde su njih dvojica pokušali da eksperimentišu sa delovima starog zida iz dvorišta laboratorijuma. Velmo je iskoristio svoj dolazak u kuću i ukrao jednu od onah plavih boca kojima se kum služio. Kada sam to primetila, on već beše izručio na zid kapele jedan deo tečnosti. Uspela sam da se dočepam boce i bacila sam je u bunar. Upravo tog trenutka vi ste me pozvali. Velmo me zgrabi i odvuče do svog automobila i, pošto me je jednim udarcem pesnice onesvestio, pa zatim vezao, uvio me je u svoj mantil. Osvestila sam se u garaži Batinjol. Bilo je veče. Dogurala sam automobil do jednog prozora koji je gledao na ulicu i iskočila napolje. Jedan gospodin i gospođa koji su tuda prolazi li, pomogli su mi da ustanem, jer sam pri padu iščašila nogu. Dovedi su me ovde, u svoju kuću. Sutradan ujutru saznala sam iz novina da je kum ubijen.

Beranžer zari lice u šaku.

- Koliko sam patila! Nisam li i ja bila odgovorna za njegovu smrt? Htela sam da se prijavim vlastima, ali su me gospodin i gospođa Ronšerol, koji su se u ovom slučaju pokazali kao moji najbolji prijatelji, sprečili u tome. Ako bih se prijavila, izgubila bih oca. Kao posledica toga sledilo bi uništenje tajne Natala Doržerua. Ova

poslednja prepreka bila je odlučujuća. Trebalo je da popravim greške koje sammakar i nevoljno, počinila i da se borim protiv onih kojima sam služila. Čim sam se oporavila počela sam da delam. Pošto sam znala da postoje uputstva koja je kum ispisao na poleđini onog duboreza, došla sam u kuću u Medonu ujutru na dan otvaranja amfiteatra. Tada sam imala nameru da vas vidim i da vam se poverim. Našla sam vrata za poslugu otvorena i mogla sam da uđem, a da pritom ne izazovem bilo čiju pažnju. I vi ste me tada pronašli u kumovoj sobi...

- Ali zbog čega si pobegla, Beranžer?

- Vi ste imali dokument u ruci. To je bilo dovoljno.

- Ne, trebalo je da ostaneš, da se izjasniš...

- Nije trebalo tada da mi govorite o svojoj ljubavi. Nije trebalo da volite Masinjakovu kćer.

- I tako, moja devojčice, – rekoh joj osmehujući se, – tako je Masinjak, koji je baš u tom času bio u kući, budući da je imao ključ, čuo naš razgovor, uzeo mi dokument i, tvojom krivicom, ostao vlasnik tajne.. Ne računajući na to da si me ostavila da se borim sa vrlo opasnim protivnikom.

Ona odmahnu glavom.

- Vama nije pretila opasnost od mog oca. Za vas je bio opasan Velmo, i ja sam na njega pazila...

- Kako?

Prihvatila sam gostoprimstvo u zamku Pre-Boni, jer sam znala da su moj otac i Velmo čitavu zimu proveli tu negde u njegovoj okolini. Tražila sam po okolini i posle nekoliko takvih pretraga otkrila sam u jednoj šupi sklonište njihovog automobila. Baš 15. maja uveče kada sam stigla tamo, odjednom se pojavio Velmo sa dvojicom ljudi. Iz nekoliko njihovih rečenica razumela sam da su oteli mog oca i da su ga odveli na jedno obližnje ostrvo koje je Velmou služilo kao sklonište. Trebalo je da ga u toku sutrašnjeg dana primoraju da govori. Moji prijatelji Ranšerolovi nisu bili u Pre-Boniju. Bila mi je potrebna pomoć, otrčah u „Plavi hotel” i zakazah vam sastanak preko telefona.

- Sastanak na koji sam došao u toku noći, je li tako, Beranžer?

- Zar ste vi došli na taj sastanak? – upita ona iznenađena.

- Da, i na vratima hotela našao sam dečka koga si ti poslala. Taj dečak me je odveo na ostrvo, u Velmovu kuću, gde me je on zaključao u jednu sobu i odakle sam gledao sve događaje toga dana u vezi sa tvojim ocem, kao što sam prisustvovao i njegovom bekstvu. Kao što vidiš, draga Beranžer, nisi bila naročito vešta.

Ona je izgledala začuđena i reče:

- Ja vam nisam uputila nikakvog dečka. Uopšte nisam napuštala „Plavi hotel”, već sam vas čekala u njemu celu noć i sutrašnje pre podne. Neko nas je izdao, ali ko?

- Tajna! – rekoh joj smejući se.

- Velmo je sigurno imao nekog poznanika u hotelu. Sigurno su ga obavestili o tvom telefonskom razgovoru, pa mi je on sa onim dečkom postavio zamku i uhvatio me.

- Ali zašto vama da postavi zamku, a ne meni?

- Možda je ostavio za sutradan da tebe uhvati. Mene se valjda više plašio i zato je iskoristio tvoj telefonski poziv da bi me uhvatio i držao pod ključem. dok Masinjak ne progovori. Sve u svemu, morao je da se povinuje razumu, da radi ono što je on smatrao za potrebno, a što za nas sada uopšte nije važno. A zatim, Beranžer, šta je bilo sutra dan?...

- Sutradan, – odgovori ona, – uspela sam da pronađem jedan čamac i uveče sam veslala oko ostrva sve dok nisam pronašla svog oca, koji je već bio na umoru. Uspela sam da ga spasim.

Sada sam ja bio zapanjen.

- Kako? Ti si ga spasila? Ti si uspela da prideš ostrvu, da sačekaš Velmoa i da ga udairiš u trenutku kada je krenuo po mene? Ti si ga sprečila u nameri?... Ti si oslobodila oca?...

Uzeh njenu malu ručicu i iskreno je poljubih. Dragi moja! I ona je, da bi spasila tečinu tajnu, bila spremna na sve, i to sa kakvom hrabrošću, sa kakvom odvažnošću! Dvadeset puta izlagala je život opasnosti i nije odstupila ni u času najveće opasnosti, čak ni onda kada je trebalo da svojom rukom zada udarac.

- Kasnije ćeš mi sve to potanko ispričati, Beranžer, a sad nastavi... Kuda si odvela svog oca?

- Na obalu, a odatle na kolima nekog povrtara do zamka Pre-Boni, gde sam ga lečila.

- A Velmo?

- Nisam ga danima videla. Tek sam ga jutros, posle onog događaja na ostrvu, ponovo videla. Čitala sam tamo na klupi. Iznenadio me je. Pokušala sam da pobegnem. On me je sprečio u tome i rekao mi:

„Vaš otac je mrtav. On mi je na samrti rekao da dođem ovamo. Saslušajte me.”

Sumnjala sam u njega, ali on dodade:

„Kunem vam se da me je on ovamo poslao. Kao dokaz neka vam posluži i ovo: Pre no što je umro poverio mi je da vi poznajete formulu. On vam je otkrio u toku svoje bolesti”.

- To je bila istina. Dok sam lečila oca... evo, baš u ovoj zgradi... jednog dana mi reče:

„Ne znam šta se može desiti, Beranžer. Možda ću ja iz osvete da uništim scenu u Medonu. Biće to zlo. Zbog toga već sada hoću da poništim svoj postupak ludog besa.”

- Naterao me je, dakle, da naučim napamet formulu. Nju niko nije mogao znati sem njega i mene, jer ja sam potpuno čuvala tajnu. Velmo je, dakle, govorio istinu. Upitah ga:

- Pa šta sada?

„Njegova poslednja želja je da mi date formulu”.

- Nikada! – uzviknuh. – Vi lažete! Otac me je zakleo da je nikome ne izdam „ma šta se desilo, sem jednoj osobi“.

On sleže ramenima:

„Viktoru Bogranu, zar ne?”

„Da”.

„Viktor Bogran čuo je poslednje reči vašeg oca i on se slaže sa mnom, ili će se već složiti”.

„Nemoguće”.

Pošto sam ga ja nespokojno gledala, on dodade smejući se:

„Pa da, u ruševinama, privezan za jedno drvo. Njegov život zavisi od vas. Nudim vam ga u zamenu za formulu. Ako nećete, on će biti ubijen”.

Nisam shvatila prevaru. Kao luda poletih u ruševine. A baš to je Velmo i želeo. Ruševine su bile na pustom mestu i zgodne da se tu izvrši napad. I napad je odmah usledio. Velmo nije ni pokušao da ga čime prikrije.

„Pala si u klopku, devojko, – uzviknuo je, oborivši me na zemlju. – Da, znao sam da ćeš doći. Razmisli sada, radi se o tebi i o onome

koga voliš... da, o onome koga voliš... A ti ga zaista voliš, zar ne?

Očigledno je bilo da će pokušati da mi pretnjama i batinama iščupa tajnu... Ali sada se desilo nešto drugo: sav njegov bes okrenuo se protiv vas. Zbog tog otpora, zbog moje mržnje prema njemu, potpuno je izgubio glavu. Želeo je da se najpre osveti. Držao me je u rukama... Ah, bednik!

Ona opet pokri lice rukama. Vatra joj je rasla. Ali ipak nastavi pričanje:

- Bednik!... Kako sam uspela da pobegnem?... Bila sam premrla od straha... Ipak sam uspela da ga snažno ujedem i da se istrgnem. Pratio me je sa revolverom u ruci. Ali, dok je trčao za mnom, spotakao se o neki kamen i pao ispustivši revolver koji sam ja uspela da zgrabim. Kada je ponovo pošao prema meni, pucala sam...

Ućuta. Ta mučna priča ju je iscrpljivala. Njeno lice je i sada izražavalo strah i zamor. Rekoh joj:

- Jadna moja Beranžer, ja sam kriv pred tobom. Suviše brzo sam te optužio – istina, samo u svojim mislima, i nisam ni slutio koliko si ti hrabra i odvažna žena.

- Vi ne možete da me razumete.

- Zašto?

Ona bolno prošapta:

- Ja sam Masinjakova kći.

- Ne govori o tome! – uzviknuh – Ti si bila ta koja se uvek žrtvovala i uvek izlagala opasnostima. Ja te volim, Beranžer, jer si mi čitav svoj život i celu dušu dala kroz jedan poljubac. Seti se toga, Beranžer... Pre neki dan u amfiteatru, kada sam te posle duge pauze ponovo sreo i kada te je ona predstava puna ljubavnih doživljaja ponovo bacila meni u naručje...

- To nisam zaboravila, – reče, – i neću nikada zaboraviti.

- Onda... hoćeš li?...

Ona još jednom ponovi:

- Ja sam Masinjakova kći.

- Je li to jedini uzrok tvom odbijanju?

- Kako možete i da posumnjate u to?

Nekoliko trenutaka prođe nam u ćutanju. Zatim rekoh:

- I da je sudbina drukčije odredila, da ti nisi Masinjakova kći, da li bi onda pristala da postaneš moja žena?

- Da, – odgovori ona samouverenim glasom.

Bio je sada pravi trenutak da govorim i bio sam srećan što mogu to da uradim. Nastavih:

- Da je sudbina drukčije odredila i da ti nisi Masinjakova kći... Beranžer, nisi li se nikada zapitala otkuda toliko razlike u karakterima i, čak, toliko ravnodušnosti u vašim međusobnim odnosima? Dok si još bila devojčica, pomisao da se njemu vratiš i da živiš sa njim izgledala ti je neverovatna. Ceo tvoj život bio je u Medonu. Sva tvoja osećanja bila su upućena tvom kumu. Ne misliš li, stoga da bi bilo opravdano, pa i da bih imao pravo, da tvoja dečja osećanja i tvoje instinkte protumačim na jedan sasvim specijalan način, da im dam specijalno značenje?

Začuđeno me pogleda i reče:

- Ne razumem.

- Ne razumeš. Nikada nisi razmišljala o ovim stvarima. Na primer, da li je prirodno da smrt onoga koga si ti zvala svojim ocem izazove kod tebe takvo osećanje slobode?

Začuđeno me pogleda.

- Zbog čeka kažete: „Onoga koga sam zvala svojim ocem”?

- Zbog toga, – rekoh, – zbog toga što nikada nisam video tvoju krštenicu. Zbog toga, što nemam nikakvih dokaza za jednu stvar koja mi izgleda tako izvanredno čudnovata...

- Ali, – upade mi ona u reč povišenim glasom, – vi nemate ni dokaza da nije tako...

- Možda imam takvih dokaza, – odgovorih.

- Oh, – uzviknu ona, – bila bi strašna stvar ako mi ne biste pokazali te dokaze i to sada, pošto ste mi rekli sve ovo.

- Poznaješ li Masinjakov rukopis?

Izvadih iz džepa pismo i dadoh joj ga.

- Čitaj ovo draga. To pismo mi je napisao Masinjak i dao mi ga je pred svoju smrt. Čim sam pročitao ove redove, pošao sam da te tražim. Čitaj, to je poruka jednog samrtnika i stoga ne treba da sumnjaš.

Ona uze pismo i pročita ga na glas:

„Beranžer zna formulu i sme da je kaže samo vama, Viktore. Vi ćete se venčati sa njom, zar ne? Ona nije moja kći, već kći Natala

Doržerua. Rođena je pet meseci posle mog venčanja, što možete da proverite u opštinskim knjigama. Molim vas da mi oboje oprostite.”

Sledila je dugačka pauza. Beranžer je plakala od radosti.

Njen život postajao je jasan. Teški teret srama i očajanja koji ju je morio, nije više pritiskivao. Najzad je mogla da odahne, da visoko uzdigne glavu, da gleda pravo pred sebe i da i ona uživa u ljubavi i sreći.

Prošapta:

- Zar je to moguće! Doržeruova kći!... Zar je to moguće?

- Ne samo da je moguće, već je i sigurno. Posle tvoje hrabre bitke sa Velmoom, pošto si lečila i spasila Masinjaka, on je počeo da se kaje. Pomišljajući na dan kada će nestati, on je želeo da umanjí svoje grehe, pa je stoga i napisao ovo pismo... Ono očigledno, nema nikakve vrednosti pred zakonom, ali nas dvoje ga prihvatamo kao istinu. Ti, Beranžer, ti si kći Natala Doržerua, onoga koji te je uvek voleo kao što se voli rođeno dete. I on je želeo naše venčanje. Da nećeš, možda, da postupaš protivno njegovoj želji, možda ga nećeš poslušati? Zar ti se ne čini da bi bila naša dužnost da se ujediniamo i da zajedno završimo njegovo delo? Ti poznaješ potrebnu formulu i, kada je budemo saopštili javnosti, zauvek će biti sačuvano slavno delo Natala Doržerua. Hoćeš li, Beranžer?

Ona mi nije odmah odgovorila. Ja sam ponovo pokušavao da je ubedim, da je privolim na pristanak, ali primetih da me ona uopšte ne sluša i da me gleda nekako nespokojno. To me je zapanjilo.

- Šta ti je, draga? Ti pristaješ, zar ne?

- Da, da, – odgovori ona, – ali pre svega treba da pokušam da se setim. Vidite! Kako je to bilo neoprezno što nisam zapisala formulu! Sigurna sam da je znam napamet. Pa ipak...

Dugo je razmišljala. Na njenom licu video se napor, usne su joj se pokretale. Najednom mi reče:

- List hartije... olovku... brzo...

Dadoh joj svoj notes i olovku. Brzo, uzdrhtalom rukom, ona napisa nekoliko cifara. Zatim zastade i pogleda me očima punim strepnje.

Shvatio sam njen napor i umirih je:

- Ne traži... tražićeš kasnije... Danas treba da se odmoriš. Spavaj, draga.

- Treba da je nađem... treba, po svaku cenu.

- Naći ćeš je. Sada si umorna i uzbuđena. Odmori se.

Poslušaj me i zaspaj. Ali sat kasnije se probudi, nervozno uze list hartije i posle nekoliko trenutaka prošapta:

- Strašno! Strašno! Moj um neće, ne valja, ne radi... Ah, kakva šteta!...

Tako je prošla cela noć u uzaludnim pokušajima. Temperatura joj je porasla. Sutradan je bila u bunilu i stalno je govorila slova i brojeve, ali svaki put druge.

Čitavih nedelju dana strepeli smo za njen život. Ona je imala strahovite bolove u glavi i uzalud je pokušavala da na pokrivaču prstama ispiše formulu. Kada je počela da se oporavlja i kada se ponovo potpuno smirila, duže vremena smo izbegavali da govorimo o ovome. Ali ja sam osećao da ona ne prestaje da o svemu tome razmišlja, da nastavlja traženje formule. Najzad, jednog dana sa suzama u očima reče mi:

- Više se ne nadam, prijatelju. Sto puta sam ponovila tu formulu, naučila sam je napamet, bila sam sigurna u svoje pamćenje, a sada uopšte ne mogu da je se setim. Imam utisak kao da su mi nešto istrgli iz mozga. Bilo je to valjda onda, kada me je Velmo stegao za vrat. Odjednom sam obnevidela. Danas osećam da se više nikada neću setiti formule.

I stvamo, nije se setila. U amfiteatru nije više bilo predstave. Čudne vizije se nikad više nisu pojavile.

A koliko je samo ispitivanja vršeno! Koliko je društava bilo obrazovano koja su pokušavala da pronađu izgublenu tajnu? Uzalud. Scena je zauvek ostala čista i prazna, kao oko slepog čoveka.

Za mene i Beranžer to bi bilo stalno mučenje, da nam naša ljubav nije donela smirenje i utehu. Pravda koja je u tom slučaju, verujem, bila dosta uslužna, nikada nije uznemiravala Beranžer, niti je ušla u trag ubici Velmoa. Tu se sve desilo onako kako smo ja i gospodin Ronšerol predvideli. Mene su sa nekim specijalnim zadatkom poslali na Orijent i ja sam poveo Beranžer sa sobom. Ona je bila moja dobra prijateljica i odlučili smo da se venčamo, a da pritom ne privučemo na sebe pažnju javnosti. Često smo govorili o tajni Natala Doržerua i tada bi preko lica Beranžer uvek prešla senka tuge.

- Svakako, – govorio sam joj, – izgubljen pronalazakak je bio veličanstven. Nema ničeg tako uzbudljivog kao što su bile predstave u Medonu. Ono što bismo ubuduće videli bilo bi tako značajno da bi to otvorilo nove vidike koje mi ne možemo ni da zamislimo. Ali, da li si baš ubeđena da treba toliko patiti za izgubljenom formulom? Da li je potpuno poznavanje prošlosti i budućnosti uslov da bismo bili srećni? Nije li sreća baš u tome što moramo da se borimo za budućnost? Naše znanje odgovora našim snagama.

Benžamen Prevotel, međutim, nije krio svoje nezadovoljstvo. Sa ovim velikim naučnikom i dalje održavam veze i njegovi radovi su mu doneli veliku slavu. Dopisujem se sa njim i u svakom njegovom pismu postoji i nespokojno pitanje: „Da li se seća? Možemo li da se nadamo!” Ali moji odgovori mu ne ostavljaju ni najmanju iluziju: „Beranžer se ničeg ne seća. Ne nadajte se”.

On se, inače, sav predao oštroj polemici sa svima onima koji pokušavaju da poreknu svaku vrednost njegove hipoteze. Treba priznati da je posle rušenja scene u Medonu, i pošto je postalo nemoguće proveravanje te hipoteze pomoću oglada, broj onih koji su se suprotstavljali porastao i da su primedbe koje oni stavljaju Prevotelu vrlo ozbiljne.

Ali, on za sobom ima mase. Svi znamo za te predstave i svi verujemo u prenošenje naših srdačnih želja našoj braći sa Venere. Verujemo da oni, bića sa tri oka, nastavljaju i dalje, sa istim žarom, sa istom pažnjom i sa istom predanošću da se interesuju za naš život.

Okrenuti ka nama oni nas prate, posmatraju, proučavaju, sažaljevaju, gledaju naše dobra i zla dela, na naše rane, a možda nam i zavide gledajući naše radosti, kao kada na nekom usamljenom mestu iznenade parove sa očima punim ljubavi i čvrsto spojenim usnama...

KRAJ

Lapidus